

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Кафедра української мови
Інститут української мови НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Бердянський державний педагогічний університет
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне)
Херсонський державний університет
Департамент освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації

ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ



Матеріали
XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка,
присвяченої 140-річчю від дня народження
українського вченого Івана Огієнка
(15 – 16 грудня 2022 р., м. Полтава)

Полтава
2022

УДК [811.161.2 + 37.016: 811.161.2] (063)

О-23

Рецензенти:

Горошкіна О. М – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ).

Груба Т. Л. – докторка педагогічних наук, професорка, деканка історико-філологічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м Рівне).

О-23 **Образне слово Луганщини** : матеріали XXI Всеукр. наук.-практ. конф. імені Віктора Ужченка, присвяченої 140-річчю від дня народження українського вченого Івана Огієнка (15 – 16 грудня 2022 р., м. Полтава) / за заг. ред. проф. А. В. Нікітіної ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Вип. 21. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2022. 200 с.

До збірника ввійшли матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції імені Віктора Ужченка «Образне слово Луганщини». Аналіз мовних засобів здійснено в семантичному й культурологічному аспектах та з погляду їхнього вивчення в закладах загальної середньої та вищої освіти.

Для науковців, учителів, здобувачів вищої освіти, учнів МАН, учнів закладів загальної середньої освіти всіх типів, абітурієнтів, широкого кола читачів.

Статті надруковані в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів і правильність цитування несуть автори.

УДК [811.161.2 + 37.016: 811.161.2] (063)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Луганський національний університету
імені Тараса Шевченка»
(протокол № 6 від 23 грудня 2022 року)*

© Колектив авторів, 2022
© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2022

ЗМІСТ

1. **Барилова Галина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
«УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА» ІВАНА ОГІЄНКА 10
2. **Барилова Галина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка),
Корнєва Дана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ
ФЕМІНІТИВІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ 12
3. **Безгодова Надія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ОСОБЛИВОСТІ МОВИ СУЧАСНИХ ПОЕТИЧНИХ
ТЕКСТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ І ПРО ДІТЕЙ 14
4. **Беценко Тетяна** (Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, м. Суми, професорка),
Пушкарєв Юрій (Сумський державний університет, м. Суми, доцент)
«ІКОНОЮ ЦЕЙ КРАЙ СІЯ...» (ОБРАЗ УКРАЇНИ
У ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ) 20
5. **Бибик Світлана** (Інститут української мови НАН України, м. Київ, професорка)
ВЕКТОРАЛЬНА ЛІНГВОСОФІЯ МЕДІЙ
ДЛЯ МОЛОДІ: МАКРОКОНЦЕПТ «ОСВІТА» 26
6. **Вельмик Вікторія** (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, здобувачка вищої освіти)
МОВНА ПОВЕДІНКА ДОРΟΣЛИХ ГРОМАДЯН
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 31

7. **Галєнко Анна** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, старша викладачка),
Бєрежна Єлизавєта (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, здобувачка вищої освіти)
ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ЗМІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ 36
8. **Ганжа Ангєліна** (Інститут української мови НАН України, м. Київ, старша наукова співробітниця)
КОМУНІКАТИВНА АРХІТЕКТОНІКА СУЧАСНОЇ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ КІНО ШЄВЧЕНКІАНИ 40
9. **Гєлєтій Олєксандр** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач вищої освіти)
ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 45
10. **Глуховцєва Ірина** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, доцентка)
МИКОЛА РУДЕНКО ПРО МОВУ 49
11. **Глуховцєва Катєрина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, профєсорка)
ДЖЕРЕЛА ЛІНГВІСТИЧНОЇ АФОРІСТИКИ 53
12. **Горошкіна Олєна** (Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, профєсорка)
РОЛЬ ІВАНА ОГІЄНКА В СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ 59

13. **Журавльова Маргарита** (Миколаївський національний університет імені Василя Сухолинського, м. Миколаїв, здобувачка вищої освіти)
ЗНАЧЕННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ 61
14. **Зіненко Наталія** (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, здобувачка вищої освіти)
МАНІПУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ МОВНОЇ ГРИ
В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ 64
15. **Ігнатєва Світлана** (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, професорка)
ВСТАВНІ ОДИНИЦІ ЯК ЗНАКИ ПОЛІФОНІЧНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ СВІДОМОСТІ ДІАРИСТА 68
16. **Карлова Надія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ВИКОРИСТАННЯ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ ІВАНА
ОГІЄНКА НА ВСТУПНИХ УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 72
17. **Карловас Олена** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, старша викладачка)
АКТИВІЗАЦІЯ ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ
ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ 79
18. **Клещова Оксана** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
МОВНА СВІДОМІСТЬ ЯК ПОЧУТТЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ 83

19. **Клєщова Оксана** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка),
Карлова Надія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ПРОВЕДЕННЯ «ТИЖНЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ) 89
20. **Клєщова Оксана** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка),
Ткаченко Кристина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
КОНЦЕПТ «КОХАННЯ» У ПІСЕННИХ ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИКОНАВЦІВ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ 94
21. **Коць Тетяна** (Інститут української мови НАН України, м. Київ, провідна наукова співробітниця)
МОВА ПРОПОВІДІ В РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ СЬОГОДЕННЯ 105
22. **Кравченко Маргарита** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ (ІВАН ОГІЄНКО – ПОБОРНИК УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА) 111
23. **Кравченко Олена** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, доцентка)
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ВОВКУЛАКИ В РОМАНІ В. РУТКІВСЬКОГО «ДЖУРИ КОЗАКА ШВАЙКИ» 115

24. **Кравченко Олена** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Дала, м. Київ, доцентка),
Фєдотова Наталія (Національний університет харчових технологій, м. Київ, доцентка)
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕМОНІЧНИХ ОБРАЗІВ
У РЕКЛАМІ ОНЛАЙН-КАЗИНО «COSMOLOT» 120
25. **Кравчук Оксана** (ДЗ «Луганський державний медичний університет», м. Рівне, доцентка)
ПОРУШЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ НОРМ
ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ МЕДИЧНОГО
ПРОФІЛЮ 124
26. **Лапко Олена** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
СЛОБОЖАНСЬКІ ПЕЙЗАЖІ В ПОЕЗІЇ ЯКОВА
ЩОГОЛЕВА 129
27. **Мазур Аліна** (Національний університет харчових технологій, м. Київ, здобувачка вищої освіти),
Фєдотова Наталія (Національний університет харчових технологій, м. Київ, доцентка)
РЕНЕЙМІНГ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ
ЯК СПОСІБ ДИСТАНЦІЮВАННЯ ВІД КРАЇНИ-
АГРЕСОРА 132
28. **Матковський Олександр** (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, провідний концертмейстер)
ЗНАЧЕННЯ ПРАЦІ І. ОГІЄНКА «УКРАЇНСЬКА
КУЛЬТУРА» В ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 136
29. **Найрулін Анатолій** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцент)
ІВАН ОГІЄНКО ПРО ЛІТЕРАТУРНУ МОВУ
УКРАЇНИ-РУСИ 143

30. **Негодяєва Світлана** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА МОДЕЛЬНОЮ НАВЧАЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЛІТЕРАТУРА» ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ «ЛІГА КРИЛАТИХ» 145
31. **Нікітіна Алла** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, професорка)
СЛОВО ІВАНА ОГІЄНКА – ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ 153
32. **Нікітіна Алла** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, професорка),
Усипенко Галина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ З ТЕКСТОМ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 161
33. **Помазан Дмитро** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач вищої освіти)
СИМВОЛИ БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ ПРО ВІЙНУ 168
34. **Сніжко Наталія** (Інститут української мови НАН України, м. Київ, старша наукова співробітниця)
МОВОСВІТ СУЧАСНОЇ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ В ІНТЕГРАЛЬНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ 172

35. **Сорока Ніна** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
МОТИВ САМОТНОСТІ В РОМАНІ ЄВГЕНІЇ СЕНІК «БУДИНОК ІЗ СІРНИКІВ, УЗЯТИХ ІЗ РІЗНИХ КОРОБОК» 177
36. **Уманська Тамара** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВУ ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ ПРОЗИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ У ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК, МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ, ГАЛИНИ ТАРАСЮК 181
37. **Цалапова Оксана** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ЖІНОЧИЙ СИМВОЛІЗМ ЛІРИКИ ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ 186
38. **Цюп'як Ірина** (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, професорка)
ОНТОЛОГІЧНІ СМИСЛИ ПОЕЗІЙ ЗБІРКИ «ГЛИНА ДЛЯ БОГА» ВІТАЛІЯ СТАРЧЕНКА 189

ПОЕТИЧНА СТОРІНКА

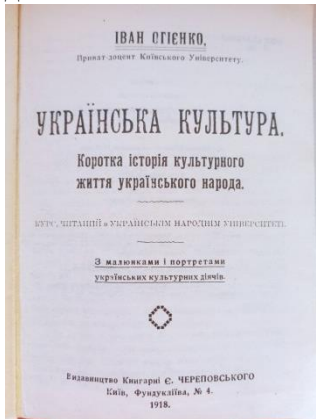
39. **Андрєєва Марія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
МОВА СВІТУ 193
40. **Зінченко Леся** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
МОЯ МОВА 194

41. **Природа Вікторія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
МОЯ УКРАЇНСЬКА МОВА 195
42. **Симоненко Альона** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
МОВА НАЦІЇ – МОВА ДУШІ 196
43. **Шевченко Карина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
УКРАЇНА Й РІДНА МОВА 198
44. **Шевченко Карина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
ЩО ТАКЕ ЩАСТЯ? 199

«УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА» ІВАНА ОГІЄНКА

Барилова Галина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Іван Іванович Огієнко (Митрополит Іларіон) – український мовознавець, громадський і церковний діяч, педагог. Основні мовознавчі праці науковця актуальні й сьогодні: «Український стилістичний словник» (1924 р.), «Нариси з історії української мови. Система українського правопису» (1927 р., 1990 р.), «Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків» (1929 р.), «Українська літературна мова XVI-го ст. і український Крехівський Апостол» (1930 р.), «Історія української літературної мови» (1950 р., 1995 р., 2001 р., 2004 р.), «Граматичні основи української літературної мови» (1951 р.), «Український літературний наголос (1952)» та ін. Більшість наукових мовознавчих та немовознавчих наукових робіт неодноразово перевидавалися.



У праці «Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу» (1918 р., 1991 р., 1992 р., 2002 р., 2019 р.) Іван Огієнко розповідає *«про все те, що утворив народ український за довгі роки свого існування»* [1, с. 3], доповнюючи тематичними ілюстраціями, фотоматеріалами. А далі автор ставить риторичні питання, які перегукуються з нашим буремним сьогоднішнім: *«Чи ми ж справді маємо право на вільне життя, чи маємо право на ту*

автономію, якої так настирливо домагаємось ось уже більше двох віків? Чи народ наш – окремий народ, чи він же має свою культуру, – культуру оригінальну, своєрідну? Чи в минулому єсть у його своя історія, своє життя? Чи справді нам потрібні окремі школи з нашою мовою, окремі університети, чи може це тільки наші вигадки, як про все це тепер кажуть несвідомі люде?» [1, с. 3].

Робота складається з трьох розділів: «Українська культура за давні віки», «Вплив української культури на московську», «Українська культура XIX віку», які у свою чергу поділяються на підрозділи.

У першому розділі Іван Огієнко вказує на народну ознаку – «ознаку багатой культури й яскравой талановитости» – пісню: *«Наші пісні – це тихий рай, це привабливі чари, ті чари, що всім світом признано за ними»*. Згадує та наводить приклади любовних пісень, зазначає, що пісня *«одбилась і на церковнім співанні»*, а *«старі думи козачі ... мають літературну вартість; перейняті сумом, повиті журбою...»*.

Дослідник виділяє український орнамент, будівництво, ілюструючи все це фотознімками, окремо наголошує на тому, що *«український народ витворив своє оригінальне право»* та церкву, *«і який би бік життя не взяли, ми скрізь побачимо, що народ наш виявляє себе окремим, своєрідним народом з самостійною культурою»*: народ утворив свої звичаї (родини, хрестини, похорон, свої вірування й переконання, свої страви, свій танок, *«у нас був навіть свій коліндар, і рік наш не припадав до московського»*).

Іван Огієнко з відчуттям особливості всього українського, зокрема мови, наголошує: *«... чарівна наша мова, всім світом вже признана за одну з найзвучніших, наймелодійних мов. Серед слав'янських мов наша мова найбагатша на лексику, найвиразніша на синтактику»*. Важливо, що *«Зародившись десь на світанні суспільного слав'янського життя, мова наша витерпіла страшне лихоліття татарщини, пережила утиски Польщі, перенесла наскоки Москви, і протє, перегорівши як криця, дійшла до нас чистою, свіжою, музичною, незаплямованою, справді щирослав'янською мовою...»*.

Отже, ми розглянули лише невелику частину роботи Івана Огієнка «Українська культура». Сподіваємося, що це буде спонукати здобувачів загальної середньої та вищої освіти, учителів шкільних закладів і всіх, хто бажає знати «хто ми, звідки родом» до глибинного аналізу української культури та історії.

Список використаних джерел

1. **Огієнко І.** Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / репринтне відтворення видання 1918 р. Київ : «Абрис», 1991. 272 с.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Барилова Галина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка),

Корнєва Дана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Мова – функціональний, динамічний процес. Старі явища в мові з часом втрачають свою актуальність. На їх місці виникають нові, які спонукають до періодичного оновлення, перегляду, доопрацювання правописного кодексу, граматики й словників.

Оновлення правописних норм відбувається приблизно раз на двадцять років. Науковці виділяють три причини, що зумовили появу нового (2019 р.) Правопису української мови. Перша – пов’язана з оновленням мови, яке відбувається постійно, а правопис залишався у минулому. Друга причина – зміни в суспільстві. І третя – політична. Одне з головних нововведень у новому Українському правописі – офіційне закріплення фемінітивів – викликало резонанс у суспільстві (сам термін *фемінітив* в новій редакції не вживається). До Правопису 2019 року гендерні процеси в мові ніяк не регулювалися.

Словник української мови фіксує такі поняття, як *фемінізм* – загальна назва руху за зрівняння жінок у правах із чоловіками [1, с. 1218], відповідно *феміністка* – прихильниця

фемінізму. В Енциклопедії української мови ми не спостерігаємо такого поняття, але є *фемінізація синтаксична* [2, с. 756] з відправкою на статтю *м'оція* – спосіб афіксального словотворення іменників зі значенням жіночої статі від іменників чоловічого роду суфіксальним, рідше флексійним способом [2, с. 384].

Фемінітиви є важливою ознакою мови як системи. З розвитком суспільства з'являються нові професії. Як наслідок – найменування людей, які виконують певну роботу. Фемінітиви – це іменники жіночого роду, які називають жінок за різними характеристиками: родинними зв'язками, національністю, професією, посадою тощо. Словник Бориса Грінченка (1907 – 1909 рр.) нараховує 935 таких слів. Словник української мови в 11 томах (1970 – 1980 рр.) містить 3500 фемінітивів. Академічний тлумачний словник подає 800 слів. Серед них «космонавтка», «автомобілістка», «підприємиця». Якщо простежити історію мови, то можна переконатися, що фемінітиви були завжди. Чому ж з появою нового правопису до них таке неоднозначне ставлення? Відома мовознавиця Ірина Фаріон вважає, що до питання фемінітивів слід підходити більш виважено і що його не повинні розглядати громадські організації чи феміністичні гуртки. Олександр Авраменко у своїх етерах розглядає питання, як правильно утворювати фемінітив від слів *міністр*, *посол*, *генерал* тощо.

Український правопис (2019 р.):

За допомогою суфіксів **-к-**, **-иц-(я)**, **-ин-(я)**, **-ес-** та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі.

Найуживанішим є суфікс **-к-**, бо він поєднуваний з різними типами основ: авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка та ін.

Суфікс **-иц-(я)** приєднуємо насамперед до основ на **-ник**: верстальниця, набірниця, порадниця та -ень: учениця.

Суфікс **-ин-(я)** сполучаємо з основами на **-ець**: кравчїня, плавчїня, продавчїня, на приголосний: майстрїня, філологїня; бойкїня, лемкїня.

Суфікс **-ес-** рідковживаний: дияконéса, патронéса, поетéса. [3, с. 27].

Для того, щоб учні вміли утворювати фемінітивні форми, на уроках української мови учитель повинен підібрати низку вправ і завдань, використовуючи й інтерактивні методи навчання. Наприклад, 1) утворити від іменників чоловічого роду на позначення професій, посад тощо фемінітиви; указати, від яких не можна утворити такі форми; 2) за ілюстраціями, картинками, фотографіями скласти речення, використовуючи назви професій чоловічого та жіночого роду; 3) моделювання ситуації (діалог): на заводі, у бібліотеці, «відкрита трибуна» тощо.

Отже, велика роль жінки у суспільстві, у політикумі, у всіх без винятку сферах діяльності зумовила появу фемінітивів як мовного явища. ХХІ століття – час, коли однаково поцінуються й реалізуються і чоловіки, і жінки. Це слова, потрібні всім, хто говорить українською мовою. Нове не завжди сприймається суспільством відразу. На нашу думку, треба укласти словник фемінітивів, щоб можна було правильно й доречно використовувати такі слова в активному житті.

Список використаних джерел

- 1. Словник української мови** / кер. В. В. Німчук та ін. // відп. ред В. В. Жайворонок. Київ : ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
- 2. Українська мова.** Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.
- 3. Український правопис.** 2019. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovlpravo.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ СУЧАСНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ І ПРО ДІТЕЙ

Безгодова Надія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Твори для дітей і про дітей, їхня тематика, функційні особливості жанрів завжди привертала увагу дослідників. Глибокий аналіз словесного мистецтва з використанням

різноманітних підходів та апробації новітніх методологій, критичні рецензії окремих творів, а також проблеми дослідження мови дитячої літератури взагалі й поетичної зокрема висвітлювали у своїх роботах М. Білоусова, Г. Бойко, І. Бойцун, Н. Данилюк, Н. Дзюбишина-Мельник, С. Єрмоленко, Л. Компанієць, О. Папуша, О. Семенюк, О. Цалапова, Б. Чалий та ін.

Наша українська література має чудових письменників, твори яких розраховані саме на дитячу аудиторію (Іван Андрусяк, Сашко Дерманський, Сашко Лірник, Всеволод Нестайко, Іван Малкович, Мар'яна Прохасько, Тарас Прохасько, Василь Федієнко, Наталія Чуб та ін.).

Мова текстів сучасних віршованих творів наразі висвітлена недостатньо. Цим зумовлена актуальність обраної теми.

Мета розвідки – проаналізувати мовні засоби реалізації змісту сучасних поетичних текстів для дітей і про дітей. У роботі ми будемо послуговуватися авторськими поетичними текстами, написаними в період повномасштабної російсько-української війни (кінець лютого – листопад 2022 року) й розміщеними на просторах соціальних мереж «Фейсбук», «Інстаграм».

Чому? За що? Коли настане кінець? Ці та інші питання з лютого (а в когось ще з 2014 року) не дають спокою українцям. І відповіді найчастіше – риторичні.

Невимовно важко нам, дорослим, усвідомити, що такі жахіття можуть відбуватися у XXI столітті, що життя в одну секунду обнулилося, поділилося на «до» і «після» й ми не можемо знайти виправдання тому, що коїть ворог з нашою країною. Війна увиразнює, загострює відчуття та усвідомлення, радикально змінює бачення дійсності: *Війна! Порожні вулиці, сирени, укриття, / Вдягає ляльку поспіхом роззублене дитя* (Наталя Карпенко). Хіба такої долі, такого дитинства бажають батьки своїм дітям?

Кожен відчуває велику відповідальність перед власним сумлінням, перед державою та прийдешніми поколіннями, але найбільша відповідальність – за долю маленьких українців,

яких позбавили спокою й мирного неба над головою, повноцінного дитинства та часу, проведеного з батьками: *А виявляється, так просто все / було... / А ми шукали сенс життя / роками. Це сонце, мирне небо та добро, / Дитячий сміх, усмішка щира мами* (Наталія Городчук).

Так хочеться захистити дітей від зла, від нанесеної психологічної травми, створити безпеку, розповісти про свою любов і ніжність, а потрібних красивих, пестливих слів не завжди вистачає. І тоді на допомогу приходять римовані рядки відомих пісень, скоромовок, приповідок, віршів, які мами, бабусі, старші сестри прочитують, щоб відволікати, заспокоювати дитину, а часто й самі діти запам'ятовують і потім розповідають вірші або наспівують мелодії, які їм сподобалися, і таким чином втішають уже дорослих: *Я ж маленька іще дитина... / Та дорослою зразу стала я* (Гетяна Строкач). Віршування дає глибоке відчуття спокою, свободи, переконання.

Після 24 лютого творча активність уже відомих авторів, а також молодих письменників-аматорів не тільки не згасла, а навпаки – набула нового, суголосного сьогоденню звучання. Писати для дітей і про дітей – це значить «говорити образами», знати їхні вподобання, бути з ними на одній хвилині, бути самому дорослою дитиною.

Війна змусила переглянути тематику віршів, виражальні й експресивні можливості текстів, але одне залишилося сталим: досконалість, емоційність, простота й легкість сприйняття й подитячому грайливість, мрійливість... Можливо, комусь здається, що мріяти під час війни недоречно. Що мрії, які не здійснюються, убивають усередині мрійника й він уже не може довіряти, не може відчувати себе захищеним. Та насправді мріяти необхідно, і особливо цього треба навчати дітей, заохочувати, підтримувати в них цей стан.

Про що ж мріють діти війни? Відповіді передбачувані, і як підтвердження, їх ми знаходимо в поетичних рядках: *Повертайся, татусю, скоріше, / Вся родина на тебе чекає. Я люблю тебе дуже, мій татку, / І молюся за тебе до Бога. / Та Небесного Тата прохаю, / «Отче Наш, нам пошли*

перемогу!» (Ю. Забіяка); *Повертайся додому, Тато, / Вже черешні відцвіли / Повертайся додому, Тато, / Повертайся із війни* (Тетяна Білик); *Знайшла світлину в телефоні, / Де мама, тато, брат і я. / Щасливі усмішки і радість... / А зараз? Зараз йде війна. / Ти повертайся, таточку, швидко, / Бо ми всміхаємось так рідко...* (Наталія Весна «Так тебе не вистачає»); *Моє сонечко, моя квіточка, / Моя радість, моє зайченятко, / Чом всміхаєшся, моя донечко, / Мабуть, знову наснився татко? / Моя зіронька, моє серденько / Уві сні шепотіла тихенько: / Я чекаю на тебе, таточку / І молюся щодня, як і ненька...* (Марія Дем'янюк «Закрийте нам небо»); *Загадаю бажання, найдорожче у світі: / Щоб настав мир в країні і не гинули діти. / Щоб не плакали мами у журбі за синами, / Перемога настала в боротьбі з ворогами* (Тетяна Строкач «Загадаю бажання»); *Як же для щастя нам потрібно мало – / Щоб гуркіт вибухів нарешилі вже затих, / Щоб мир і спокій, спів дзвінкий пташиний, / Щоб знов сміялось дзвінко так дитя. / І об'єдналась дружна вся родина / В батьківській хаті, з світлим майбуттям* (Тетяна Строкач «Дитя війни»); *Я хочу додому, мамо, / Туди, де гоїдалок багато, / Туди, де бабуся ласкава, / В садочку ляльки-забави, / Я хочу в свій дім, на річку, / І щоб не запалювать свічку. / Я хочу додому, мамо...* (Наталія Весна «Я хочу, мамо...»); *«Закрий для нас, Святий Миколо, небо!» – / благання аж зривалося на крик* (Шура Стріла).

Сум за татом, віра в його швидко повернення з війни, спокій, мир, перемога, повернення до звичного життя «з світлим майбуттям», до рідної домівки – ці найжаданіші мрії малечі поети передають завдяки вдало дібраним мовним засобам.

Лексика творів для дітей і про дітей проста, загальнозживана; переважають ознаки розмовного стилю, бо це полегшує сприйняття тексту, надає невимушеності, побутовості.

Показником прагматичного компонента в художньому поетичному тексті є звертання, які передають певний настрій, почуттєво-емоційний стан мовця. У цитованих уривках ліричний герой – дитина звертається до найрідніших – тата і

мами (*тато, татусю, таточку, мамо*), а також до *Святого Миколая* як до захисників, охоронців. Звертання спрямовані безпосередньо до об'єкта й не спонукають до відповіді чи дії. У такий спосіб автори залучають читача/слухача до співпереживання, намагаються викликати такі ж емоції, що охоплюють самого автора і його героя. Завдяки суфіксам зменшення, пестливості звертання набувають голубливого, ніжного звучання: *татусю, татку, таточку, донечко, сонечко, зайченятко, зіронька, серденько*. Також у поезіях простежується повторення звертань (*Повертайся додому, тато...; Я хочу додому, мамо...*), що підкреслює особливе ставлення мовця до адресата, схвильованість і емоційність того, хто говорить, і привертає більшу увагу до повідомлюваного.

Дорослі, особливо татусі, що перебувають на передовій і боронять землю від ворожої навали, як ніхто інший відчувають відповідальність за майбутнє дітей. У своїх коротких повідомленнях, телефонних розмовах намагаються підбадьорити малечу, розказати щось цікаве, не пов'язане з війною, запевнити в тому, що скоро зустрінуться й усе буде, як раніше, а може, і краще, і що вони дуже-дуже люблять своїх донечок і синочків.

Вірш воїна егерської бригади, екоактивіста Павла Вишебаби «Доньці» («Тільки не пиши мені про війну»), який був написаний у травні 2022 року й за лічені дні став вірусним та розлетівся мережею, – це своєрідний символ українського спротиву. Завдяки діалогізації мовлення – імітування усної безпосередньої комунікації дорослого з гіпотетичним реципієнтом – слухачем / читачем татко звертається з проханням до своєї донечки, яка вимушена бути далеко від рідного дому, у чужому краю, бо «зігнала з рідних місць лиха година» (Сергій Гейко): *Тільки не пиши мені про війну..., ...не розказуй, як бігла ти від ракет..., а просить розповідати про нове місце, яке дало прихисток родині: ...розкажи, чи є біля тебе сад, / і чи повзають равлики по в'юну? Як у тих далеких краях, / називають люди своїх котів? Чи цвіте там вишня чи абрикос?*

Ці питання не тільки передбачають відповідь донечки, на яку так чекає тато, але й передають емоційний стан самого ліричного героя, його сум за родиною, за рідним садом з абрикосами й вишнями, навіть за равликами, що *«повзають... по в'юну»*, за домашнім улюбленцем – котом. Та найбільше батькові хочеться, щоб його донечка розказала про нашу країну й неодмінно запросила в гості своїх нових друзів: *...розкажи, як добре нам тут жилось. / Запроси в Україну до нас гостей, / всіх, кого зустрінеш на чужині, ми покажемо кожному по війні, / як ми вдячні за спокій своїх дітей.*

Авторка Юлія Хандожинська у своїй поезії за допомогою антитези, що підсилює імпресію від прочитаного, закликає: ***Не малюйте, діти, війну, / Не малюйте в руках батьків / зброю, / Намалюйте квітучу весну, / Щоб усі повернулись здорові. / Щоб не плакали матері, / Щоб у серці печаль не / ховалась, / Намалюйте прості ліхтарі, / Щоби сяйво усім посміхалось.***

Антитези в наведеному уривку не завжди складаються з антонімів, такі, як *війна – весна, не плакали матері, печаль не ховалась – сяйво посміхалось* у вірші тільки створюють враження протилежних явищ і це робить текст виразнішим і яскравішим. Через метафоричні образи (*у серці печаль не ховалась, сяйво посміхалось*) поетеса передає специфіку світобачення своїх читачів – дітей.

Особливого значення в цитованих поезіях набувають епітети, що допомагають слову набути нового значення або смислового відтінку, посилюють виразність, надають текстові певної образності, емоційності, мальовничості та насиченості: *щаслива усмішка, найдорожче бажання, дзвінкий спів, ласкава бабуся, квітуча весна.*

Усе наше життя з лютого – це одні риторичні питання, тому не дивно, що й сучасні автори у своїх творах досить часто використовують ці стилістичні фігури як особливий засіб виразності, щоб посилити емоційне сприйняття, створити ілюзію бесіди з читачем / слухачем, підкреслити незвичність ситуації, трагізм: *Читав Святий про вибухи, руїни... / Пекли вогнем з надіями листи... / А як же вам, малята*

з України, / Жаданий мир у торбі принести? / Як повернути дім, квартиру, хату? / Чи місто, що від попелу сніжить? / Як підняти з-під надгробка тата? А скільки їх в землі сирій лежить... (Шура Стріла); Блакитний світ, де колір твій подівся? / Чом ластівки й журавлика нема? / Чом явір і калина похилились? / Не бачили весни, а вже зима прийшла (Наталія Весна).

Наявні в поезіях і авторські новотвори, утворені шляхом комбінування основ загальноновживаних слів. Вони надають оригінальності, увиразнюють, посилюють зміст тексту: *Вже осінь золотаві свої коси / У скриньку-схованку поклала спочивать. І зимонька-зима засніжнобілилась морозом, / і візерунки миттю стала малювать; У нас є бажання: бажання забутись. / Забути той лютий, той ранок, і «грім». / Та грім не природний, а людинопотворний, / Що нищить, ламає, стирає з землі (Наталія Весна).*

Твори для дітей і про дітей, незважаючи на складний, трагічний період у житті нашої країни, щодня поповнюють скарбничку українського словесного мистецтва. Упевнені, що дуже скоро будемо досліджувати мову поетичних творів післявоєнного періоду.

«ІКОНОЮ ЦЕЙ КРАЙ СІЯ...» (ОБРАЗ УКРАЇНИ У ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ)

Беценко Тетяна (Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, м. Суми, професорка),

Пушкарьов Юрій (Сумський державний університет, м. Суми, доцент)

Леонід Полтава – палкий патріот, що проніс любов до рідного краю через усе своє життя, зберігши в душі безмежну прихильність до Батьківщини, відданість національним ідеалам. Образ України у творчості митця – багатогранний, місткий, емнісний. Художній доробок письменника ще не вивчений. Є потреба в осмисленні авторського бачення образу рідного краю в поетичному дискурсі митця.

Художній ідіостиль Леоніда Полтави був предметом наукових студій в основному літературознавців Д. Чередниченка, Ю. Шевельова, В. Базилевського, Л. Йолкіної та ін.

Мета статті – з'ясувати багатоплановість та ємкісність образу України, репрезентованого в поетичному доробку Леоніда Полтави; окреслити специфіку авторського бачення образу рідного краю в еміграції.

На основі спостереження за поетичним ідіостилем письменника переконуємося у цілісності вималюваного ним образу України, його об'ємності і водночас витонченості, пластичності. На наш погляд, можна окреслити певні змістові лінії, що засвідчують поетичне розгортання думки щодо моделювання образу України. Ці змістові лінії чітко сформульовані, виписані.

1. Україна – край із давньою, самобутньою історією, культурою, мовою.

Шлях розвитку української історії – тернистий і складний. Концепт Україна – багатовекторний і об'ємний. Образ України максимально масштабний, він охоплює (в топонімічному плані) історико-культурні давні центри, як-от: Древній Галич, Волинь, Буковина, Карпати, Лемківщина, Кубань... Україна – це також Київ; вона асоціюється з поняттями Воля, Держава, Тризуб, орлиця. Україна – наземний, надземний і водний простір, безмежний історичний обшир:

Виривається з мертвих снігів!
Кожний човник хай швидше пливе
До Дніпра золотих берегів!
Древній Галич, зелена Волинь,
Буковина, Карпати-розада,
Лемківщина, Кубань.
Кожний син
На останню збирається раду:
Вдарим дружньо — за Київ-столицю,
За омріяну Волю-Державу,
І злетить Україна-орлиця,
У Господню зодягнена славу,

У князівську зодягнена славу!
Синьо-жовтими барвами Волі –
Вже палає Тризуб вогнем.
Україна на рідному полі –
З українським зустрінеться днем! («Тисячоліття»).

Не оминає поет увагою і криваві події Другої світової війни:

Як Ти звалась тоді, Україно,
Коли в битвах, скривавлена, йшла до Берліну?..
Ген на Захід мої лежали
Еміграції чорні шпали... («Листи до батька в Сибір»).

Історія України, закарбована у поетичних рядках митця, – сувора і полум'яна, трагічна і сумна, проте велична і монументальна, вікопомна.

2. Україна – край із неповторною природою; це світ краси і безмежжя, простір степу, моря, долин, гаїв:

Там, де море є глибоке,
Де завітчані Карпати,
Де степи такі широкі,
Що очима не обняти, -
Там є наша Батьківщина -
Україна!
Там, де сонечко іскриться,
Де весняний вітер віє,
Де на горах є столиця -
Наш великий, славний Київ,
Там є наша Батьківщина -
Україна! («Наша Батьківщина»).

Леонід Полтава по-своєму оспівує-возвеличує український простір з могилою, Дніпром, горами, долинами:

В ранкових росах світиться могила,
І синє небо краючи навхрест,
Пливе стрункий, білораменний хрест –
Ції землі нев'януче вітрило.
Під ним – Дніпро, і гори, і долини,
Нужденні села, стомлені міста.
Пливи, пливи, кораблю України,

Під скорбним знаменом хреста! («Проща»).

3. Україна – край прадавньої звичаєвої культури, своєрідного етноукладу буття, у якому своєрідно синтезовані, переплетені через віки язичництво і християнство:

І дівчина з давнього-давнього роду,
З купальських вогнів, із Дажбожих сторін
Тобою свою привітала свободу –

Високою піснею, вищою стягів (« Поема про Тараса Шевченка»)

Над могутнім Дніпром –
Могутній Андрій Первозваний:
«Хай відходить п'їтьма з Перуном,
Бо зі мною приходить світання! («Тисячолїття»).

Етносклад нашого народу доволі своєрідний, також неодноразовий. Тому Україна представлена об'єднаними численними племенами, що населяли Київську Русь:

Дуліби,
Сїверці,
Поляни...–
Один народ життя кує...
Від моря й Дону
Ген до Сяну
Європи Лицар устає! («Тисячолїття»).

Леонїд Полтава надзвичайно закоханий у прадавнє минуле нашого народу. Вважає, якщо глибше брати – ще до князївські часи, – то Україна – це Сарматїя:

У третїй вїк перед Христом
В Сарматїю ходїм:
Висока пуца над Днїпром,
З дубів – кремезний дїм...
З ловецтва повернувся рїд,
Не стало стрїл на все,
Та звїря битого – взабрїд,
Не всяк і донесе!
Тепер весїлля загуде
В сарматича-ловця!..
Вже й гарна молода їде,

Щоб рід не знав кінця.
Араби, перси... – дальній світ
В красі її прикрас;
І йде у ній сарматський рід,
Іде крізь час до нас:
Йде з України древній рід,
Що з нами – не погас! («Слово про українку»).

Вагомим у змістовому плані є образ *рідного порогу* (поряд з образами *рідного краю*, *дороги та Зірки Різдяної*):

Там гуде війна,
Там земля сумна,
Та встає вона –
Зірка Різдяна,
Щоб у вічний май
Зиму обернуть,
Щоб у Рідний Край
Присвітити путь;
Щоб в одну злились
Тисячі доріг,
Щоб і знов прийшли
Ми на свій поріг! («Київське Різдяно»)
За цими образами теж постає Україна.

4. Україна – це люди – визначні особистості, ключові постаті в її етнобутті, її гордість і слава. До таких особистостей належать князі (Ігор-князь, княгиня Ольга, князь Святослав, князь Осьмомисл, Теробовельський князь Василь, Володимир), Богдан Хмельницький, Мазепа, Тарас Шевченко, Бандера, Маркіян Шашкевич...

Олега,
Ольгу,
Святослава
Осяяв Правдою Господь,
А Володимирова слава
Вже озолочує народ! («Тисячоліття»)
Прогриміли залізні полки –
То Герої-Січовики,
Продзвеніла розпечена мідь –

То Петлюра учив говорити,
Коновалець, Бандера учив
Щоб навіки народ мій ожив!
І вже янгола чути з небес:
«У Чупринці ваш Лицар воскрес!» («Тисячоліття»).

Хмельниччина цвіте... А там і сам Мазєпа
Лєвину голову підводить догори...
Гармати б'ють!.. Сміються прапори...
Король і Гетьман устають над степом! («Слово
про українку»).

Ти ж молилась молитвою битви.
Воскресали в твоїй молитві
Сиві вої із княжих піль,
І Богдана кіннота мчала,
І Мазєпи крицеві жала
Снігову розсікали сіль. («Листи до батька в Сибір»).

Кожний – світ. Кожна правда – своя.
Із статуї Свободи вдивляюсь у світ:
Над Алжиром – зоря українська сія,
І Шевченка горить заповіт; («Листи до батька в Сибір»).

Улюблений Шевченко, Хмельницький і Мазєпа – сувора
правда нашого народу.

5. Україна – це і «мала батьківщина», Ромен, перший
пам'ятник Шевченкові у Ромні:

Що до Шевченка – всі ведуть дороги,
А в тій могилі – сховані ж ножі!
Селянство валить. Чути брязк заліза.
Де той Ромен, а вслухаєшся: чуть! («Проща»)

В роменськїм сквері – неба сіра смуга.
У затишку полтавських вечорів
Сидиш, замислений. Не хочеш прапорів
Ані вітань, ні сурм. Лиш зморшки біля брів,
Нєначе борозна позаземного плуга.
Таким Тебе пізнав. Таким прийшов туди
Ген-ген із Канєва – у камені німому.
Дарємно йшли з поклонами сіроми,
Дарємно все тоді чекало грому

І на коліна падали сади!.. («Поема про Тараса Шевченка»).

Образ Шевченка є наскрізним у митця.

Отже, поетичний образ України, реалізований у творчості Леоніда Полтави, – вікопомний, вималюваний пристрасно і жагуче, яскраво і полум'яно, широкомасштабно і монументально. Він є наскрізним у ідіостилі письменника.

Список використаних джерел

- 1. Базилевський Володимир.** Леонід Полтава (1921-1990). Європейська ніч. *Слово Просвіти*. 21.12.2012.
- 2. Йолкіна Л.** Смак сонця – смак життя. *Визвольний шлях*. 2001. Кн. 8. С. 70–77.
- 3. Полтава Леонід.** Смак сонця. Збірка віршів із Аляски. Нью-Йорк – АДУК – Торонто, 1981 48 с.
- 4. Полтава Леонід.** Профілі. Поеми. / Вступна стаття І. Левадного. Київ-Львів, 2001. 218 с.
- 5. Полтава Леонід.** Чи зійде завтра сонце / Вступна стаття Лариси Йолкіної. К., 2007. 139 с.
- 6. Полтава Леонід.** Над блакитним Чорним морем/ Вступна стаття Романа Ковалю. К., 2002. 107 с.
- 7. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упорядк. В. А. Просалової.** Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. 516 с.
- 8. Чередниченко Д.** Провісник незалежності // Леонід Полтава. Обжинки. Кн. I: Поезії / упоряд., авт. передм. та прим. Д. Чередниченко. Київ : Задруга, 2000. С. 5–14.
- 9. Шевельов Ю.** Українська еміграційна література в Європі. 1945–1949 // Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. II. Літературознавство. Упоряд. І. Дзюба. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 633–678.
- 10. Юриняк А.** «1709» Леоніда Полтави // Критичним пером. Лос-Анджелес, 1974. С. 206–210.

ВЕКТОРАЛЬНА ЛІНГВОСОФІЯ МЕДІЙ ДЛЯ МОЛОДІ: МАКРОКОНЦЕПТ «ОСВІТА»

Бибик Світлана (Інститут української мови НАН України, м. Київ, професорка)

Соціолінгвістичний аспект проблеми лінгвософського осмислення сучасних текстів доволі актуальний з огляду на те, що повсякденна комунікація диференційована за сферами буття.

Соціальні, соціально-психологічні моделі структурування суспільства давно відомі. Частина з них формується під впливом професійних, вікових, статевих, освітньо-культурних, соціально-політичних тощо зацікавлень, подеколи зумовлених національними пріоритетами. Для побудови мовної моделі соціальної ідентичності щоразу важливо визначити, по-перше, що є відправним ядром у дослідженні, який різновид ідентичності є ключовим, об'єднавчим; по-друге, виявити і диференціювати мовні знаки-ідентифікатори в медійних мегатекстах, що виконують функцію маркерів соціально-культурних дискурсів, зорієнтованих на конкретні мікросоціуми.

Ці аспекти слабо висвітлені в українській гуманітаристиці, що й складає новизну та актуальність здійсненого аналізу.

Мета дослідження – продемонструвати на прикладі мови українського видання «Однокласник» (2017 – 2020 років), зорієнтованого на молоде покоління шкільного віку, векторальність сучасних медій.

Виокремлюючи медійне соціокультурне середовище з-поміж інших, акцентуємо увагу на лексико-фразеологічній основі його текстів, зорієнтованих на зацікавлення читацької аудиторії. Мова медійного середовища має відповідати часово-просторовим характеристикам комунікації, тобто бути векторально-ментальним інструментом відповідної соціокультурної групи.

Векторальність як методологічний принцип вивчення об'єктів простору сьогодні активно застосовується не тільки в математиці, але й у психології, економіці, менеджменті, мистецтвознавстві (дизайн), інформатиці, культурознавстві тощо. Адже для пізнання важливим є осмислення орієнтованості *на кого і на що* поведінки людини (групи людей), певного арт-об'єкта чи будь-якої множини об'єктів дійсності.

Отже, векторальність конкретного медіа: **макроконцептуальна єдність** (ключові лексико-фразеологічні одиниці гіпертексту медіапроекту з погляду їх семантики та відповідності літературному стандарту); **ціннісно-аксіологічна інтенційність** (лінгвософія мінінартивів).

Для медіапроєкту такого зразка, як «Однокласник», вагомим чинником функціонування є соціальна ідентифікація, яка є ціннісно зарядженою [2, с. 41; 4]. Маркером такого мегатексту із соціокультурною рефлексивністю є топологія концептів [1], тобто множина сконцентрованих в одному часово-просторовому континуумі визначальних ментальних утворень, типових для мовомислення певної соціальної групи.

Векторально-ментальні механізми творчої свідомості актуалізують ті чи інші макроконцепти, щоб зацікавити, утримати і вести соціальну групу, на яку розраховані ті чи інші продукти (текстові, візуальні, аудіальні, аудіовізуальні). Отже, серед означених механізмів визначальними для окреслення векторальності медіапроєкту «Однокласник» є: національна орієнтованість, культурна приналежність; релігійна приналежність; професійна діяльність; належність до певної субкультури; **віковий чинник**; приналежність до певної статі тощо.

Дослідження лексико-фразеологічної основи журналу «Однокласник» дозволило виокремити кілька векторально-орієнтованих макроконцептуальних репрезентацій зацікавлень читацької аудиторії, а саме: «культура» (61 % інформації), «освіта» (16 % інформації), «наука і технології» (14 % інформації), «спорт» (9% інформації), «побут».

Зосередимося на **макроконцепті «ОСВІТА»**. Спостерігаємо, що основні топіки медіатекстів зосереджені на оновленні системи освіти, її технологічного забезпечення. Насамперед відзначаємо, що векторальними є назви офіційних установ, які координують освітній процес в Україні, пор.: *Знаю, що **Національна академія педагогічних наук та Агенція міста Києва** проводили декілька таких досліджень, але вони суттєво відрізняються від міжнародних (ОК 19, 5); Дізнаєшся, що в кожному **внз** – свої ритуали (ОК 17, 9)*. Автори текстів акцентують увагу на розширенні освітніх кордонів сучасної молоді, тому фіксуємо іншомовні латинізовані номінації освітніх програм, установ інших країн на зразок: *У дослідженні **PISA** бере участь 81 країна/економіка світу (ОК 19, 5)*. При цьому не спостерігаємо стабільності

у відтворенні подібних номінацій, пор.:
програмі «Helthy Schools (ОК 18, 9); **спільноти Helthy Schools**
(ОК 18, 9).

Одна з найчастотніших номінацій-вербалізаторів макроконцепту «Освіта» на сторінках журналу «Однокласник» – аббревіатура STEM (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics), оскільки ряд публікацій зорієнтовані на посилення зацікавлення учнівською молоддю точними науками. Її засвідчено в різноманітних комбінаціях, зокрема з гендерним складником: # **ДІВЧАТА STEM: who run the world? Продовжуємо знайомити вас з учасницями конференції «STEM: Досліджує. Змінює. Надихай»** (ОК 18, 12); **STEM-girl** (ОК 18, 9). Зафіксували медіатексти проекту і комбіновані номінації: **STEM-лабораторій на загальну суму** (ОК 18, 9); **STEM-тиждень** (ОК 18, 12).

Почасти іншомовні запозичення включені в тексти про особливості організації навчального процесу в країнах світу без змін, в англійському написанні, як слова-варваризми без адаптації до наявних в Україні реалій: **Homecoming** («повернення додому») – *важлива подія не лише для випускників, а й для всіх школярів* (ОК 19, 3) *..школярі часто бачаться лише протягом **advisory** («консультативний») – 20 хвилин з куратором* (ОК 18, 9).

Журнал «Однокласник» характеризується й такою векторально-ментальною особливістю, як відбиття школярського сленгу і підтримування групової мови. Одні компоненти – давно поширені в цій соціокультурній сфері («**хвости**») (ОК 17, 9)). Інші мікроконтексти поєднують назви з різним часом появи в навчальній сфері, з різним ступенем адаптації в ній як моделі шкільного спілкування-навчання: *Майстер-класи, презентації, мега-обміни, тематичні ярмарки та фестивалі* (ОК 19, 1); *з'явився **флешмоб** «Літо-читати» і йога-флешмоб, денне **party**, поетичні читання з подарунками та **ЙогаФантікПікніки*** (ОК 19, 1). Зрідка можемо побачити в медіатекстах англізми й синоніми, як-от: *змагання і **батли**?* (ОК 19, 4). Частина лексем називає сучасні реалії, пов'язані зі змінами в технічному забезпеченні і прийомах навчання:

робототехніка (ОК 18, 12); **макбук** (ОК 18, 9); **онлайн тест** (ОК 18, 7); **маркетинговий кейс** (ОК 18, 5).

Те саме – англізацію лексики – спостерігаємо і в рядках номінацій осіб-учасників освітнього процесу: *Не можу не згадати обидва STEM Story Caf , де ми познайомилися з менторами, розповідали про роботу над проєктами* (ОК 18, 12); *Нікіта Шульга – наймолодший спікер першої всеукраїнської конференції унікальних тінейджерів «Завтра – 2037»* (ОК 18, 1).

Відзначаємо виразну англізацію та варваризацію мови журналу для підлітків. Ідеться про, наприклад, такі співвідношення: на тлі 33 українських власних назв 11 написані в латинській графіці (ОК 2019, 6) або таке співвідношення 25 до 11 (ОК 2018, 10); кількість англізмів також відчутна – 25 та 10 (за вказаними джерелами 2019 та 2018 років), варваризмів – аналогічно: 31 / 21 (там само).

Отже, мова журналу «Однокласник» відбиває ряд важливих акцентів, що характеризують публічну та професійну комунікацію початку ХХІ ст.

Список використаних джерел

1. Іващенко В.Л. Топологія концептів: [//dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73944/04-Ivashenko.pdf?sequence=1](https://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73944/04-Ivashenko.pdf?sequence=1). **2. Лісовий В.** Дискусія як спілкування в контексті «проблемного поля». *Український гуманітарний огляд*. 2001. Вип.5. С.41. **3. Нагорна Л.П.** Історична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал. Київ : ПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. 382 с. **4. Sereda V.** Regional Historical Identities and Memory. *Україна модерна*. Спеціальний випуск. Київ – Львів, 2007. С.160 – 209.

МОВНА ПОВЕДІНКА ДОРΟΣЛИХ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Вельмик Вікторія (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Гримашевич Г. І.

Трагічні сторінки в історії Української держави зумовили гостроту мовного питання в наш час. Нищівна асимілятивна політика, яку спершу провадила Російська імперія, а потім продовжив СРСР, мала лише єдину мету – повну ліквідацію української ідентичності та мови (так званий «етно- і лінгвоцид»). Забороняли мову, нав'язували міфи (наприклад, про «три братні народи», «спільну колыску», «першість усього російського»), нищили самотність. Відгомін цих процесів маємо й нині.

За часів незалежності України мова й мовне питання здебільшого «не на часі». Влада так і не спромоглася запровадити комплексну мовну політику, яка зобов'язала б використання тільки української мови в усіх царинах суспільного життя. Натомість поширеною стала пропагандистська риторика, як-от «яка різниця?», «і так зрозуміють», «російськомовні патріоти» тощо. І такі «загравання» призвели до справді катастрофічних наслідків.

Повномасштабна війна росії проти України переконливо доводить: низка проблем, зокрема й питання мовне, мають отримати однозначні відповіді. Ми повинні чітко усвідомити: українцями нас робить українська мова. І саме вона є одним із найважливіших чинників національної безпеки.

З огляду на зазначене вважаємо, що вивчення проблеми мовної поведінки індивідів в умовах повномасштабної війни набуває дедалі більшої актуальності, адже майбуття української мови й, відповідно, Української держави залежить від кожного з нас.

Мовна поведінка та її вияви перебувають у полі зору багатьох дослідників, зокрема Л. Масенко, С. Соколової, О. Данилевської, Н. Матвєєвої та інших. Однак аспект мовної

поведінки дорослих громадян в умовах повномасштабної війни ще не було висвітлено, що зумовлює *актуальність* нашої розвідки.

Мета статті – репрезентувати результати соціолінгвістичного онлайн-опитування, проведеного впродовж липня-серпня 2022 року серед громадян України віком від 24 років, та проаналізувати специфіку мовної поведінки українців в умовах сьогодення.

Під поняттям «мовна поведінка» в соціолінгвістичній традиції розуміють «вибір мовного коду, що виявляється через мовну діяльність або соціально вмотивовані зміни в мовній свідомості окремого носія чи мовної групи і зумовлений системою взаємопов'язаних соціальних, правових, психологічних і соціокультурних чинників, які є визначальними у стосунках мова і людина, мова і спільнота, мова і суспільство» [2, с. 37]. Її можна умовно розглядати на індивідуальному (мовна особистість) і колективному (соціальна група, спільнота, нація) рівнях. Проте зауважимо, що кожен індивідуальний вияв мовної поведінки реалізується в соціумі. Сукупність виявів мовної поведінки індивідів – основа мовного середовища та мовної ситуації.

Загальновідомо, що мовну ситуацію в Україні прийнято окреслювати поняттям «двомовність». Зокрема, Л. Масенко зазначає: «... українська та російська мови побутують на всій території України і в усіх сферах суспільного життя, хоча їхнє співвідношення має виразні регіональні відмінності: у західних областях домінує українська мова, у східних і південних – російська, у центральних областях демографічна й комунікативна потужності обох мов приблизно однакові» [1, с. 21]. Таке явище спричинило побутування різноманітних маніпулятивних наративів, як-от: «російській мові – статус другої державної», «немає різниці, якою мовою розмовляти», «насильна українізація» тощо.

У цьому контексті цікавими є міркування О. Томенко, яка зазначає: «Нам видається, що, власне, у цьому визначенні *мови як носія світогляду* прихована й одна з відповідей на питання, чому подібні дискусії досі наявні в Україні. З одного

боку, у людини, яка знає історію України, мову, культуру, літературу, звичаї, мислить категоріями та символами, закладеними генетично, не виникає питання про природність функціонування української мови в Україні. А закиди щодо функціонування української мови виникають у людей певного “світоглядного” типу. Означимо його як “совковий” (курсив наш – В. В.)» [3, с. 160].

Але сьогодні, в умовах повномасштабної війни, важливо простежити, чи зрозуміли українці, що мова є найпотужнішим чинником консолідації нації та захистом від зовнішніх агресивних впливів. Тому далі наводимо результати соціолінгвістичного онлайн-анкетування.

До нашого опитування долучилося 559 осіб, із-поміж яких віком від 24 до 44 років – 41 %, від 45 до 60 років – 46,9 %, від 60 до 75 років – 11,6 %, від 75 до 90 років – 0,5 %. Жіночої статі – 83,5 % респондентів, чоловічої – 16,5 %. Регіональна диференціація нашого анкетування представлена так: Північ України – 22 %, Південь України – 11,4 %, Захід України – 22,9 %, Схід України – 11,1 %, Центр України – 32,6 %.

19 % опитаних громадян мешкають у селі, ще 6,4 % – у селищі міського типу, 37 % – у місті, 13,8 % – у місті (районний центр), 23,8 % – у місті (обласний центр).

Щодо мовної самоідентифікації респондентів, то маємо такі показники: українськомовний(а) громадянин(ка) – 71,9 %, російськомовний(а) громадянин(ка) – 1,6 %, двомовний(а) українець / українка – 23,6 %, двомовний(а) росіянин / росіянка – 1,4 %, інше – 1,5 %. На питання «Яку мову Ви вважаєте рідною?» ми отримали такі відповіді: українську – 89,6 %, російську – 8,8 %, інше – 1,6 %.

Проте в щоденній комунікації українською мовою послуговується значно менший відсоток українців – 75,1 %. Ще 4,8 % стверджують, що спілкуються російською. 18,8 % зазначають, що послуговуються й українською, і російською мовами однаковою мірою. Інше – 1,3 %. У цьому контексті варто розуміти, що основний чинник збереження й розвитку мови – щоденне спілкування нею.

Далі зазначимо про показники комунікації українською мовою в різних сферах суспільного життя. Зокрема, удома нею послуговуються лише 64,8 % громадян (14,5 % – переважно українською), у колі друзів цей відсоток ще менший – лише 59,7 % (20,8 % – переважно українською), із колегами – 69,4 % (14 % – переважно українською), у громадських місцях (транспорт, магазин, перукарня тощо) – 72,6 % (15 % – переважно українською), у соціальних мережах – 74,1 % (15,7 % – переважно українською).

Наступне питання стосувалося аспекту мовної стійкості. Якщо до особистості звертаються / з нею розмовляють російською мовою, то лише 19 % стверджують, що переходять на мову співрозмовника, натомість 73,3 % не переходять і продовжують спілкуватися українською. Інше – 7,7 %.

Після 24 лютого 2022 року більшість громадян справді переусвідомила роль і значення української мови у своєму житті. Тому на питання «Чи стало спілкування українською мовою престижнішим із початком повномасштабної війни росії проти України?» ствердно відповіли 73,9 % опитаних. Зазначимо також, що в 60,3 % респондентів після 24 лютого 2022 року значно погіршилося ставлення до російської мови (погіршилося – 17,9 %). Важливо також і те, що 93,6 % українців переконані: українська мова має вживатися в більшому обсязі, ніж тепер.

На питання «Чи з'явилося у Вас бажання спілкуватися тільки українською мовою?» ствердно відповіли 47,8 % опитаних. Ще 44,2 % громадян зауважили, що й досі спілкувалися тільки українською. Ні – 3,2 %, важко відповісти – 2,7 %, інше – 2,1 %.

На питання «Як має розвиватися сьогоднішня державна політика в мовній сфері?» більшість опитаних обрала варіант «Варто сприяти поширенню української мови в усіх сферах життя» (93,4 %). Ще 2,7 % переконані, що необхідно вирішити питання щодо статусу російської мови. Важко відповісти – 1,1 %, інше – 2,8 %.

Зазначимо також, що 89,4 % опитаних повністю згодні з тезою, що мова – це не лише питання культури,

а й національної єдності та державної безпеки. Окрім того, 84,3 % вважають, що побутування української мови в усіх сферах нашого життя – це один із факторів протистояння російській агресії.

На питання «Чи вважаєте Ви, що кожен / кожна громадянин(ка) України повинен / повинна володіти українською мовою?» ствердно відповіли 97,1 % респондентів.

Зрештою, 94,1 % опитаних погоджуються, що мова таки має значення.

Отже, наведені дані проведеного соціолінгвістичного онлайн-анкетування відображають позитивні зміни, які відбуваються в мовній поведінці українців, їхньому ставленні до мови. Дедалі більше громадян усвідомлюють, що саме вона є основою державності й існування нації. Водночас, як засвідчили відповіді, далеко не всі обирають українську мову як мову щоденної комунікації, хоч значна частка опитаних саме її вважають рідною.

Проте налаштовує на позитив те, що дедалі більше українців усвідомлюють: мова має значення, адже це питання не лише культури, а й існування нації.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні мовної поведінки інших вікових груп.

Список використаних джерел

- 1. Масенко Л.** Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв'язання. *Українська мова*. 2018. № 2. С. 20–35.
- 2. Михальчук О.** «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. Вип. 5. С. 28–39.
- 3. Томенко О.** «Єдина країна» чи «єдина страна»: мовне питання в умовах військової агресії Росії. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2016. Вип. 34. С. 157–164.

ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ЗМІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ

Галенко Анна (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, старша викладачка),

Бережна Єлизавета (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, здобувачка вищої освіти)

Мовні особливості сучасного медіадискурсу, як найбільш поширеного в нинішніх умовах існування виду функціонування сучасної мови, викликають значний інтерес мовознавців з погляду функціонування мови. Будь-які зміни, що відбуваються в суспільстві, знаходять своє відображення у мові. Як відомо, першими на зміни в суспільстві реагують засоби масової інформації. Мас-медіа стрімко розвиваються, набувають різноманітних форм, яскраво відображають як загальні тенденції розвитку суспільства, науки, так і демонструють основні зміни у використанні лексем, що відносяться до найдинамічнішого рівня мови.

Актуальність теми зумовлена утвердженням феміністичних досліджень у світі і водночас повернення фемінітивам в українській мові офіційного статусу, що був закріплений в Українському правописі 2019 року. Звісно, що систематичне використання фемінітивів у мові ЗМІ сприяє утвердженню рівноправності жінок у всіх сферах діяльності.

Дослідженням фемінітивів у журналістських текстах займалися такі науковці, як О. Малахова, Н. Шеховцова, Ю. Маслова, Н. Сидоренко, Л. Марчук та ін. Дослідження фемінної лексики в мовних картинах світу здійснювали О. Бондаренко, Д. Гамулець, Т. Кравець, Г. Кузенко.

Функціонування мовного концепту «жінка» на сучасному етапі розвитку мови, що відображає мовну картину світу українців, на нашу думку, потребує більш детальних досліджень.

Мета розвідки – дослідити використання фемінітивів у мас-медійному дискурсі на прикладі телевізійних випусків вечірніх новин ТСН на каналі 1+1 протягом тижня та окреслити їх вплив на формування мовної картини світу українця.

Мовна картина світу завжди є культурологічно обумовленою, вона віддзеркалює життя та звичаї народу-носія мови. Загалом мовна картина світу є антропоцентричною за своєї природою, вона задає стереотипи сприйняття світу, явищ. Відбитком впливу патріархальних суспільств є певне уникнення фемінітивів в офіційно-діловому стилі. Проте фемінітиви є питомим відображенням історично утверджених народних порядків в українському суспільстві, де жінка користувалася повагою та мала майже такі ж права, як і чоловік, а часто (особливо в період козацтва) залишалася головою родини, коли відважні козаки боронили свою землю.

Взагалі фемінітиви не є новим явищем в українській мові; вони зафіксовані у словниках та активно використовуються у щоденному спілкуванні. Але не завжди на позначення жінки використовують іменники саме жіночого роду, особливо коли це стосується професійної сфери, що зумовлено історичними подіями, зокрема тотальною русифікацією усієї офіційно-ділової сфери, від якої мова оговтується дотепер.

На причини гендерної упередженості слів, що позначають професії, вказує і відсутність гендерної культури: «Нездоланність патріархальних стереотипів у суспільстві, що прагне розвиватися по-новому, торувати демократичні й цивілізовані шляхи гуманних стосунків між людьми, заважає змінювати стандартне сприйняття, зведене до абсолютної непорушної рівності (жінка = кухня + побут + діти; чоловік = кар'єра, політика, гроші)» [1, с. 180].

Проте останнім часом фемінітиви активно використовуються в усному та писемному мовленні, про що свідчить загальний дискурс у медіапросторі. Науковці обґрунтовують причини таких тенденцій, зокрема, на основі аналізу досліджень, виділяємо такі чинники:

1) посилення соціальних рухів у країні, у тому числі й за права жінок;

2) можливість дистанціюватися від російськомовного тоталітарного дискурсу за допомогою вживання іншої лексики, характерної саме для нашого народу, культурологічно маркованої, зокрема фемінітивів, що значною мірою є маркерами, інструментами такого відокремлення;

3) можливість розкрити думку більш точно, зазначити, що для українського суспільства жінка відіграє певну роль або обіймає певну посаду, або ж продемонструвати, що для українського суспільства жінка важлива й активна в усіх сферах.

Позиції журналістів щодо вживання фемінітивів подекуди різняться, адже хоч більшість медійників активно використовують такі концепти, є ще ті, хто їх уникають (принципово або від незнання). Хоча самі медіа-мовці мають іти в авангарді змін.

Тому, на прикладі програми ТСН спробуємо дізнатися, який з поглядів науковців відповідає дійсності.

Більшість фемініних концептів, що вживаються в інтернет-мовленні, належать до побутової та художньої картин світу, дещо менше до наукової, міфологічної та релігійної.

Проаналізувавши вечірні випуски новин, можемо стверджувати, що фемінітиви активно використовуються медійниками. Тут їх найчастіше вживають задля представлення людини, яка дає коментар або виступає з промовою. Особливу увагу звернемо на способи творення фемінітивів, що найчастіше використовуються в аналізованих програмах.

Згідно з новим Українським правописом, за допомогою суфіксів *-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-* та ін. від іменників чоловічого роду утворюються іменники на означення осіб жіночої статі [3].

Найуживанішим, як твердять науковці, є суфікс *-к-*, бо він поєднуваний з різними типами основ. Аналіз випусків новин доводить цю думку. Так, ми зустрічаємо тут фемінітиви на позначення осіб за професією та видом діяльності: *кореспондентка ТСН Наталія Нагорна, завідувачка дитячого садка Наталія Бутенко, вчителька української мови Зінаїда Іванівна; прем'єр-міністерка Естонії Кая Каллас, директорка школи Ольга Тимошенко, державна секретарка в закордонних*

справах Великої Британії Ліз Трасс, барменка Джоанна Джонс, міністерка закордонних справ Німеччини Анналена Бербок, генеральна прокурорка України Ірина Венедіктова, військова лікарка Галина Алмазова, акторка Олена Ілленко, Віцепрезидентка США Камала Гарріс, інструкторка долікарняної допомоги Анастасія Білянська [2].

Суфікс **-иц-(я)** приєднується насамперед до основ на **-ник:** *речниця* ТУ ДБР Хмельниччини Катерина Герасімук, *керівниця* відділу Рівненської обласної прокуратури Олена Ходак, *колишня радниця* Президента України Марина Ставнійчук, *заступниця радника в адміністрації президента США Енн Нойбергер, керівниця* проєкту «Українська історія в камені» Оксана Пономарьова [2].

Суфікс **-ин-(я)** сполучається з основами на **-ець** та на приголосний: *синоптикиня* Наталія Птуха, *дієтологиня* Марина Волкова [2].

Суфікс **-ес-** рідковживаний, може саме тому в аналізованих випусках таких прикладів лексем не зустрічаємо.

Отже, в ході аналізу матеріалів програми ТСН, було підтверджено думку, що останнім часом фемінітиви активно використовуються в усному та писемному мовленні у ЗМІ. Медійники активно несуть у маси нові тенденції розвитку мови, одні з перших починають говорити за правилами нового правопису. Аналізований медіа-матеріал дає змогу твердити, що найчастіше переважають в мовленні фемінітиви з суфіксом **-к-**.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні використання питомих-українських концептів на позначення жінки та їх впливу на формування культурологічної компетентності українця.

Список використаних джерел

1. Сидоренко Н. «Гендерний монолог» української «урядової» преси. Інститут журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=108> (Дата звернення: 10.12.2022). **2. ТСН** на 1+1. URL: <https://tsn.ua/> (Дата звернення: 10.12.2022). **3. Український правопис** / Ін-т мовознавства ім. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови

НАН України. URL: <http://pravopys.net/> (Дата звернення: 10.12.2022).

КОМУНІКАТИВНА АРХІТЕКТОНІКА СУЧАСНОЇ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ КІНОШЕВЧЕНКІАНИ

Ганжа Ангеліна (Інститут української мови
НАН України, м. Київ, старша наукова співробітниця)

Термін «архітектоніка» нині популярний у різних галузях наукового знання, лінгвістичні праці в цьому не виняток. Лише побіжно оглянувши роботи з дискурсології, лінгвістики тексту, лінгвостилістики, лінгвокультурології, медіалінгвістики та ін., можна зробити висновок про різну змістову насаженість згаданого поняття. Незмінне лише базове (первинне) значення – від грец. *архітеκτονική* – мистецтво побудови.

У дослідженні комунікативну архітектоніку розглядаємо як організацію мовного матеріалу фільму найбільш доцільним з погляду його авторів способом, що має на меті створення цілісного уявлення про зміст стрічки як культурного продукту через вербальну, візуально-образну і чуттєво-емоційну форми вираження.

Нашу увагу привернули дві роботи в галузі документальної кіношевченкіани: «Обличчя купюри. Тарас Шевченко» (2008) із циклу документальних фільмів каналу ТОНІС та «Ген свободи», фільм-роздум А. Данильченка та О. Оша. Це стрічки, з одного боку, різнопланові в осмисленні постаті Кобзаря, проте, з другого боку, співвідносні за часом і місцем створення (Україна, початок ХХІ століття), а також хронометражем. Мета наукової розвідки – дослідження специфіки комунікативної архітектоніки сучасних документальних медіапродуктів.

«Обличчя купюри. Тарас Шевченко» (2008). Хронометраж стрічки 25 хв 51 сек. Автор сценарію та режисер Віталій Загорюлько. У фільмі показано життєвий шлях, філософію особистості Тараса Шевченка з погляду його фінансового становища.

До розмови залучено шевченкознавця Сергія Гальченка та журналіста й письменника Богдана Сушинського. Їхні репліки чи дуже короткі коментарі в архітектоніці фільму мають прагматичну настанову зацентрувати увагу глядача на важливих деталях. Як, наприклад, С. Гальченко – на розповідях діда Івана та свідків Коліївщини. Відомий шевченкознавець додає цікаві штрихи до оповіді, що Енгельгардт платив гроші своєму кріпаку і довіряв йому малювати портрети своїх коханок; що страшна фінансова криза підштовхнула Шевченка до ілюстрування «Російських полководців», але їх зображення він шаржував; що великій княгині Марії вистачило мужності чи інтелігентності не взяти до уваги ту образу, якої завдав Шевченко її батькам і посприяти, щоб він отримав звання академіка (загалом 11 реплік).

Б. Сушинський пояснює Шевченкову «невдячність» імператриці за викуп із кріпацтва елементом невихованості, озлобленості; розповідає, що за один портрет Тарас отримував, як чиновник середньої руки за півроку служби; що Шевченко належав до дійсних статських радників, до нього треба було звертатися «ваше превосходительство», а писати – «його превосходительство академік Тарас Шевченко» (загалом 8 реплік).

Біографічна канва оповіді візуалізована створеними акторами відеоілюстраціями (напр., як діди розповідали про гайдамаччину, як хлопчина відлупцював п'яного дяка; багато відеофрагментів відтворюють роботу художника, Шевченкового буття на засланні та побуту в Петербурзі).

Автори стрічки удокладнюють фінансовий бік звільнення Тараса Шевченка з кріпацтва – «А пан сказав, що задурно відпускати кріпака не буде, та за 2500 рублів продасть». Лотерея, в яку розігрують портрет Жуковського роботи Брюллова допомогла зібрати потрібні 2500 рублів, причому 1000 віддають імператриця, велика княгиня Марія та цесаревич. З гіркою іронією звучить репліка: «За це вони скоро отримують».

Стрічка оприявнює низку цікавих епізодів, пов'язаних саме з фінансовим становищем Тараса, пригадаємо деякі з них.

Сирота підробляв тим, що відспівував покійників замість дяка. Він же мав виконувати покарання, що для нестаранних учнів призначав дяк. Хлопці іноді давали хабаря Тарасові, щоб той не занадто старався. У Санкт-Петербурзі Шевченко бере участь у розписах Великого театру, будівлі Сенату та Синоду. Після звільнення з кріпацтва він в Академії мистецтв за особливі успіхи отримує щомісячну стипендію 30 рублів, але згодом за прогули його цієї стипендії позбавляють. Гонорару від видання «Кобзаря» Тарасові не вистачило, щоб звільнити своїх рідних від кріпаччини. Він хоче зробити альбом офортів «Мальовнича Україна», продати проєкт і зароблене віддати за своїх рідних як викуп. У Нижньому Новгороді малює портрети, у нього багато замовлень, за портрет бере 25 рублів.

Ідея показати Тараса Шевченка крізь призму його фінансового становища цікава, однак досліджувана спроба втілити це засобами кінодокументалістики ще не вичерпала ні тему, ні можливості використання зображальних засобів. Автори проєкту намагалися пов'язати нюанси матеріального становища Кобзаря з насиченою біографічною канвою, та ще й вдаватися до метафоричних відступів. Візуальний супровід кінотексту не завжди потенціював зміст. Змістова проєкція на матеріальний бік життя Шевченка часом дисонує з алюзіями на народні перекази.

Ген свободи (2013). Хронометраж стрічки 25 хв. 21 сек. Фільм-роздум Андрія Данильченка та Олександра Оша про те, що спонукає досі ставити пам'ятники Великому Кобзареві, адже нині у світі налічується не менше 1100 таких монументів.

В архітектоніці аналізованої стрічки використовується кілька кінематографічних монтажних рефренів: натовп людей у сучасному мегаполісі, звуковий супровід – сирена і музика. Ця художня деталь буде повторюватися у фільмі найчастіше; назва міста Канева (до речі – цікавий візуальний прийом – перевернута назва Канів відбивається в калюжі, потім назва міста перевертається до звичного положення); цитування фрагменту вірша Шевченка «Добра не жди...», риторичне питання «То про що воно, пристрасне слово Тараса?».

Розгортання сюжетної канви фільму відразу налаштовує на тему увічнення пам'яті – в одному з перших кадрів могильна плита. Розмисли про пам'ять і пам'ятники традиційно підкріплюють давні письмена, зображення Керносівського ідола (візуально схожого на Шевченка, хоча в цьому сюжеті таку деталь не зацентровано), створеного ще у 3 тис. до Христа і знайденого на території сучасної України.

Оповідь про перший пам'ятник Кобзареві, що з'явився у 1881 році у далекому пустельному Мангишлаку, побудовано в стилі інфотейнменту. Вважають, що це найподібніше зображення, бо скопійоване зі скульптурного автопортрета, тобто фактично зроблене самим Тарасом.

Журналістка Тетяна Трофимчук у фільмі розмірковує про величезну кількість пам'ятників Шевченкові у світі: «Хтось може в тому вбачати нашу схильність до ідолопоклонства і постійне прагнення, як стверджував один дотепник, поставити мітки по всьому світу». Цю тезу посилює візуальний ряд – скульптурні зображення ідолів. Питання «Чому жодному поетові немає стільки пам'ятників?» розгортається у репліках діалогу ведучої і чоловічого голосу за кадром, відчутний легкий відтінок епатажу та іронії (напр.: «– То що, Кобзар найвеличніший з великих? – Та явно ж ні»).

У комунікативній архітектоніці фільму відбувається трансформація кінодіалогу в полілог. Свої рефлексії з цього приводу озвучують сценарист Андрій Данильченко («головний пафос Шевченка у тому абсолютному несприйнятті будь-якого насильства людини над людиною»), письменники брати Капранови («Кобзар» – це величезний гіпертекст), письменник Андрій Дмитрук («безумна пристрасть, священне безумство відрізняє вірші Шевченка»). До обговорення проблеми «митець і пристрасть» долучається і голос за кадром.

У сюжетну канву фільму-роздуму органічно вплітається філософський відступ про арешт Христа, коли апостол Петро відтяв вухо одному з нападників. Ніби, на перший погляд, безглуздий вчинок стає зрозумілим, коли довідуємось, що срібна сережка у правому вусі в давній Іудеї – ознака добровільного раба.

У кадрі на чорному тлі з'являються портрети Віссаріона Белінського. Володар дум тодішньої російської інтелігенції несамовито і з неприхованою зневагою ганьбить Шевченка (його цитати подано мовою оригіналу). Мовна архітектоніка цього епізоду створює ефект своєрідного епістолярно-художнього «батлу» між Белінським, представником тогочасної російської імперської культури, й неприборканим волелюбним українським генієм Шевченком. Глядача аргументовано мотивують до висновку, що зовсім не глузування поета над царицею стало причиною кари Кобзареві. Під «строгий присмотр с запрещением писать и рисовать» Шевченка привела ідея – «Поховайте та вставляйте, кайдани порвіте...».

По-справжньому цікава й інформативна мозаїка з пам'ятників Шевченкові у різних країнах світу. Коментар зі стильовою наснаженістю розмовної мови створює відчуття легкості й максимальної наближеності до аудиторії: «У Варшаві Тарас дещо схожий на Пушкіна... У Тулузі і зовсім ні на кого несхожий. У Будапешті – на роденівського мислителя, але одягнутого. У Римі – чи то на римського патриція, чи на античного філософа. Римляни, яким добре знайоме прізвище Андрія Шевченка, футболіста, дивуються, чому з вусами... У Пекіні в образі Кобзаря є щось китайське. А Буенос-Айресі щось навіть плантаторське. У Баку Кобзар крилатий. А в Москві вдягнений в академічну крилатку. Виглядає так, наче йому крила обрізали...».

Брати Капранови мотивують назву фільму: «Ген – це одиниця біологічна, а з іншого боку – інформаційна. ... «Кобзар» Шевченка – це ген, там записано генетичний код українця».

У фіналі вкотре звучить риторичне питання: «То про що воно, пристрасне слово Тараса»? Чи змогли відповісти на нього творці фільму? Системно і цілісно – ні, але спонукали про це замислитись.

Комунікативна архітектоніка кінострічки спрямована на формування цілісного уявлення про ідейне наснаження (зміст) культурного продукту. В аналізованих документальних фільмах авторським колективам загалом це вдалося.

Комунікативна архітектоніка обох робіт нелінійна, задіяна внутрішня й зовнішня, вербальна і невербальна комунікація. Кадрова й закадрова мова ведучих, пряма мова залучених до проєктів фахівців, цитатний матеріал потенційовані аудіовізуальним супроводом. Мовні особистості ведучих, героїв фільмів, запрошених фахівців органічно вияскравлюються на тлі мовної тканини кінотекстів.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Гелетій Олександр (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Барилова Г. К.

У лінгводидактиці не існує єдиної думки щодо класифікації методів навчання. Це зумовлено складністю системи понять та існування декількох різноманітних поглядів на завдання конкретно визначити поняття та роботу навчального методу як такого. Мусимо роздивитися метод навчання мови як цілісну, акумульовану співпрацю двох суб'єктів освітнього процесу, яка тримає курс на напрямок оволодіння суто мовними, тобто предметними цілями освіти. Метод від методу відмінний, тому треба враховувати специфіку освітнього компонента, який вивчають учні. Так, відмінність уроків мови полягає в тому, що здобуте на уроці знання, не сприймається учнем як самоціль. Воно перетворюється в інструмент для опанування знань з інших предметів. І застосовуватися ці знання мають з метою залучення до спілкування учнів, що у свою чергу сприяє та організовує спільну діяльність учителя та школярів.

Інтерактивні методи набули популярності відносно недавно. Вони не є новими, але їх проєктування на галузь сучасної освіти стало чимось новим та цікавим. За появу «інтерації» ми маємо віддати належне Дж. Г. Міду та Р. Сирсу. Завдяки роботам цих соціологів ми зараз і розмірковуємо, вигадуємо, впроваджуємо на апробацію нові методи навчання.

«Інтерактивний» – що означає це поняття ми вже знаємо, а походить воно з англійської («inter» – взаємо-, «act» – діяти). Запровадив використання цього терміну в науковій літературі німецький дослідник Ганс Фріц. Інтерактивний процес описується в багатьох дослідженнях цього науковця, де й визначається мета цього процесу – *«це зміна й поліпшення моделей поведінки його учасників. Аналізуючи власні реакції та реакції партнера, учасник змінює свою модель поведінки і свідомо засвоює її»* [2, с. 130].

Але щоб обрати метод треба враховувати немало нюансів. Учитель перед тим, як застосувати метод, має з'ясувати головну мету та чітко окреслені завдання, розв'язування яких передбачається на уроці, кінцевий результат визначається мірою лінгводидактичного потенціалу. Так як єдина класифікація інтерактивних методів навчання відсутня, то ми будемо будувати їх структуру, відповідно до класифікації інтерактивних технологій навчання, тому що метод навчання є складовою частиною ширшого поняття – технологія. Відштовхуватися ми будемо від думки таких авторитетних учених, як О. Пометун та Л. Пироженко. Вони чітко окреслюють чотири основні групи інтерактивних технологій. Беручи до уваги такі необхідні компоненти уроку, як мета та форма організації:

- *«інтерактивні технології колективно-групового навчання – технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу;*

- *інтерактивні технології кооперативного навчання (організація навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою: робота в парах, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);*

- *технології ситуативного моделювання – побудова навчального процесу за допомогою залучення учня до гри, передусім, ігрове моделювання явищ, що вивчаються;*

- *технології опрацювання дискусійних питань – широке публічне обговорення якогось суперечливого питання»* [3].

Ця класифікація є універсальною. Може бути застосована на будь-якому уроці. Спираючись на думку авторитетних учених, ми вважаємо основою для розмежування інтерактивних

методів навчання української мови такі принципи: типологічний (залежить від типу уроку) та технологічний (співвідношення методу і технології).

Нюанс колективно-групового навчання полягає в тому, що ефективність фронтальної роботи досягається лише за умови наявності проблеми в навчальному матеріалі. Специфіка групової роботи передбачає чітке розподілення завдань в кожній окремій групі, поміж усіма учнями.

Детальніше розглянемо технології колективно-групового навчання на предмет конкретних методів. Надається змога озвучити швидко відповідь кожному учневі за допомогою «мікрофону». Але треба дотримуватися порядку, тобто черги. Можливість відповідати надається тільки тоді, коли мікрофон опиняється в руках учня. Коментарі під час застосування такого методу озвучуються після висловлювань усіх учасників процесу. Для того, щоб розв'язати конкретну проблему, доцільно використовувати «мозковий штурм». Деякі науковці – М. Пентилюк, Т. Окуневич – подають визначення «розумовий штурм» [1]. Застосування цього методу дає учням можливість розкрити свій творчий потенціал та уяву. Обмежений час, протягом якого треба озвучити якнайбільше варіантів відповіді, і є метою застосування цього методу. Для створення візуалізації, бажано записувати проблемне питання на дошці. Усі відповіді треба записувати навколо запитання, або ж на великому аркуші паперу. Учителю має бути дуже уважним, щоб не прослухати цікаві та творчі ідеї. Лінгвістичну дуель ми також відносимо до методів цієї групи. Проводять її учні у формі опитування. Суть полягає в тому, що учні як можна швидше питають та відповідають на запитання один одного. Можна скористатися «підтримкою залу», якщо котрийсь з учнів не знає відповіді. Метод дозволяє заощаджувати час на уроці.

Кооперативне навчання є не менш значущим. Воно розраховане на потребу учня вирішувати завдання самостійно. За статистикою таке прагнення активізується в середніх класах. Учні з великим бажанням об'єднуються в пари та групи, для подолання спільної проблеми. Автори новітніх підручників з української мови також рекомендують

застосування цього методу в своїх працях. Застосування інтерактивного методу в рази покращує роботу учнів. Спілкуючись, вони обмінюються думками та ідеями в певному колі осіб, а далі озвучують свої наробітки всім присутнім. Широкою різноманітністю вибору представлені завдання, які можна опрацювати: аналіз тексту, обговорення спільної діяльності, взяття інтерв'ю, критично проаналізувати роботу партнера, з'ясувати його позицію щодо конкретної проблеми.

Методи ситуативного моделювання являють собою сукупність симуляції, імітації та рольової гри. А на те, щоб утілити їх в життя, треба дуже ретельно готуватися, продумувати кожну деталь. Це звісно ж забирає багато часу.

Існує певний алгоритм підготовки, без дотримання якого вся задумка розвалиться як картковий будиночок під час легенького вітру.

Перший етап – мотиваційно-планувальний, передбачає розробку плану та підготовку.

Другий етап – тренувальний, створення учителем ситуацій, міні-версій реальності.

Третій етап – безпосередньо гра.

Фінальний етап – рефлексивний, коли дійство закінчується, дуже важливо провести опитування учасників та спостерігачів на предмет їхніх думок та вражень з цього заходу; скласти список питань для розгорнутої відповіді.

Уміння публічного виступу та дискутування в учнях можна розвинути за допомогою методу ток-шоу. Роль ведучого виконує вчитель, учні – «запрошених гостей» та «глядачів». Оголошується тема дискусії, пропонується «запрошеним гостям» висловитися з приводу обговорюваного питання, потім слово надається «глядачам», які висловлюють власні думки. Ведучий може зупиняти учасників, які висловлюються, або поставити інше запитання. Плюси цього методу в тому, що діти вчаться захищати свої позиції коректно і толерантно, опановують навички дискутування і опонування.

Отже, сучасний учитель має спочатку досконало опанувати традиційні методи навчання й поступово, крок

за кроком, додавати до структури уроку інтерактивні методи навчання.

Список використаних джерел

- 1. Бондар В. І.** Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
- 2. Методика** навчання української мови в середніх освітніх закладах / М. І. Пентилюк та ін.; за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
- 3. Пометун О. І.,** Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : [наук.-метод. посіб.] / за ред. О. І. Пометун. Київ : Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

МИКОЛА РУДЕНКО ПРО МОВУ

Глуховцева Ірина (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, доцентка)

Микола Данилович Руденко – пристрасний патріот, невтомний шукач істини, майстер образного слова, поет, прозаїк, дослідник, творець формули «енергія прогресу» – «став героєм уже незалежної України у 2000 році!» [3, с. 77], хоч творчість свою розпочав ще 1947 року, коли вийшла його перша поетична збірка «З походу». Згодом з'являються його книги «Незбориме плем'я», «Ленінградці» (1948), «Поезії» (1949), «Мужність», «Світло глибини» (1952), «Переклик друзів» (1954). Кращі вірші 60 – 70-х років минулого століття ввійшли до книги «Поезії», що побачила світ 1991 року.

«Маючи вільний доступ до різних прошарків української суспільності, – пише Ігор Качуровський, – пройшовши шлях від Донбасу, через Москву, через Другу світову війну, опинившись серед упривілежованої бюрократії сучасної України, Микола Руденко знав, що нуртує в нутрі народу, чим живе і дихає, чим радіє і що йому болить» [2, с. 7].

Поезія М. Руденка актуальна й сьогодні, хоча самі вірші написані кілька десятків років тому. Зосереджуючи увагу на гострих соціальних, побутових, політичних, моральних, особистісних питаннях, автор дискутує з потенційним читачем, пересічним громадянином своєї країни, поетом, політиком. Мова поезій митця багата на різні стилістичні фігури, але центральне місце у віршах М. Руденка посідає метафора,

художня деталь, засобами якої передано переживання ліричного героя. Мета розвідки – дослідити поезії Миколи Руденка про мову.

У поезії Миколи Даниловича передусім підкреслено, що саме існування народу нерідко пов'язане з тим, наскільки потужною є його мова, чи повноцінно вона виконує інтеграційну і державотворчу функції. До слова поет ставиться як до Бога і визнає, що тільки несвідомі громадяни здатні ігнорувати роль рідного слова: *«Безсмертя нації – у слові, // А слово – Бог земних віків. // Лише нікчемні й безголові // Зрікаються старих батьків. // Не робітництво, не селянство, // Не щирий, праведний народ, // А так собі – тупе міщанство, // Ходячий шлунок, жуйний рот»* (Безсмертя нації – у слові).

Усіх, хто цінує українську культуру й слово свого народу, поет закликає все робити для того, щоб слово стало долею землі, стало дійсно Богом: *«Та, незважаючи на втрати, // На лайку й дорікання злі, // Я слово буду гранувати, // Щоб стало долею землі. // Щоб за освяченим порогом, // Де ера займеться нова, // Воно й насправді стало Богом, // Який у серці ожива»* (Безсмертя нації – у слові).

Вірш «Слова, накидані докупи» звернений передусім до творчої еліти, представники якої не завжди вступають у боротьбу за повноцінний розвиток рідної мови, а, навпаки, намагаються не помічати проблем. Звідси образ Лєти (грец. Λήθη), ріки забуття в Аїді. За повір'ям, коли померлий пив із Лєти воду, його душа забувала все, що пережила й бачила на землі. Звідси постав вислів *канути в Лєту*, тобто 'піти в небуття, зникнути назавжди'. У багатьох творах, прославляючи життя в Україні, передові культурні діячі нерідко замовчують проблеми, тому й твори їхні можна назвати віршобаями, у яких є все необхідне, окрім правди: *«Слова, накидані докупи, – // Давно вже справа не нова. // Передусім, які слова – // Вони живі чи тільки трупи? // П'яньєнікі лірники-поети // Співають нам про зло й добро. // Але приймають за Дніпро // Холодний плин німої Лєти. // Пливе по річці мертве слово. // Кричить модерний віршобай: // – О милий Боже, видибай! // Ген сяє храм зотоголово... // Він справді сяє многі*

літа, – // Так то ж над батьківським Дніпром! // А вас привіз чужий пором // Туди, де плине мертва Лета» (Слова, накидані докупи).

Цю тему поет продовжує у вірші «Стало слово моє земним». Поета не радують красиво написані вірші, позбавлені суті, хоча в них *буде човен в рядку й весло, неба синь і цвітіння жита*. Він прагне віднайти у вірші рішення проблем, що накопичилися: *«Стало слово моє земним, // У клубочок згорнулася мрія. // Як не бийся, а жодна із рим // Занебесним теплом не гріє. // А колись же було, було... // Я, розсунувши неба клаптик, // Брав для віршів живе тепло // Із далеких галактик. // Нині вірші – не Божий дар. // Замішавши ромашки й блавати, // Кожен другий чи третій школяр // Вміє грамотно зримувати»* (Стало слово моє земним).

Поет закликає стати на захист рідної мови й незалежності української держави: *«Чи тому, що вінок тобі любий. // Рот зав'язують, а ти говори. // Зуби виб'ють – кричи, беззубий. // І найвищою із нагород // Хай для тебе знову і знову // Буде твій закривавлений рот – // Значить є в тебе горде Слово. // А небесне воно чи земне, // Чи помре, чи злетить над світами – // Не питайте, люди, мене. // Доки я за дротами...»* (Стало слово моє земним).

Поет переконаний, що народну шану можна завоювати лише боротьбою, правдивим словом, вірним служінням тим ідеалам, які закладені в ментальності народу, власним баченням вирішення тих проблем, які переживає проста людина. А для цього треба мати мужність, щоб відстояти свою позицію, якщо вона не збігається з ідеалами більшості чи можновладців: *«Шанують лиш того народи, // Хто власну ниву розорав. // Талант – це вогнище Свободи // На тлі нікчемних рабських вправ. // Це Слова горде володіння, // Де дух народний не зачах. // Талант без мужності – падіння // В земного людства на очах. // Вмістивши в грудях видиме й незриме, // Ти соком зір напоєний міцним, // Забудь про ямби, про сонети й рими. // А просто Словом стань... // І тільки Ним! // Тоді ти враз навчишся римувати, // Так просто й легко, як цвіте земля, // Як вміє,*

граючись, щаслива мати // В коханні зачинати немовля» (Шанують лиш того народи).

У поезіях М. Руденка з допомогою фразем метафоричного походження відтворено ставлення різних верств суспільства до мови, місце мови в житті нашого народу: лікувати словом, ранили словом («Молюся, Боже, на твої дива: // Ти **раниш словом і лікуєш словом**» (Передчуття прози)), пізнати суть («Я прагну там **пізнати** знову // **Суть** незрадливу, суть людську; // Із вуст почути рідне слово – // І дець померти в холодку» (Туга)); шукати, ніби голку в сіні («Та чи збагну, що на Україні // Уже доводиться в містах // **Шукати, ніби голку в сіні**, // Дідівське слово на вустах?» (Туга)); рвати душу («Гай-гай! Сидіти й мудрувати // Посеред гір на чужині – // Не те, що вдома **душу рвати** // Об терни дикі, навісні» (Туга)); ловити на думці («І часом ми себе **на думці ловим**: // А хто ж ми є? Слова. Живі слова» (Передчуття прози)); не викинути з воза, слово не вмирає («Я вірю, що прийшла моя пора – // В мені поволі визріває проза, // Яку читач не **викине із воза**, // А візьме в дім, // **Де слово не вмира**» (Передчуття прози)) та ін.

У своїх поетичних творах Микола Данилович наділяє слово такими епітетами: вільне, правдиве, дідівське, живе, огненне, віще: «Сьогодні подивились іншим оком, – // Пробилось **вільне слово із грудей**» (Що сталося?); «Понад щирість людську, понад **слово правдиве** // Ані радості в мене, ні щастя нема» (Щирість); «Домівки я позбувся за борги: // **Правдиве слово** нині не годує» (Мов злодій...); «Там народився, де **дідівське слово** // Вельможний хтось холопським охрестив» (Ми матері собі не вибираєм...); «Йди, Месіє, бо люди // Прагнуть **Слова живого!** » (Всі ми хворієм нині...); «Та вдарив день, немов **огненне слово**, // Що з неба падає, у груди б'є» (Пробудження серед ночі); «Вставало море стоголово, // Кипіли білі буруни. // І я почув те **віще слово**, // Що долинає з глибини» (Голос моря).

Загалом Микола Руденко заслужив святе звання по-справжньому народного поета, якому є що сказати своєму народові: «Повірите чи ні: я тільки нині знаю // Життя щасливу мить, душі високий злет. // В мені горять слова святим кущем Сінаю // І кличуть, і болять, бо нині я – поет» (Повірите чи ні).

Список використаних джерел

1. **Вірші** Миколи Руденка URL:
<https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/virshi-mykoly-rudenka/>.
2. **Качуровський І.** Передмова. Руденко М. Орлова балка. Торонто-Балтимор : Смолоскип, 1982. С. 7–15. 3. **Неживий О. І.** Луганщина – земля українська. Духовні обереги рідного краю. Літературно-краєзнавчі нариси. Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. 136 с.

ДЖЕРЕЛА ЛІНГВІСТИЧНОЇ АФОРИСТИКИ

Глуховеца Катерина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, професорка)

Лінгвістичні афоризми, під якими ми розуміємо образні висловлювання про мову, або «короткі влучні цитати, що у стислій, зручній для запам'ятовування формі передають глибоку думку» [2, І, с. 80], усе частіше використовують в освітній роботі з мови і літератури в гімназіях, ліцеях, вишах. У них нерідко влучно й креативно сформульовано основну мовленнєву тему заняття, визначено напрями творчих пошуків здобувачів освіти при написанні роздумів, есе, коротко названо риси певного мовного явища тощо. Ці мінітексти допомагають на простих прикладах досягнути сутність складного лінгвістичного поняття. Образність думки в них зазвичай створена вдалим використанням епітетів, порівнянь, метафор, аналогій, що й робить доступними для розуміння складні мовознавчі терміни. Найчастіше вчені, передові культурні діячі, письменники при створенні лінгвістичних афоризмів вдаються до тлумачення та визначення основних рис таких понять, як *мова*, *слово*, адже їхній феномен і досі остаточно не розкритий. Проте об'єктом розгляду може бути будь-яке поняття, що потребує дефініції.

Джерелами лінгвістичних афоризмів можуть бути наукові праці відомих учених, коли вони намагаються складну природу терміна чи складне явище пояснити доступно. Скажімо, «важливою ланкою в розвитку української науки була «філософія мови» Олександра Потебні» [3, с. 32], у якій він

обґрунтував зв'язок мови і ментальності народу, назвав мову однією з ознак нації. Виділяючи серед багатьох рис народу (суспільна територія, єдність побуту, звичаїв) мову, О. Потебня вважав її основною. Обґрунтовуючи цю думку, учений вдається до аналогій, узятих із життя. Не можна з однієї точки побачити всі сторони речі, не буває такого, що в значенні слова відображені всі ознаки поняття про предмет, який воно називає. Тому неможливою є одна народність, як і немислимою є заміна багатьох відчуттів одним: *«Мова – є не тільки одна зі стихій народності, але й найбільш досконала її подоба. Як немислима точка зору, з якої було б видно всі сторони речі, як у слові неможливе уявлення, що виключало б можливість іншого уявлення, так неможливою є всеохоплююча, безумовно, найкраща народність. Якби об'єднання людства за мовою й узагалі за народністю було б можливим, це було б смертельним для загальнолюдської думки, як заміна багатьох відчуттів одним, хоча б це одне було б не дотиком, а зором. Для існування людини потрібні інші люди; для народності – інші народності* [5, с. 229].

Важливими, навіть нерідко ключовими, є означення-епітети, якими О. Потебня наділяє слово-аналог у визначенні мови. Так, мову він називає ядром, тобто серцевиною, осердям нації. Лексему *ядро* поєднує з означенням *містичне* (яке складно пояснити). Загалом виходить, що, називаючи мову містичним ядром нації, О. Потебня вдається до аргументації своєї думки. Першим аргументом він обирає те, що мова є об'єктивно існуюча реальність. Другим – вона тісно пов'язана із свідомістю етнографічної спільноти. Третім, основним, аргументом учений обирає те, що на певному етапі розвитку мовної спільноти мова стає визначальним чинником у різних сферах життя. Тому учений називає мову *керманичем*: *«Мова – містичне ядро нації, тобто щось об'єктивно дане, що живе у підсвідомих глибинах етнографічної маси, те, що може видобутися на поверхню свідомості й стати керманичем усіх національних змагань у всіх ділянках життя»* [Цит. за Чеховичем: 6, с. 3].

Право народу мати свою національну мову дане кожній національній спільноті природою. Цю об'єктивно існуючу даність учений називає прикметою, тобто ознакою народу, у свідомості якого діють як спеціальний інструмент прийому розумової праці, що й зумовлюють зв'язок мови і ментальності. Отже, зіставляючи прийоми розумової діяльності людини у процесі мовлення з інструментом, О. Потєбня унаочнює думку про зв'язок мови і ментальності: *«Правильна, єдина прикмета, за якою ми пізнаємо народ, і водночас єдина, незамінна нічим і невідмінна умова існування народу є єдність мови... Вона є інструментом свідомості й елементарного оброблення думки, і, як інструмент, зумовлює прийоми розумової праці... Тому народність, тобто те, що робить відомий народ народом, полягає не в тому, щоб висловлюватися мовою, а в тому, як висловлюватися»* [5, с. 222].

Лінгвістичні афоризми – природне явище в науково-популярному стилі, оскільки автор такого тексту ставить перед собою завдання удоступнити дефініції складних лінгвістичних понять. Скажімо, про іменники І. Вихованець говорить: *«Найбільше їх було, і є, і буде»*, ілюструючи свою думку свідченням, що в одинадцятитомному *Словникові української мови*, який містить 136 тисяч слів, половину складають іменники. А перехід іменника в інші частини мови цей же вчений пояснює так: *«Якщо якась частина мови часто буває предметом мовлення, то вона мимоволі перебирається устан іменників, а отже, одягається в іменникове морфологічне вбрання»* (І. Вихованець).

Найбільш випробуваний спосіб пояснення сутності мовного явища в науково-популярному тексті є аналогія. Нею, зокрема, вправно оперує Н. Клименко у розповідях про будову слова: *«Корені можна характеризувати так, як і учнів у класі. Одні з них трудівники. Інші живуть собі тихо, не втручаються в усі сфери життя. Серед 12 тисяч коренів виділяється активне ядро з трьох сотень, навколо якого групується 20 тисяч слів»* (Н. Клименко); *«Хто ж у родині відповідає за єдність роду-племіні? – Корінь слова. Він виступає в ролі гена, що є носієм спадкоємності й*

забезпечує збереження спільного для всієї цієї сім'ї значення. Корінь відповідає й за те, щоб була зовнішня подібність між словами однієї родини» (Н. Клименко).

Окремих учених можна назвати майстрами лінгвістичних афоризмів. До них ми передусім відносимо Зиновія Михайловича Бичка, кандидата філологічних наук, професора Львівського національного університету, який, на жаль, цього року пішов із життя. Він створив велику кількість образних висловлювань про мову, називаючи їх *горошинами, тяжкими думами над мовою нашою, фейсбушними окружинами, тобто крихтами, фрашками*. Це переважно роздуми науково-популярного характеру про сучасне життя мови, її особливості. Говорячи про виховне значення мови, він ставить на один рівень слова *вчитель* і *мова*: *«Вчитель учить розуму. Мова – мудрості. Пошани й любові вони заслуговують!»* [1, с. 152]. Українську мову учений розглядає як нерв Господа: *«Мова українська – це нерв Господа. Він подразнює диявола. Тому так багато нелюдів хоче знищити нашу Святиню»* [1, с. 152].

Відомо, що слов'янський алфавіт – це не проста сума літер, розташованих у довільному порядку. Микола Урицький у праці *«Розправа о древності письмен руськословенських»* (1850) трактує слов'янську абетку як устав, тобто заповіт для народу. Кожна літера абетки при цьому є словом з уставу *«народного»*. Дитина, запам'ятовуючи абетку, одночасно вивчала й устав свого народу. Зиновій Бичко намагається створити фітоустав української мови *«У серці моєму літера кожна – квітка гожа: Акація, Барвінок, Васильки, Гвоздика, Деревій, Жимолость, Звіробій, Косарики, Латаття, Мак, Нагідки, Орлики, Первоцвіт, Рябчики, Сон-трава, Тирлич, Фіалки, Цикорій, Черемха, Шавлія, Яглиц Тиха ніжність, ніж гучні клятви»* [1, с. 153]; *«Магнолії. Орхідеї. Вербена. Азалії. 33 чічки ангельські в букеті Мови Української»* [1, с. 192]. Він хоче відчути українське слово через ноти, визначити риси мови, враховуючи її звучання: *«Гама нашої мови вітцівської є такою: ДО – довершена, РЕ – респектабельна, МІ – мінорна, ФА – фантастична, СОЛЬ – сольо-вокальна, ЛЯ – лямурна, СІ – сієста»* [1, с. 174].

Учений милується багатством мови, називаючи її розділи і аспекти вивчення островами: *«Океан – Мова. Фонетика. Акцентологія. Діалектологія. Лексика. Фразеологія. Граматика. Словотвір. Орфоенія. Орфографія – чудові, затишні, манливі острови!»* [1, с. 191].

Зиновій Бичко вправляється у доборі епітетів до слова **МОВА**: *«Яка ж моя Мова? Чудова, казкова, загадкова, чорноброва, кленова, бузкова, шовкова, світанкова, веселкова, оливкова – життя основа!»* [1, с. 178]; *«У Словнику нашої Мови, калинової, чебрецевої, солов'їної, в ореолі Святого Святих стоїть СЛОВО. Осанна СЛОВУ!»* [1, с. 200].

Іноді фразки З. Бичка випромінюють креативність автора: *«Як у Творця все мудро й досконало: два вуха – аби багато слухати, один язик – щоб Слово берегти!»* [1, с. 173]. Іноді нагадують філософські роздуми: *«Слово, Мова – категорії моральні! Де відмовляється Вервиця, та зникає диявол. Так сказала Матір Божя»* [1, с. 152]. Почасти в них звучать нотки ненависті до ворогів: *«Ну й вигадав лукавий поняття регіональної мови, аби знищити Мову українську? То йому місце на задвірках чи в пеклі»* [1, с. 154]. Але найчастіше вони наповнені любов'ю до мови: *«Усе живе у світі до Сонця тягнеться, бо хоче, щоб жити вітамін D. Ми ж Мову нашу насичуємо вітаміном L – любов'ю синівською!»* [1, с. 181].

Джерелом лінгвістичної афористики можуть стати публіцистичні твори. Такою є збірка Павла Мовчана «Вертикаль слова» (Київ, 2022, 608 с.), зокрема її розділ «Спочатку було Слово». У ньому Павло Михайлович порушує низку актуальних питань сучасного життя слова. Говорячи про особливості комунікування, автор підкреслює, що треба уважно ставитися до слова, берегти його як найдорожчий скарб, бо у мові вироблені закони, які регулюють функціонування мовних засобів: *«Мова мстива: будь-яка наруга над нею призводить до душевної ущербності. Звуження сфери вжитку мови – це звуження сфери духовності, це деградація, це, зрештою, зубожіння Всесвіту»* [4, с. 46].

Мова впливає на людину, але не менш важливим є і вплив людини на мову, причому він має відзначатися потужним

інтелектуальним рівнем: *«Вплив інтелектуальної енергії на мову, на поповнення енергетичних ресурсів народу повинен бути вельми потужним. Культура – єдність Космо-Психо-Логосу: єдність природи, національного характеру, що є похідними від природи та духу»* [4, с. 108], адже, справді, з мовами може відбутися те ж саме, *«що й з людьми: вихолощення духовного, вимивання золотоносних покладів, історичне зубожіння»* [4, с. 47].

Нині вчені дискутують з приводу того, чи є потреба виділяти окремо юридичну лінгвістику, політичну лінгвістику, гендерну лінгвістику тощо. Павло Мовчан про це говорить так: *«Ми свідки все глибшої диференціації мови. Доказ тому – словники: юридичні, термінологічні, сільськогосподарські, науково-технічні й т. ін.»* [4, с. 127].

Риси усного й писемного мовлення названо сотнями вчених. З'ясовані відмінності між усним і писемним словом. Однак учені продовжують дискутувати щодо того, що є первинним, а що вторинним, яке мовлення посідає провідні позиції, а яке другорядні. П. Мовчан урівноважує це питання таким положенням: *«Усне слово подібне до гену. Воно проходить природний відбір»* [4, с. 277].

Різні питання мовного буття порушуються у прозових та поетичних художніх творах. Проте частіше питання мови стають предметом розгляду поезій. Особливо часто в поезіях йдеться про непростий історичний шлях розвитку української мови, про необхідність вивчення і популяризації української мови: *«О мово рідна! Ти чудова! // Мов теплий подих вітерця. // В тобі чарівне кожне слово, // Бо заворожує серця. // Ти розмаїта і багата, // В тобі легенди і казки. // Жива, співуча і крилата, // В тобі – історії стежки, // Що ними йшов народ до волі, // Йшов крізь терни до зорі. // В тобі на все є слів доволі, // Ти, наче сонечко вгорі»* (Н. Красоткіна).

Отже, джерелами лінгвістичних афоризмів можуть бути тексти праць відомих учених, написані науковим стилем. Це також науково-популярні праці, призначені для широкого кола читачів; публіцистичні статті, есе; епістолярій передових культурних діячів; прозові та поетичні твори письменників.

Прикметно, що окремі передові культурні діячі, науковці, письменники вправляються у створенні образних висловлювань про мову, у яких порушують нагальні лінгвістичні питання, формулюючи їх креативно й стисло.

Список використаних джерел

1. Бичко З. Буття зарубини. Тернопіль : «Золота ПЕКТОРАЛЬ», 2021. 292 с. **2. Загнітко А. П.** Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Т. 1. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с. **3. Мех Н.** Лінгвофілософська концепція О. О. Потебні і гуманітаристика XIX – XXI століть. *Культура слова*. 2015. № 83. С. 32–36. **4. Мовчан П.** Вертикаль слова : статті, передмови, інтерв'ю / ред упор. М. Васьків. Київ : Ярославів Вал, 2022. 608 с. **5. Потебня А. А.** Эстетика и поэтика. Москва : Искусство, 1976. 616 с. **6. Чехович К.** Думки О. Потебні про національність. Львів, 1931. 17 с.

РОЛЬ ІВАНА ОГІЄНКА В СТАНОВЛЕННІ Й РОЗВИТКОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Горошкіна Олена (Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, професорка)

Українська лінгводидактика має багату й самобутню історію й заслуговує на те, щоб її студіювати як освітній феномен, гідний доробок у скарбницю національної і світової педагогічної культури. Значний внесок у становлення й розвиток лінгводидактики зробили К. Ушинський, Б. Грінченко, С. Русова, Г. Ващенко, С. Чавдаров, В. Сухомлинський, В. Масальський, О. Біляєв та інші відомі педагоги. Особлива роль у розвитку наукових засад розвитку української мови та методики її навчання належить відомому українському вченому Іванові Івановичу Огієнку.

Упродовж трьох десятиріч у незалежній Україні з'явилося чимало праць, присвячених вивченню різних напрямів діяльності Івана Огієнка. Мовознавчий напрям досліджували А. Бурячок, А. Кононенко, Л. Марчук, Г. Стрельчук, С. Яременко та ін.; літературознавчий – О. Мишанич, Є. Сохацька, В. Мацько Ф. Погребенник та ін.; джерелознавчий

та бібліографічний – В. Ляхоцький, О. Музичук, С. Гальченко, З. Тіменик та ін.; видавничо-редакторський – Т. Ківшар, М.Тимошик; богословський – А. Колодний, З. Тіменик, Л. Філіпович. Особливий інтерес у дослідників викликає педагогічна діяльність Івана Огієнка, дослідженню якої присвячено чи не найбільшу кількість студій, зокрема: А. Алексюка, А. Богущ, С. Болтівця, О. Гривнак, О. Копусь, Л. Орехової, Н. Ничкало, В. Майбороди, А. Марушкевич, Г. Опанасюк, А. Попович, О. Семенов, Т. Роняк та інших науковців.

У дисертаціях А. Марушкевич «Науково-педагогічна спадщина Івана Огієнка»(1999), О. Гривнак «Лінгводидактичні ідеї Івана Огієнка» (1999), докладно розкрито теоретико-методологічний аспект лінгводидактичних ідей Івана Огієнка, проаналізовано рекомендації з методики навчання української мови в контексті актуальних проблем мовної освіти. З того часу пройшло понад 20 років, відбулися значні зміни в соціально-політичному житті країни.

В умовах російської агресії, звитяжної боротьби українців за європейські цінності, свободу й демократію потребують перегляду, переосмислення ідей Івана Огієнка для впровадження їх в освітню практику з урахуванням нових українських реалій.

Услід за О. Копусь, під лінгводидактичною спадщиною Івана Огієнка розуміємо «систему його ідей про навчання, розвиток і виховання молоді, що відображені в наукових студіях: шкільних підручниках, посібниках для вчителів та самоосвіти, методичних розробках, рекомендаціях, словниках, статтях тощо» [1, с. 244].

Вивчення лінгводидактичної спадщини Івана Огієнка уможливило виокремлення кількох напрямів дослідження педагога в цій галузі: розроблення методологічних засад навчання української мови; унормування української мови, розроблення методики вивчення окремих розділів мовознавства; популяризація української мови; проблеми підручникотворення.

Методологічні засади навчання української мови відображені в праці «Наука про рідномовні обов'язки» [2]. У доробку педагога обґрунтовано етнопсихологічні засади

навчання української мови, що мають особливе значення для становлення й розвитку української лінгводидактики. Життя переконало в правдивості і пророчості твердження І. Огієнка, що мова – найясніший вияв нашої психіки. Важливо, щоб здобувачі освіти зрозуміли й усвідомили, що повноцінність мови може бути забезпеченою лише тоді, коли вона обслуговуватиме всі галузі життя, задовольнятиме всі потреби високодуховної нації.

Ідеї Івана Огієнка корелюються з вимогами концепції «Нова українська школа», оновленого Державного стандарту базової середньої освіти, відкриваючи значні можливості для оновлення змісту і методики навчання української мови в закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Копусь О. Роль Івана Огієнка в розвитку української лінгводидактики. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. збірник. Вип. XI. С.244-247. **2. Огієнко І. І.** Наука про рідномовні обов'язки / І. І. Огієнко. Львів : Українська Академія друкарства ; вид-во «Фенікс» при сприянні фонду «Відродження», 1995. 46 с.

ЗНАЧЕННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

Журавльова Маргарита (Миколаївський національний університет імені Василя Сухомлинського, м. Миколаїв, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Каленюк С. О.

Вступ. Сьогодні патріотичне виховання серед учнів набуло важливого значення. Формування в учнів патріотичних почуттів засобами літератури ще один зі способів такого виховання, яке всебічно розвиває особистість. Читаючи, учні розшифровують авторський задум, роблять свої висновки, вибудовують власну позицію та відношення до тої чи іншої висвітленої ситуації. Вміння формувати в собі такі риси характеру, як чесність, хоробрість, стійкість, працелюбність, відповідальність, ініціативність – всьому цьому сприяє художнє

слово. Тому прищепити любов до Батьківщини, культури дуже важливо, особливо під час прочитання творів.

Постановка проблеми. Варто зазначити, що не завжди учні можуть правильно аналізувати твір, уловити авторський задум, основну думку його, навчитися витлумачити самостійно образи та символи. У цьому і полягає проблема вивчення будь-якого твору, а разом із тим засвоєння не тільки змісту, але й виховного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували засади патріотичного виховання на літературному матеріалі багато вчених-методистів, серед них, А. Ситченко, Г. Неділько, Б. Степанишин, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, А. Фасоля та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначити значення творів Т. Шевченка під час вивчення його у школі; з'ясувати основні мотиви творчого доробку письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найвизначнішою постаттю не тільки в українській культурі, але й у світовій, безумовно, можна вважати Тараса Григоровича Шевченка, якого одноставно називали українським генієм. Його твори є феноменальним явищем української літератури. Адже автор закликав читача до боротьби з соціальним гнітом, свободи за світле майбутнє нашої держави, піднімаючи дух звичайних людей. Багато його творів проникнуті пафосом в утвердженні національно-патріотичних ідей, мотивів, образів. Головними ознаками його творів можна вважати фольклорну основу, використання народно-поетичної образності, прославлення трудової людини, емоційність у висловлюваннях. Безумовно, твори Т. Шевченка спонукають до дій і тим самим пробуджують у школярів національну самосвідомість, патріотичні якості.

За словами Л. Мельничука «патріотичні ідеї Шевченка зросли на життєдайному ґрунті багатовікової боротьби українського народу за свою незалежність, проти соціального і національного гніту. Героїчне минуле України привертає увагу молодого поета не саме по собі, а як дійовий побудник сучасного становища народу, як засіб для піднесення

патріотичного почуття [2, с. 40]. Також вчений зазначав, що «поет був готовий повести за собою весь український народ, його поезія стала прапором боротьби за незалежність України та соціальну справедливість на багато років уперед. Усе життя він присвятив своїй країні, своєму народові. Патріотизм став основним сенсом його життя» [2, с. 43]. І всі його твори були тому свідченням. Адже в них виявлявся дух боротьби, прославлявся весь український народ, який зможе перемогти і досягти своєї мети на складному шляху до свободи своєї Батьківщини.

М. Качур цілком доречно зазначає, що «сучасні педагоги й психологи підкреслюють необхідність усвідомлення та відчуття особистістю власної причетності до Батьківщини, що найефективніше здійснювати на прикладі художньої діяльності учнів, адже саме вона концентрує не лише когнітивні, а також і емоційні, енерго-вольові процеси пізнання й самореалізації» [1, с. 58]. Безсумнівно, що саме літературна спадщина Т. Шевченка допомагає усвідомити почуття власної причетності до культури українського народу, морально-духовних надбань його.

Вивчаючи твори класика української літератури, варто звернути увагу на період, у який він жив та творив, що спонукало його писати, які обставини давали поштовх до написання того чи того твору. Усе це закладає підґрунтя до його сприймання, а також розуміння думки письменника. Уся творчість Т. Шевченка пронизана ідеями свободи, боротьби, рішучих дій. Тому не дивно, що на вивчення його творів у шкільному курсі виділяється багато уроків, порівняно з багатьма іншими письменниками.

Діяльність Т. Шевченка не можна переоцінити, оскільки «своєю поезією, пройнятою волелюбними мотивами, поет намагався розбудити національну й соціальну самосвідомість українців, протиставляючи їхній громадянській пасивності героїчну боротьбу предків за волю» [3, с. 64], – зазначає Н. Новосельська. І, як ми бачимо, всі старання письменника не минули даремно. Весь український народ прислухається

до порад Великого Кобзаря, наслідуює його прикладу та бореться за свою волю та незалежність.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, аналізуючи твори Шевченка, можна сказати, що в них дуже яскраво зображується любов до Батьківщини, природи, історичного минулого, традицій. Автор зміг донести до своїх читачів свою непохитну позицію, свої судження, думки. Тарас Шевченко – один із тих письменників, творчість якого є візитівкою української літератури. Саме тому дуже часто можна почути вислови з його творів, які вже давно стали крилатими. Це свідчить про актуальність його творчого доробку. Перспективою подальшого дослідження є більш детальне вивчення творів цього автора для формування в учнів національно-патріотичного шляхом проведення літературного аналізу.

Список використаних джерел

1. Качур М. М. Поняття патріотизм в українській науковій педагогічній думці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6. С. 54–61. **2. Мельничук Л. Б., Левчук Ю. Л.** Громадянське виховання у поглядах Т. Г. Шевченка. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2014. № 1. С. 38–43. **3. Новосельська Н. Т.** Поезія Тараса Шевченка як чинник патріотичного виховання молодших школярів (на матеріалі читанок для початкової школи). *Педагогічні науки*. 2017. № 75 (2). С. 60–64.

МАНІПУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ МОВНОЇ ГРИ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Зіненко Наталія (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – проф. Ігнат'єва С. Є.

Дослідження мовної гри на теренах інтернет-простору останнім часом набуває ваги у контексті розвитку українського мовознавства. Сьогодні інтернет-простір відкриває широкі можливості для вживання найрізноманітніших видів мовної гри.

Інтернет-комунікація є одним і важливих чинників, що сприяє взаємодії комунікантів у віртуальному просторі, що, з одного боку, стимулює активність комунікантів, з іншого – сприяє відособленню мовця від реалій сьогодення. Комуніканти не тільки обмінюються вербальною і невербальною інформацією, а й створюють і підтримують нові соціальні зв'язки. Водночас сучасні інтернет-видання формують новий тип мислення, змінюють механізми трансляції соціального досвіду. Інтернет-простір формує коло життєвих інтересів і пріоритетів людини. Одним із концептуальних поглядів впливу на реципієнта є мовний чинник рекламного тексту, який впливає на емоційному, свідомому та підсвідомому рівнях.

Мова реклами уможливує розширення соціокультурних знань. Без необхідного мінімуму знання мови, історії країни, літератури, реалій сучасної масової культури неможливо говорити про повноцінне володіння мовою. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що зразки рекламних текстів можуть сприяти глибшому розумінню інтернет-текстів, стати одним із засобів вивчення сучасної української мови.

Спілкування на теренах інтернету сприяє розвитку мовної гри з маніпулятивною метою. У науковому обігу поняття мовної гри з'явилося водночас із іменем австрійського філософа Л. Витгенштейна. Мовна гра викликає зацікавлення і у вітчизняних науковців: Тетяна Космеда, Оксана Халіман («Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики») [1; 2].

Сучасний рекламний текст слугує важливою ланкою між споживачем та виробником, який вирізняється особливими лінгвістичними прийоми, серед яких – мовна гра. Вона сприяє підвищенню експресивності рекламного тексту, надає йому оригінальності, екстраординарності, підсилює контакт із реципієнтом. *Мовна гра* – це спроба відійти від усталеності, звичайності, буденності та намагання внести щось нове, підкреслити індивідуальність стилю, зробити виклад модернішим, тобто таким, що відповідав би вимогам сьогодення і зацікавлював сучасних споживачів та користувачів інтернет-мережі.

Маніпулятивна функція мовної гри робить її привабливою для використання в сучасному інтернет-просторі. Експресивні засоби мови синтаксичні, вони реалізуються в реченні. У реченні експресивність досягається за допомогою засобів мови, не пов'язаних з певними синтаксичними конструкціями (інтонація, порядок слів), і за допомогою спеціальних експресивних конструкцій.

З усіх існуючих ефектів мовної гри контексті рекламного тексту виокремлюємо такі засоби:

- 1) формування стилістичних ефектів;
- 2) емоційної комунікації;
- 3) створення комічного ефекту;
- 4) естетичного впливу.

Мовна гра в рекламних текстах в інтернет-просторі може виявлятися на різних мовних рівнях:

- **Фонетична гра** – створює специфічний ефект сприйняття і реалізується, в першу чергу, за рахунок звукових повторів. Наприклад, «*Суперфрукти для суперволосся*» – реклама засобів догляду за волоссям «Гарньєр», «*Щоразу що треба*» – торгова мережа «Розетка». Поширеним серед фонетичних прийомів мовної гри також є римування: «*Гос-май*» – *кашлю не май!*», «*Лізак*» – *від болю в горлі тільки так!*» – реклама лікарських засобів. Такий спосіб римування найкраще сприяє запам'ятовуванню назв пропонуваного продуктів, тому його можна назвати одним із найвпливовіших.

- **Графічна гра** – використовується тільки у тих випадках, коли слоган потрібно подати у друкованому вигляді на екрані, банері тощо. Наприклад, «*Редбул надає крИИИла*» – реклама безалкогольного напою; «*У Comfy good, смартфони тут*» – реклама торгової мережі електроніки тощо. Також зараз дуже популярним є поділ слогану на частини з метою утворення нових значень, наприклад: «*Смакуй фан та жуї*» – реклама безалкогольного напою «Фанта».

- **Лексична гра** – один із найцікавіших прийомів мовної гри. Це, насамперед, каламбур, що в більшості ґрунтується на паронімії, омонімії, антонімії тощо. Наприклад,

«Головне – пам'ятай про головне» – реклама лікарського засобу «Цитрамон-Дарниця». Тут перший прикметник «головний» вживається в переносному значенні, маючи на увазі – «найважливіший, основний», другий, у свою чергу, вжитий у прямому значенні, тобто вказує на те, що ліки призначені саме проти головного болю. Також дуже естетично та незвично виглядає словотворчість у рекламних повідомленнях, наприклад, «Вдихай аромоксамит» – реклама кави «Якобс». Ще одним із методів саме лексичної мовної гри є використання метафори, наприклад, «Там, де росте любов» – реклама соку «Садочок».

• Морфологічна гра – в основному, полягає у порушенні морфологічних норм та правил. Наприклад, «Кул прайз на любий сюрпрайз» – реклама Comfy. У цьому випадку замість нормативного займенника «будь-який» вживається «любий».

• **Цитатна гра** – має на увазі вживання відомих висловів, але перероблених для рекламного повідомлення. Наприклад, «Прийшов, побачив, пообідав» – інтерпретація крилатого латинського вислову Ю. Цезаря: «Прийшов, побачив, переміг» тощо.

• Ще один окремий приклад гри з прецедентним текстом – **гра з абрєвіатурами** в рекламних заголовках, які надають більш широкі можливості для обігрування. Їхня основна функція – номінативна, однак у сучасному світі інтернет-мережі абрєвіатури набувають ще одну функцію – експресивну. Вона реалізується в прийомі ігрового розшифрування. Наприклад, «Божевільні КАРТяри». Під цим заголовком подається інформація про картинг і картингістів.

Отже, мовна гра – це стилістичний прийом, який полягає у свідомому порушенні мовних правил з метою надання тексту більшої виразності. Найважливішою функцією мовної гри у рекламному тексті є привернення уваги споживачів, глядачів, відвідувачів інтернет-сайтів, що уважаємо за мовну гру. Мовна гра орієнтуються на фоніві знання реципієнтів.

Перспектива подальшого дослідження полягає у з'ясуванні гендерних особливостей мовної гри у процесі мовної комунікації на матеріалі рекламних текстів.

Список використаних джерел

1. Космеда Т.А. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с. **2. Різун В. В.** Маси. Тексти лекцій. Київ. 2003. 116 с.

ВСТАВНІ ОДИНИЦІ ЯК ЗНАКИ ПОЛІФОНІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СВІДОМОСТІ ДІАРИСТА

Ігнатєва Світлана (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, професорка)

Центром різноаспектних досліджень сучасної гуманітарної науки є текст і людина-текстотворець. У річичі антропоцентричної наукової парадигми щоденниковий текст треба розглядати як унікальний факт національної і світової парадигми, як феномен індивідуальної творчості, неповторний продукт мовленнєвомисленнєвої діяльності автора, як багатомірний простір, джерело пізнавальної інформації й естетичного впливу на адресата.

У сучасній лінгвістиці спостерігається поживлення інтересу до досліджень реченнєвих елементів «модифікаційно-супровідного (інфраструктурного) рівня» – вставних та вставлених одиниць як досить об'ємних, виразно індивідуальних і достатньо типових засобів мовного вираження думок, почуттів [4, с.38]. Таке поживлення, як стверджує І.Завальнюк, пов'язане з новими концепціями, зорієнтованими на вивчення загальнонаукової проблеми „людина в мові“ або „мова в дії“, коли акцентують на діяльнісній сутності людини, яка повідомляє про факти чи події, реагує на них, по-своєму вербалізує почуття і бажання в процесі пізнавальної діяльності, словесно формує поняття, думки, висновки, спонукає співрозмовника до дії тощо [4, с. 127].

Важливими для сприйняття щоденникового дискурсу є гармонійно поєднані логіка викладу й емоційно-експресивне забарвлення. Цей тип дискурсу вирізняється інформативністю, емоційністю, впливовістю. Цікавою є думка В. Кравченка про відкриту оцінність мови як специфічної ознаки

публіцистичного стилю. З огляду на це – певний факт може цікавити наратора не як окремиий складник, а в поєднанні із соціальними оцінками. Однак в окремих текстах події представлені відокремлено від авторських оцінок, без засобів емоційного забарвлення. Головним завданням мовця, на думку В. Кравченка, стає досягнення емоційного впливу на адресанта, не виходячи за межі стандартизації. Подаючи актуальні проблеми суспільства, публіцистика оперує різноманітним лінгвальним засобом, одним із яких є одиниці інфраструктури речення, зокрема вставні конструкції [6, с. 151]. Система вставних одиниць – слів і речень утворюють комунікативно-прагматичну категорію із загальним змістом суб'єктивного, оцінного ставлення мовця до висловленого ним, та вставлених компонентів з різним ступенем комунікативності, які можна кваліфікувати як додаткові, побіжні повідомлення, що переривають основне висловлення за допомогою інтонації вставленості [8, с. 169].

В українському щоденниковому дискурсі функціонують численні знаки поліфонічної організації свідомості наратора. Одним із таких знаків є синтаксичні конструкції із вставленими реченнями.

Зазвичай, такі мовні одиниці вносять додаткову інформацію в речення, граматично не пов'язуючись із ним. Найчастіше вони пояснюють, доповнюють, уточнюють основне повідомлення, як наприклад: *Предки Морі – самураї, в нього й зараз дома зберігається старовинний, мистецької роботи меч (зброярі Японії в давнину славились своїм умінням, знали нержавіючу сталь)* [3, с.274] – доповнюється інформація про самураїв; Показово, що інформація, представлена в дужках, здебільшого ширша від інформації, поданої поза дужками. Вона пов'язана з особистою сферою оцінки, передає навіть настрої наратора, його емоційні переживання.

У пошуках новизни, задоволення особливих авторських інтенцій діаристи активно вдаються до ускладнення синтаксичних структур. Накладання вставних і вставлених складників один на один, злитті їх в одну мегаконструкцію з уточнювальною метою. Напр.: *Напад злодійський трапився*

ще другого травня (Саша і тут не про себе думав, не бажачучи завдавати зайвих хвилювань і турбот, про напад сказав тільки вчора). <...> Передача на рідкість вдалася (ветерани згадували про минулу війну, до сліз розчулилися споминами; певна річ, і самого ведучого розбентежили) [1, с. 1061] або Ходили-ходили з Флегоновим (мій червоноармієць) – нічого путнього не знайшли. Вирішили отаборитись біля величезного каменя (вирити під нього траншейки, а самим жити зверху) [5, с.277] – уточнюється інформація про Флегонова, який був червоноармійцем у взводі, а також конкретизується місце, де отаборились піхотинці. Як бачимо, зі структурно-стилістичного погляду таке поєднання простежується у значних за обсягом щоденникових повідомленнях, що сприяє полегшеному сприйманню повідомлюваної інформації.

Цікавим спостереженням є те, що у щоденниковому дискурсі задоволення особливих інтенцій діаристи вдаються до ускладнення синтаксичних структур – накладанні вставних і вставлених складників один на одного, а також злитті їх в одній мегаконструкції з уточнювальною метою.

У щоденниковому дискурсі Івана Чендея простежуємо особливу вставну структуру – окличну або питальну. Напр. : Останнім часом («останнім» стосується уже чи не 5-6 літ !) особливо погані справи в нашій письменницькій організації [7, с.261]; *Певно, подібне зло здатне (як і всяке зло!) плодитися там, де від літератури (як від судді, прокурора, великого вартового інтересів народних, вболівальника також) одібрані важливі права та функції* [7, с.261]; У цьому було не лишень з моєї поступливості (що таїти злість дл засліпленого колись?), але й з Мазанькового прозріння. Принаймні, в Мазанькове прозріння хочеться вірити... [7, с.158].

Варто звернути увагу на те, що іноді вставна конструкція за своїм обсягом є навіть більшою, ніж сама подана інформація. Напр. : *Треба ж було саме таке вуличне прізвище дібрати для жінки! (Цікаво помітити, що останніми часами навіть вуличні прізвища міняються. Відповідно до плану життя. Ходив собі чоловік при додатковому йменні - і знали його*

люди, а раптом – зирк, і нове з'явилося. Щось подібне до моди! Моди ж і собі міняються...) [7, с.14]. Вставна конструкція може складатися з декількох простих речень . Напр.: *Репресії в ХХ столітті мають різні види, форми, категорії! (Та хіба лишень в наш жорстокий час Пані репресія здатна міняти наряди?! Вона завжди була модницею!)* [7, с.19];

Отже, узагальнивши спостереження за вживанням вставних речень у сучасному українському щоденниковому дискурсі, констатуємо, що вони набувають дедалі ширшого вжитку й стилістичної ваги, слугуючи засобом реалізації кількох комунікативнопрагматичних функцій: адресно-маркованої, функції текстової зв'язності, акцентно-стверджувальної, акцентно-гіпотетичної, фатичної, функції експресивізації мовлення та оцінної. Конструкції із вставленими реченнями, що виділяються у тексті дужками насамперед співвідносяться з провідною думкою роздумів наратора в українському щоденниковому дискурсі та з претекстом. Усе синтаксичне розмаїття не сприяє лінійному розгортанню його думки. У дужки беруться додаткові роздуми наратора, даються пояснення, тлумачиться думка, фіксуються асоціації, які виникають в процесі мислення.

Список використаних джерел

1. Воля Олесь. Щоденник. Сорок років. 1969–2009. Київ: Аконті, 2011. 1208с. **2. Грицина В.І.** Інфраструктура речень публіцистичного стилю: Автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2002. 20 с. **3. Гончар О. Т.** Щоденники : у 3-х т. / О. Т. Гончар ; упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В. Д. Гончар ; худож. оформ. М. С. Пшінки. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Веселка, 2008. Т. 1 (1943 – 1967). 2008. 455 с. **4. Завальнюк І.Я.** Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти [Текст] : монографія. Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця : Нова Книга, 2009. 399 с. **5. Коваленко Л.** «Ми – люди майбутнього, ми – не минулі». Статті, рецензії, щоденники, спогади, поезії, листи / упоряд. Н.Л. Калениченко,

О.Б. Поліщук; Дніпродзержинськ: Видавничий дім «Андрій», 2008. 512 с. **6. Кравченко В.** Співвідношення експресивних мовних засобів у публіцистичному стилі. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. праць. Донецьк : Пороги, 2010. Вип. 9. С. 150–158. **7. Щоденники Івана Чендея:** Книга II / упоряд. Марія Чендей-Трещак. Ужгород : РІК-У, 2021. 688с. **8. Шульжук К.Ф.** Речення із вставними і вставленими компонентами. Синтаксис української мови: підручник. Київ, 2004. С. 166 – 171.

ВИКОРИСТАННЯ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ ІВАНА ОГІЄНКА НА ВСТУПНИХ УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Карлова Надія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Концептуальні засади розвитку мовної освіти в закладах загальної середньої і вищої освіти передбачають удосконалення методик упровадження компетентнісного навчання, принципу текстоцентризму, організації навчання як творчого процесу становлення мовної особистості. Власні педагогічні спостереження свідчать про те, що вчителі української мови і літератури не тільки формують предметні компетентності, пов'язані з володінням орфописою, лексикою, фонетикою, граматикою, стилістикою та ін., а й прагнуть зацікавити учнів загальними відомостями про мову, прищепити повагу й любов до рідного слова як джерела формування національного світогляду вихованців.

Ознайомлення учнів з загальними відомостями про мову відбувається переважно на вступних уроках української мови, що визначено чинними шкільними програмами. Майбутнім же учителям-словесникам, відповідно до графіків проходження педагогічної практики, не доводиться проводити такі уроки безпосередньо з учнями, тому практичну підготовку до проведення вступних уроків здобувачі вищої освіти проходять під час моделювання уроків чи їх фрагментів на практичних заняттях і в такий спосіб удосконалюють відповідні компетентності.

У сучасній лінгводидактиці проблеми компетентнісної підготовки майбутніх учителів-словесників цікавлять багатьох учених. Питання формування предметно-методичної компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема їхніх умінь використовувати текстовий навчально-дидактичний матеріал, аналізувати мовні явища, опановувати загальні відомості про мову стали предметом досліджень таких науковців, як О. Горошкіна, А. Нікітіна, О. Караман, С. Караман, Л. Мацько, М. Пентиліук, Л. Рускуліс, О. Семенов та ін. Аналіз наукового доробку вчених, практичних розробок учителів-словесників зумовив необхідність проведення дослідження щодо ефективності використання крилатих висловів під час ознайомлення учнів із загальними відомостями про мову на вступних уроках української мови та удосконалення практичної підготовки майбутніх учителів-словесників до проведення таких уроків відповідно до вимог реформування української школи (Концепції НУШ).

Мета розвідки – визначити місце і роль використання крилатих виразів Івана Огієнка на вступних уроках української мови та особливості підготовки вчителя-словесника до таких уроків.

Професійний стандарт учителя закладу загальної середньої освіти, освітні програми спеціальності 014.01 «Середня освіта. Українська мова і література» в ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» визначають низку фахових компетентностей, пов'язаних із вміннями організовувати освітній процес як співпрацю його учасників, добирати ефективні засоби навчання, аналізувати мовний матеріал, розвиваючи особистісні характеристики учнів, критичне мислення, мотивацію пізнавальної активності й креативні здібності; здатність використовувати дидактичні та розвивальні можливості навчальних текстів і художніх творів задля формування ціннісних орієнтирів, національно-культурної та громадянської ідентичності, морально-етичних якостей учнів та естетичного сприймання ними світу.

Лінгводидакти стверджують, що майбутні вчителі-словесники повинні «засвоїти лінгводидактичні засади методики вивчення загальних відомостей про мову: зміст, структуру вступних уроків, що передбачають ознайомлення учнів із суспільним значенням мови, основними її функціями, походженням та історичним розвитком; виробити уміння й навички моделювати технології навчання загальних відомостей про мову» [8, с. 294].

Загальні відомості про мову представлені здебільшого навчальними текстами, різного стилю й жанру, серед яких особливе місце посідають крилаті вислови, що в стислій формі, за рахунок виразності, емоційності й експресії передають глибокі й широкі думки, є основою для мовного аналізу, пізнавальної й творчої діяльності учнів, побудови цікавих діалогів. Саме крилаті вислови допомагають учителеві пробуджувати в учнях естетичні почуття, розвивати творчі здібності, у такий спосіб сприяти формуванню ключових і предметних компетентностей загалом і реалізовувати конкретні завдання уроку української мови. Добір текстів-крилатих висловів, проєктування роботи з ними на уроці, підготовка до аналізу, розроблення завдань до тексту є надзвичайно важливою роботою словесника – це лінгводидактичний аналіз «...як окремих вид професійної діяльності філолога, спрямований на пізнання структури й змісту тексту – основного засобу навчання мови й мовлення» [7, с. 289].

Під час лінгводидактичного аналізу крилатого вислову вчитель визначає, з якою метою його можна використати, як узгодити з темою уроку, його структурою, які завдання запропонувати учням для виконання відповідно до їхнього рівня підготовки й сформованих компетентностей. Крилаті вислови традиційно застосовують на уроках української мови, різних за типом, метою проведення, наприклад, для реалізації міжпредметних зв'язків, аналізу функцій мовних одиниць, як теми до написання учнями творів та ін. Однак особливу емоційно-експресивну роль вони відіграють на вступних уроках і як епіграфи до уроків української мови.

Ефективність уроку залежить від творчого підходу вчителя до його підготовки й проведення. Найперше – учитель має змістовно сформулювати тему й мету уроку і, відповідно, дібрати епіграф. Тема уроку чітко й лаконічно виражає стислий зміст уроку і водночас розпочинає розмову з учнями. Формулювання теми уроку має зосередити увагу учнів, спрямувати їх на глибоке сприйняття матеріалу, зацікавити ним.

Особливу емоційну й організаційну роль на вступних уроках української мови відіграють епіграфи. Епіграф, як відомо, це цитата, влучний вислів, афоризм чи прислів'я, подані перед текстом літературного твору або перед його окремими розділами. У нашому випадку – перед початком уроку, що надає епіграфу роль лейтмотиву, сконцентрованого засобу передачі основної думки педагогічного спілкування вчителя з учнями.

Роботу з епіграфом учитель планує в процесі лінгводидактичного аналізу, обов'язково продумує спосіб візуального представлення епіграфу: наприклад, записати на дошці праворуч під темою, задалегідь надрукувати, обов'язково вказати ініціали і прізвище автора або джерела походження; використати метод графічного виділення ключових слів, спроекувати на екран або інтерактивну дошку тощо.

Теми вступних уроків визначені в чинних програмах [5; 6]. Учні п'ятих класів цього навчального року навчаються за програмами на основі модельних програм [4; 2; 3].

Аналіз програм з української мови 5 – 9 класів засвідчив, що зміст загальних відомостей про мову представлений мовною змістовою лінією чинних програм з української мови; тематика вступних уроків спрямовує учнів на засвоєння загальних відомостей про українську мову та формування ключових і предметних компетентностей. Від учителя залежить добір ефективного дидактичного матеріалу – мовних засобів у вигляді текстів, епіграфів, вправ, завдань та технічних засобів навчання, а також ефективних технологій навчання. Програми пропонують на вступних уроках опрацювати такі теми: у 5 класі – «Значення мови в житті людини й суспільства», «Українська мова – державна мова України»; у 6 класі – «Краса й багатство

української мови; у 7 класі – «Літературна норма української мови»; у 8 класі – «Мова – найважливіший засіб спілкування, пізнання та впливу»; у 9 класі – «Розвиток української мови». У модельних програмах представлені такі ж теми (5, 6 класи). У 10 класі (рівень стандарту) як вступну передбачено тему «Вступ. Лексикографія. Сучасні лексикографічні джерела: словники, довідкова література (у тому числі на електронних носіях). Інформативна й нормативна функції їх. Основні типи словників. Довідкові медіа ресурси»; в 11 класі – «Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості. Поняття мовної стійкості. Джерела, що живлять мовну стійкість».

Автори посібника з методики навчання української мови радять: «На вступних уроках учні повинні переконатися, що українська мова постає довершеною й надзвичайно гнучкою в різноманітних свої функціях, вона не поступається багатством виражальних засобів іншим сучасним мовам, містить давні традиції, змінюється під впливом суспільного життя» [8, с. 295].

Доречним під час вступних уроків на початку нового навчального року вважаємо використання в ролі епіграфа до уроку крилатих висловів Івана Огієнка – українського науковця, ученого-мовознавця, лексикографа, перекладача, письменника, педагога, автора підручників «Короткий курс української мови і правопису», «Рідна мова в українській школі», «Історія української літературної мови» та ін. Добірка крилатих висловів Івана Огієнка представлена в хрестоматії експресивних висловів «Яка це прекрасна наука – мовознавство!» [10] та на онлайн-ресурсах, зокрема «Крилаті вислови і цитати про українську мову, які актуальні досі!» [1]. Наприклад:

1. Українська мова – душа Української нації! А в душі – сила, і слава, і будучність! (Іван Огієнко) [10, с. 11].
2. Стан літературної мови – то ступінь розвою народу (Іван Огієнко) [10, с. 11].
3. Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранить свій народ! (Іван Огієнко) [10, с. 11].

4. Літературна мова – головний двигун культури народу (Іван Огієнко) [10, с. 11].

5. Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості (Іван Огієнко) [1].

6. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування (Іван Огієнко) [1].

7. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... У мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання (Іван Огієнко) [1].

8. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я (Іван Огієнко) [1].

9. І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорозитись поміж дужчим народом... (Іван Огієнко) [1].

Доповненням до кожного наведеного крилатого вислову може служити своєрідний «висновок» Івана Огієнка: «От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань» [1].

10. [Таким чином і] в Україні, як то ми бачили і в інших європейських та слов'янських народів, реформація покликала до життя народну мову, як мову літературну. До того часу літературною мовою була в нас мова церковно-слов'янська, як у народів католицьких – латина. Це тільки з часу реформації прийнято в Україні мовою літературною живу народну мову, і стали вже нею писати книжки; до цієї доби не маємо ані одної книжки, писаної живою українською мовою (Іван Огієнко) [1].

11. Народ, що не розуміє сили й значення рідної мови й не працює для збільшення культури її, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державности (Іван Огієнко) [1].

Використання епіграфа уроку ілюструє його тему й накреслює шляхи до її розкриття; програмує й пояснює різноманітні життєві ситуації. Упродовж уроку вчитель може неодноразово звернутися до епіграфа: на початку –

для визначення мети; протягом уроку – під час вирішення навчальних ситуацій, наприкінці – для підбиття підсумків. Епіграф впливає на емоційний настрій учнів, допомагає визначити мету уроку, обрати шляхи розгляду і засвоєння теми. Доцільним є використання епіграфів й на уроках розвитку мовлення. Сучасного школяра необхідно навчити активно використовувати лінгвістичний матеріал у процесі спілкування, адже мова є показником людської своєрідності і неповторності, які найповніше виявляються у творчості.

Отже, виховання мовної особистості учня закладу середньої освіти матиме продуктивні результати тоді, коли вчитель, здатний до творчості та імпровізації, зможе створити умови для розвитку особистості учня і сам постійно прагнучим до вдосконалення та підвищення фахового рівня, розвитку ерудиції і методичної досконалості. Обговорення епіграфа уроку дає широке поле для учнівської творчості, дозволяє встановити дієвий діалог учителя і учня.

Використання крилатих висловів Івана Огієнка, безперечно, емоційно збагачує навчальний матеріал вступних уроків, сприяє глибокому розумінню ролі української мови в житті суспільства, формуванню мовної особистості здобувача освіти.

Список використаних джерел

1. Крилаті вислови і цитати про українську мову, які актуальні досі! URL : <https://enews.com.ua/2020/01/02/krylati-vyslovy-i-czytaty-pro-ukrayinsku-movu-yaki-aktualni-dosi/>.

2. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>.

3. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH->

poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf. **4. Модельні** навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoji-shkoli-zaprovadzhuuyutsya-poetapno-z-2022-roku>. **5. Навчальні** програми для 6-9 класів. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>. **6. Навчальні** програми для 10-11 класів. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. **7. Нікітіна А. В.** Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. Київ : Ленвіт, 2013. 338 с. **8. Практикум** з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посіб. для студ. пед. ун-тів та ін-тів / М. І. Пентилюк та ін. ; кол. авт. за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с. **9. Семенов О.М.** Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 403 с. **10. Яка прекрасна наука – мовознавство!** Хрестоматія експресивних висловів: посіб. для вчителя / Сікорська З. С., Глуховцева К. Д., Горошкіна О. М., Шевцова В. О. Луганськ: Знання, 1997. 168 с.

АКТИВІЗАЦІЯ ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Карловас Олена (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, старша викладачка)

Сьогодні українське суспільство намагається розв'язати актуальні проблеми виховання особистості, уможливити сприймання, розуміння та збільшення цінностей духовної культури, оскільки кризові явища політичного, економічного, соціального характеру призвели до втрати сучасною людиною моральних, пізнавальних орієнтирів, до кризи духовної культури. Девальвація цінностей духовної культури паралізує здатність людини позитивно діяти, піддає сумніву можливість

адекватно сформувані своє ставлення до дихотомії Добро – Зло, знищує ціннісний підмурівок духовності як явища піднесеного, творчого.

Духовна культура особистості являє собою міру її індивідуального, творчого, розумового, морального, естетичного і фізичного вдосконалювання та формується в процесі засвоєння всього багатства навколишньої дійсності, у результаті її інкорпорація в суспільні відносини, у ході активної перетворювальної діяльності та комунікації з іншими людьми в найрізноманітніших сферах життєдіяльності. Сучасні вчені констатують поглиблювану невідповідність між раціональним та емоційним розвитком людини, що призводить до відчуження від культури, природи, самої себе.

Високий рівень культури неможливий без формування емоційного світу особистості, без широких і різноманітних знань, що забезпечують її всебічність і цілісність. Цілеспрямована естетична установка особистості на опанування світу є одним з найважливіших чинників освіти людини, від яких залежить стан суспільства. Як слушно зауважує Г. Тарасенко, сучасна освіта потребує соціокультурних пріоритетів, і настав час урахувувати роль естетичного чинника як детермінанти соціальних позицій і професійної стратегії педагога [6, с. 4–5]. Важливої ролі при цьому набуває діяльність вищої школи, де продовжується формування світоглядної основи, пізнавальних інтересів та естетичних уявлень і характер поведінки здобувачів вищої освіти при їхньому включенні в різноманітні види освітньої, суспільної та професійної діяльності.

Запроваджені в освітню практику вищої школи високоефективні технології особистісно зорієнтованого навчання та виховання спрямовані на активізацію емоційно-чуттєвої сфери суб'єктів педагогічної діяльності за рахунок привнесення в процес формування цілісної особистості естетичного компонента [7, с. 176].

Ще Платон говорив, що головне завдання освіти – навчити любити красу. Тому одним із завдань освіти є переведення людини зі світу повсякденності у світ культури.

Змістом освіти, як визначено філософською наукою, є не знання, уміння та навички як такі, а закладена в них людська культура.

Вивчаючи питання виховання та навчання в неподільній єдності, Ян Амос Коменський виокремив три джерела пізнання – почуття, розум та віру. Першорядного значення при цьому надавав почуттєвому сприйняттю, яке має посилюватись роз'ясненням [2, с. 287 – 294]. Дотепер почуттєвому сприйняттю та пізнанню в педагогіці та освіті, зокрема вищій, не приділяється належної уваги – основний акцент робиться на розумовому розвитку, а це значно звужує сприйняття світу і не сприяє розширенню свідомості. Не втратили своєї актуальності й слова Аристотеля, який писав, що піклуючись лише про розумовий розвиток дитини, забуваючи про розвиток її почуттів, ми йдемо назад, а не вперед [1]. В. Сухомлинський був переконаний, що відсутність емоцій у навчально-виховному процесі є однією з найнебезпечніших ознак байдужості та небажання вчитись [5, с. 502].

Емоційно-почуттєва сфера завжди була в центрі уваги психології та педагогіки. Різні компоненти емоційно-почуттєвої сфери особистості були предметом численних теоретико-емпіричних розвідок таких учених, як Б. Ананьєв, І. Вартанян, В. Вілюнас, Ч. Дарвін, В. Дерябін, Д. Джонсон, Б.Додонов, В.Кеннон, Е. Клапаред, О. Леонт'єв, Д. Ліндслей, І. Макдаугап, В. Мясичев, С. Рубінштейн, Д. Уотсон, П. Якобсон. Особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості досліджували українські вчені І. Бех, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Кульчицька, Я. Неверович.

Емоції та почуття вважаються основою особистісного розвитку людини, оскільки вона не лише пізнає світ через пізнавальні процеси (сприйняття, уяву, мислення), а й виявляє своє ставлення до певних фактів життя завдяки емоційним станам.

Наукові джерела містять значну кількість діаметрально протилежних позицій щодо визначення поняття емоції, традиційною є така: емоції – це психічні стани людини, в яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх) особистістю значущості явищ і

ситуацій, що активно впливають на неї, задоволення чи незадоволення її актуальних потреб [4]. Педагогічний словник подає таку дефініцію: «емоції – це реакція людини і тварини на внутрішні та зовнішні подразники, що мають яскраво виражене суб'єктивне забарвлення й охоплюють усі види почуттєвої сфери та переживань» [3, с. 37].

Перетворені в результаті виховного процесу емоції трансформуються в почуття, які є вищим продуктом розвитку і потрактовуються як суб'єктивне переживання подій, позитивне або негативне емоційне ставлення до предметів і явищ дійсності. Почуття є, як правило, сталими, регулюють поведінку і діяльність людини [4].

Розвиток емоційно-почуттєвої сфери здобувачів вищої освіти передбачає таку організацію педагогічного процесу, теоретичною основою якого є сукупність сприятливих умов, які уможливають педагогічно доцільний взаємозв'язок між змістом, формами та методами навчальної діяльності, а також компонентами емоційно-почуттєвої сфери особистості. Викладачі в педагогічній діяльності можуть актуалізувати естетичний потенціал навчальних дисциплін. Наприклад, естетичним потенціалом *філософії* є краса і точність думки, її висота, істинність; логіка й аргументованість концепції; понятійна зрозумілість і точність мови; *педагогіки* – формування особистості як високе і красиве життєве піднесення; естетика виховання; *психології* – краса душі як спеціальний предмет вивчення; єдиний філософський початок етики й естетики; *правознавства* – естетика істини та справедливості, краса закону; *вищої математики* – естетика числа, кількісний код культури, краса математичних величин, математика як символ інтелектуальної краси й порядку; *безпеки життєдіяльності* – “вітальна” естетика, біологічні, природні мірила краси; *фізики* – матеріальна краса світу, фізичні мірила краси, фізична “неминучість” ідеального; *інформаційних технологій* – інформація як феномен культури, естетика перспективного знання (програмування), інформаційне прогнозування майбутнього, краса структури; *екології* – краса живої природи, чистого світу, екологія як умова

життєзабезпеченості; *українська мова та література* – краса слова, думки; емоційна основа для засвоєння лінгвістичних знань; наймогутніший засіб впливу на людину.

Отже, спрямованість педагогічного процесу на виявлення специфічного естетичного потенціалу дисциплін і різноманітних форм виховної роботи сприятиме активізації почуттєвої сфери і формуванню естетичної культури особистості здобувача вищої освіти.

Список використаних джерел

- 1. Аристотель.** Нікомахова етика / пер. В. Ставнюк. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с. **2. Зайченко І. В.** Коменський Я. А. Про мету і завдання виховання. *Педагогічний альманах*. 2012. Вип. 14. С. 287–294. **3. Педагогічний словник** / за ред. дійсн. чл. АПН України М.Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 527 с. **4. Психологічний словник** / авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова / за ред. Н.А. Побірченко. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf. **5. Сухомлинський В. О.** Вибрані твори : в 5-ти т. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. 672 с. **6. Тарасенко Г. С.** Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя : монографія. (Методологічний аспект). Вінниця : ВАТ “Вінноблдрукарня”, 1997. С.4–5. **7. Федій О. А.** Естетотерапевтична концепція гуманної педагогіки. *Вісник ЛНУ ім. Т.Шевченка*. Вип. 23 (186). Ч.1. Луганськ, 2009. С. 176.

МОВНА СВІДОМІСТЬ ЯК ПОЧУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ

Клєцова Оксана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

*Без добре виробленої рідної мови
немає всенародної свідомості,
без такої свідомості немає нації,
а без свідомості нації – немає
державності як найвищої*

*громадянської організації, у якій вона
отримує найповнішу змогу
свого всебічного розвитку й виявлення
(Іван Огієнко).*

Мова – це інструмент національної безпеки. Якби, починаючи ще з 2000-х років, не було б сакрального «какая різниця, на каком языкє разговарівать», то ворог би не вломився у наш дім.

Ми з гордістю спостерігаємо нині, як наша українська спільнота під час визвольної війни, після підступного повномасштабного лютневого вторгнення росії, сповнена почуттям власної національної гідності, нарешті прокинулася від 30-річного сну, її мовна свідомість возродилася. Одне лише непокоїть, що треба було розпочатися цій жорстокій, підступній, гібридній, кровопролитній, але визвольній від російського ярма війні, щоб декому зрозуміти, що в державі Україна, як і в будь-якій іншій цивілізованій самостійній країні, мусить бути одна-єдина мова, у нас – українська. Нарешті, усвідомили ті «російськомовні наші українці» (погодьтеся, що звучить досить дивно), які зараз масово, під час війни, переходять на спілкування українською мовою не лише на роботі, в громадських місцях, а й у побуті – вдома. Кумири нашої молоді – телеведучий, який народився в Маріуполі – Андрій Бєдняков; український телеведучий, блогер, мандрівник та диджей, родом із Луганська – Антон Птушкін; український телеведучий, продюсер, актор і блогер – Олексій Дурнев, який народився та виріс у Маріуполі; відомий український комік та художній керівник «Дизель Студіо» – Єгор Крутоголов; кліпмейкер Алан Бадоев, який народився в Росії, виріс в українському місті Горлівка, що на Донеччині; телеведучий, радіоведучий і співак – харків'янин Володимир Дантєс; ресторатор Михайло Кацурін, телеведуча Марія Єфросиніна, співачка Оля Полякова; відома українська модель і співачка – Дар'я Астаф'єва та багато-багато інших. І не дуже відомі постаті, швидше знайомі неширокому колу людей, наприклад: поетка, перекладачка, журналістка із Донецька – Ія Ківа («Адже в Донецьку питання

про щоденну активну білінгвальність навіть не стояло – розмовляти українською банально не було з ким» [2], – за її словами); музикознавиця, музична критикиня, виконавча директорка Kyiv Symphony Orchestra, керівниця місії Паризької філармонії – Анна Ставиченко; менеджерка грантів міжнародної співпраці – Ілона Демченко; журналістка, співзасновниця і головна редакторка Zaborona, членкиня правління «Громадського телебачення» – Катерина Сергацкова; продюсер, вокаліст, музикант Роман Семенчук; одеситка, співзасновниця видавництва #Книголав – Світлана Павелецька; оперна співачка родом із Криму – Олена Белкіна та багато інших, як відомих, так і невідомих українців.

«Мова зникає, коли нею не говорять про любов», – пише Сергій Жадан. А в часи, коли любов українців до своєї країни стає все теплішою, наша солов'їна теж набуває ще більшої сили. Ми почали частіше читати українські книги, слухати українську музику і дивитися українські фільми – війна назавжди змінила наше ставлення до всього російського. Так, чимало медійних особистостей принципово перейшли на державну мову. Вони вирішили взяти до рук нашу найтяжчу зброю – слово» [3].

Отже, повномасштабна війна росії проти України не тільки об'єднала й мобілізувала українців на захист своєї держави, її територіальної цілісності та незалежності, а й пробудила роздуми про те, хто ми такі, що робить нас українцями, що визначає наше теперішнє і майбутнє. Відтак для багатьох маркером ідентичності стала мова – українці та українки, які з дитинства спілкувалися російською, вирішили принципово перейти на українську. Хтось – увівши її в окремі сфери свого життя, а хтось – з чітким бажанням остаточно порвати з російськомовним контекстом [2].

Завжди було і залишається актуальним для сучасних гуманітарних знань, і для виховання державницької ідеології, питання зв'язку мови з українознавчим світоглядом громадян нашої країни. Через погляд на мову не лише як на лінгвістичне явище чи певну знакову систему, а й як на ознаку етносу,

невіддільну частину історії народу утверджується думка про мову як концентр українознавства.

«Якщо для окремої людини мова – це можливість порозумітися, сигнал про глибинний зв'язок з іншими людьми, а також засіб інтелектуального й емоційного осягнення світу, то для історичного об'єднання людей, для певного суспільства мова – це вияв ментальності народу, пульсування його душі в характері сприймання навколишнього світу. Народ творить свою мову і водночас мова творить народ, виступаючи важливим *націєтворчим, державотворчим чинником*» [1, с. 423–424].

Виявлення національно-мовної специфіки, пробудження мовної свідомості, звернення та постійне вивчення особливостей мовомислення наших корифеїв українського слова, української думки – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Ліни Костенко – має повсякчас пропагуватися в навчально-виховному контексті для нашої молоді.

Співуче слово – це вагоме надбання культурно-мовної традиції української нації, без якого важко уявити собі історію художньої мови, історію української літератури. Народнописанна мова – скарбниця мовно-естетичних знаків національної культури, пов'язаних із характером мислення й почування народу.

Самостійну, об'єктивну вартість народнописанного слова, його самотню природу усвідомлюють наші сучасники, адже «схильність насолоджуватися в явищах їх власним достоїнством нероздільна з прагненням шукати в них внутрішньої законності». Пізнання естетичної природи слова в народній пісні сприяє вихованню чуття мови, мовного смаку, проникненню в мовомислення народу, а отже, і в філософію його мовно-естетичного буття [1, с. 117–118].

Часовий і просторовий феномен української мови найтісніше пов'язаний з територією, на якій живе народ, з його матеріальною і духовною культурою, з глибинами історичної пам'яті. Енергія мовленого слова формує універсальне духовне середовище, у якому діють доцентрові сили спілкування, спрага

пізнання, радість взаєморозуміння, співпереживання і природність безпосереднього виявлення емоцій людини.

Дитина відкриває світ через слово. Перші усвідомлені звуки рідної мови, перша загадка, казка, пісенька, віршик прилучають дитину до народної творчості, до рідного слова, яке об'єднує людей у родину, рід, народ, націю [1, с. 423]. Саме рідне СЛОВО виступає виразником інтелектуально-раціонального й психічно-емоційного розвитку як окремої людини, так і всього суспільства.

Що ж таке *мовна свідомість*? Як можна витлумачити це поняття? *Мовна свідомість* – це небайдухе ставлення до мови (за визначенням П. Селігея), особливо у двомовному чи багатомовному середовищі важливо зміцнювати вірність рідній мові, проводити «профілактику» мовного відступництва [6].

Українська науковиця О. Селіванова поділяла думку німецького лінгвіста Г. Ейлера: *мовна свідомість* – це механізм індивідуальної свідомості, який керує мовленнєвою діяльністю, формує, зберігає та перетворює мовні знаки, правила їхньої сполучуваності, вживання, погляди й установки на мову та її елементи [4, с. 371].

Доля мови чи не вирішальним чином залежить від ставлення до неї мовців. Тому стан *мовної свідомості* – один із непрямих, але вірогідних показників, за яким можна передбачити її майбутнє. Добре відомо, що нація з високим рівнем мовної свідомості активно протидіє мовній асиміляції, а з низьким – перешкоджає поступу літературної мови, призводить до скорочення її функцій, провокує «добровільне» мовне відступництво. Тим-то міцна *мовна свідомість* – важливий стратегічний чинник мовної стійкості та мовного порядку в державі [5, с. 17–18].

Індивідуальна мовна свідомість визначається за тим, наскільки в людини розвинуті мовні знання й чутливість до мовних явищ, чи сформувався в неї ідеальний образ мовця (автора), як ретельно вона дотримується літературних норм, як реагує на помилки інших, наскільки адекватно оцінює й виправляє власну мовну поведінку, як поводить себе в ситуаціях дво- й багатомовності, наскільки терпляча й принципова

в мовних питаннях, яка мотивація і спрямованість її мовної діяльності.

Не можна не погодитися з тезою С. Єрмоленко, що стан морального здоров'я нації вимірюється саме ставленням народу до мови.

Висновкуємо: саме сьогодні, шановне панство, ми з Вами є безпосередніми спостерігачами, а хтось учасниками, – одужання нашої нації, пробудження декого від довгого сну невігластва, а, можливо, й байдужості... Відбувається дуже болісний, але необхідний процес очищення і відродження нашої мовної свідомості; наша нація вийде сильнішою, згуртованішою, ще більше цінуватиме рідну мову, рідну землю, бо ми є українці – народ, який підтримує і яким захоплюється вся прогресивна світова спільнота.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : монографія. Київ : НДІУ, 2007. 444 с. **2. Корнієнко Наталя.** Вісім історій: чому російськомовні перейшли на українську. *Читомо : культура читання і мистецтво книговидавництва.* 15.08.2022. URL: <https://chytomo.com/visim-istorij-chomu-rosijskomovni-perejshly-na-ukrainsku/>. **3. Нестерук Аліна.** Слово також зброя: хто з російськомовних зірок перейшов на українську під час війни. *ProSlav.* 31.05.2022. URL: <https://proslav.info/slovo-takozh-zbroya-hto-z-rosijskomovnyh-zirok-perejshov-na-ukrayinsku-pid-chas-vijny/>. **4. Селіванова О.** Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с. **5. Селігей П.** Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство.* 2009. № 9. С. 12–29. **6. Селігей П.** Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

**ПРОВЕДЕННЯ «ТИЖНЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»
В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)**

Клещова Оксана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава доцентка),

Карлова Надія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

*Освіта додає людині гідності
(Дені Дідро).*

Сучасний період розвитку суспільства в нашій незалежній державі відкриває широкі можливості для оновлення змісту освіти, що дає змогу формувати духовно багате покоління людей. Це зумовлює нові підходи до виховання здобувачів вищої освіти в Україні. Науковці зауважують, що «школа – не місце для забавки, а середовище для пошуків та відкриттів»; а «університет – не музей наукових знань, а лабораторія, де здійснюються нові відкриття»; в основу взаємодії університет – школа має бути покладено системний і прагматичний підходи [3, с. 147].

Нині виникла соціальна потреба у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця, який би зміг розв'язувати і щоденні, і масштабні завдання, що забезпечують і виживання, і прогрес нації. Цінність сучасної освіти в тому, що вона формує «культурний капітал людства на принципах людиноцентризму, толерантності, гуманності, виховання інтеркультурної комунікабельної особистості» [2, с. 6].

Мета статті – описати досвід соціально-гуманітарної роботи кафедри української мови Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», зокрема форми й методи проведення «Тижня української мови».

Особливістю соціально-гуманітарної роботи в закладі вищої освіти є її планомірний та змістовний характер організації й проведення відповідних заходів. Саме через такі заходи реалізуються природні та набуті тенденції творчих можливостей здобувачів вищої освіти, створюються належні умови для їхнього всебічного розвитку [1].

Серед основних завдань Концепції соціально-гуманітарної роботи Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» визначено формування національної свідомості, гідності громадянина, виховання поваги й любові до рідної землі й українських традицій; підготовку національно свідомої інтелігенції, збереження інтелектуального генофонду нації, примноження культурного потенціалу, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх фахівців; формування громадянської, соціальної активності та відповідальності, залучення молоді до участі в процесі державотворення, розвитку суспільних відносин; вироблення чіткої громадянської позиції, прищеплення молодим людям віри у верховенство закону, який є єдиною гарантією свободи; культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, прагнення до свободи, гармонії з природою, поваги до жінки, любові до рідної землі, підвищення престижу української мови в академічному середовищі й розвиток україномовного освітнього простору; участь у відродженні та створенні національно-культурних традицій міста, регіону [1].

Пріоритетним у реалізації концепції в ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» наразі є формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, спрямована на втілення в життя української національної ідеї, виховання демократичного світогляду, яка поважає громадянські права й свободи, традиції народів і культур світу, а також національний, релігійний, мовний вибір кожної людини.

Реалізація основних завдань і принципів соціально-гуманітарної роботи в університеті здійснюється в кількох пріоритетних напрямках, першочерговим з яких є сприяння розвитку у здобувачів вищої освіти почуття патріотизму, шанобливого ставлення до українських культурно-історичних цінностей. У цьому напрямі здійснюється громадянське, національне і патріотичне виховання. Громадянське виховання розуміємо як процес формування свідомого громадянина, людини з притаманними їй особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на розвиток

демократичного громадянського суспільства в Україні. Національним вихованням уважаємо історично обумовлену і створену самим народом систему ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності молоді, виховання її в дусі природно-історичного розвитку матеріальної й духовної культури нації. Метою патріотичного виховання є формування у здобувачів вищої освіти поваги та любові до Батьківщини, відданості, готовності захищати, збагачувати особистою працею, максимально сприяти вивченню й досконалому володінню державною мовою [1].

Мета патріотичного виховання молоді в закладі вищої освіти багатовекторна й може бути досягнута шляхом реалізації таких виховних завдань, як забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості в Україні відповідно до її інтересів та можливостей; успадкування духовних та культурних надбань українського народу; формування мовної культури, оволодіння українською мовою та розуміння і вживання її як духовного коду нації тощо [1].

Кожен із напрямів соціально-гуманітарної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» спрямований на досягнення мети, розв'язання конкретних завдань і передбачає використання відповідних форм та методів роботи, єдність і взаємодоповнюваність яких є важливою умовою результативності соціально-гуманітарної роботи загалом.

Традиційним на кафедрі української мови став цикл заходів «Тиждень української мови», присвячений Дню української писемності та мови, який в Україні відзначають 9 листопада. Символічна назва об'єднує проведення низки творчих конкурсів для студентської молоді, проведення традиційної Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слобожанська бесіда» й колективне написання Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності.

Так, за три тижні до свята кафедра української мови zorganizувала зустріч зі здобувачами освіти факультету української філології та журналістики й оголосила програму творчого марафону: конкурс на написання кращої статті

про мовознавця, конкурс на кращий твір про красу та можливість української мови, конкурс на кращий вірш про українську мову. Шляхом розміщення відповідного оголошення на сайті університету було запрошено університетську спільноту долучитися до тематичного конкурсного марафону «Тижня української мови», який тривав до 5 листопада.

Конкурсною комісією одноголосно було визнано кращими студентські творчі роботи, які вміщено в рубриці «Поетична сторінка» цього збірника: вірш Андреевої Марії «Мова світу», вірш Зінченко Лесі «Моя мова», вірш Природи Вікторії «Моя українська мова», прозовий твір Симоненко Альони «Мова нації – мова душі», вірші Шевченко Карини «Україна й рідна мова» і «Що таке щастя?». Переможницею у цьогорічному творчому марафоні стала здобувачка вищої освіти 1 курсу спеціальності 014.01 «Середня освіта. Українська мова і література» факультету української філології та журналістики Шевченко Карина.

Щороку активну участь у традиційній Всеукраїнській науково-практичній конференції «Слобожанська бесіда», яка цьогоріч відбулася 8 листопада, беруть і здобувачі вищої освіти факультету української філології та журналістики, апробовуючи свої перші наукові пошуки, зокрема й конкурсні наукові розвідки про мовознавців.

Завершальним у програмі циклу заходів «Тижня української мови» традиційно стало колективне написання Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності. 9 листопада викладацький і студентський колектив факультету української філології та журналістики і вся університетська спільнота долучилися до написання Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності. Текст диктанту, авторкою якого стала українська письменниця і режисерка Ірина Цілик, цьогоріч читала народна артистка України Ада Роговцева. Метою написання радіодиктанту є не перевірка грамотності учасників всеукраїнського флешмобу, а швидше об'єднання людей навколо України в усьому світі, бо хто б де не перебував,

мав змогу долучитися до написання диктанту на підтримку України.

Отже, пам'ятаючи, що саме українська мова є основною ідентифікаційною ознакою нашої нації, професорсько-викладацький і студентський колектив факультету української філології та журналістики, реалізуючи цикл заходів «Тиждень української мови», традиційно стоїть на сторожі українського слова. Соціально-гуманітарна робота кафедри української мови дає змогу охоплювати виховним впливом усіх здобувачів вищої освіти – від першого курсу освітнього рівня бакалавра до останнього курсу освітнього рівня магістра, здійснювати виховний процес і в навчальний, і в позанавчальний час. Виховання здобувачів вищої освіти носить творчий характер. Спільна діяльність усіх підрозділів університету – від групи здобувачів вищої освіти до ректорату – забезпечує активізацію традиційних видів діяльності і збереження досягнень минулого.

Список використаних джерел

1. Концепція соціально-гуманітарної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». URL : http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/publ_info_koncepciya_soc_gum_r_lnu_2021..pdf. **2. Кремень В.** Освіта як запорука миру: шлях до людини. *Освіта для миру = Edukacja dla pokoju* : зб. наук. пр. / Міністерство освіти і науки України, НАПН України ; [редкол.: В. Г. Кремень, В. П. Коцур, Н. Г. Ничкало, Ф. Шльосек та ін.]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т. 1. **3. Семенов О.** Концептосфера *освіта* в українському та польському дискурсах: міждисциплінарний підхід : монографія / наук. ред. Ю. Громик. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 246 с.

**КОНЦЕПТ «КОХАННЯ» У ПІСЕННИХ ТЕКСТАХ
СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИКОНАВЦІВ:
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

Клєцова Оксана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка),

Ткаченко Кристина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

*Коханья, вірність – істини одвічні.
Створили їх іще до нас, давно...
(Ліна Костенко).*

Нині більшість педагогів на уроках української мови схиляється до використання комунікативного підходу, який передбачає моделювання ситуацій спілкування максимально наближених до реальних. На нашу думку, саме пісня, пісенний текст може бути одним із основних інструментів сучасного вчителя, яким він може скористатися для залучення та утримання уваги здобувачів освіти під час уроку. Дійсно, сучасні пісні допомагають не тільки розширити словниковий запас і сформувати навички розуміння мови на слух, але також занурюють учня в культурне середовище мови, що вивчається, дозволяючи вивчити тонкощі світогляду і мислення носіїв культури.

На жаль, часто використання пісень на уроках української мови зводиться лише до базових етапів роботи з текстом: прослуховування, аналізу та заучування нових слів або пісенного тексту. Таким чином, основна мета – ознайомлення з культурними особливостями та способами вираження своїх думок про музичний твір, – не досягається. Тому урізноманітнення видів роботи з пісенним текстом, насамперед розроблення різноманітних вправ є актуальною методичною проблемою, якій присвячена ця публікація.

Використання текстів пісень, насичених концептами, що відображають особливості національного світосприйняття й загальнолюдські цінності, формування стосунків між людьми, викликають естетичні почуття, сприяють реалізації особистісно

орієнтованого підходу до навчання. Цей підхід відображає освітню модель кінця ХХ – початку ХХІ століття – людиноцентричну та суб'єктивну. Вона відмовляється від монополії на істину, у кожній людині тепер є лише її особиста думка [8, с. 199].

Формування ціннісних орієнтирів у людиноцентричній освітній системі сучасності та передусім у мовно-літературній галузі ґрунтується на засвоєнні учнями ключових понять, що відображають людські стосунки, – любов, кохання, вірність, щастя та ін.

Концепт «кохання», завжди традиційно представлений у текстах українських пісень, зацікавлює й багатьох сучасних авторів і виконавців, про що свідчить наявність значної кількості таких пісенних текстів, список яких постійно поповнюється. Це дає вчителю простір вибору необхідного матеріалу до уроку. Використання пісні на уроці є, з одного боку, засобом релаксації, який розряджає обстановку в класі, а з іншого – більш глибокий аналіз пісенного тексту може допомогти учням виявити свої аналітичні та творчі здібності під час дослідження концептів, оскільки музика є ефективним джерелом впливу на почуття та емоції людини.

На нашу думку, вивчення пісенних текстів на уроках української мови насамперед спрямоване на виконання таких завдань:

– поповнення словникового запасу здобувача освіти відповідно до його віку; наприклад, у піснях вже знайома лексика може бути використана в новому контексті та мати нове значення, що сприятиме розвитку мовного чуття та побудові асоціативних зв'язків, а також більш детальному засвоєнню концептів;

– удосконалення й закріплення знань про граматичні явища: у тексті аналізованої пісні учні можуть спостерігати за використанням уже вивчених граматичних явищ та закріпити певні граматичні норми; учителям ж варто бути уважним, добираючи сучасний пісенний матеріал, оскільки деякі автори пісенних текстів для збереження милозвучності та рими можуть знехтувати граматичними правилами;

– покращення вимови учня, коли здобувач освіти наслідує чи копіює нормативне артикуляційне виконання співаком улюбленої пісні;

– розширення кругозору та розуміння соціокультурних особливостей української мови;

– розвиток аналітичних здібностей здобувача освіти (у процесі аналізу пісенного тексту);

– розвиток критичного мислення: учень учиться аналізувати та розуміти, що саме хотів сказати автор пісенного тексту тією чи тією фразою, здобувач освіти вчиться робити власні висновки, а це дуже важливо, бо спонукає учня до креативності та самостійності у мисленні – прийнятті певних виважених рішень.

Нині українська шкільна освіта переживає значні історичні, освітні та ментальні зміни, які під дією європейських освітніх парадигм та орієнтирів набувають своєрідних національних рамок: початок процесу виховання толерантного та гуманного ставлення до всіх учасників освітнього процесу [8, с. 207].

Для виявлення ознак концепту «кохання» можна проводити опитування і за його результатами виділити такі складові частини (складники) концепту: 1) почуття самовідданої, сердечної прихильності, стосунки двох осіб, які взаємно пов'язані таким почуттям, як *кохання*; а також почуття до рідних, близьких людей (родини) – *повага, любов, шанобливе ставлення*; 2) людина, яка вселяє це почуття; 3) схильність, пристрасть до чогось / когось; 4) моральні цінності.

Асоціативні образи, символи кохання для закоханих є спільними для людей різного віку та різних народів. У характеристиці *кохання*, як правило, переважають позитивні конотації: безмежне, безкорисливе, вічне, дивовижне, чарівне, прекрасне, милосердне, романтичне, невимовне. Та, на жаль, кохання приносить не тільки щастя та радість, але й страждання. Крім того, складники концепту *кохання* можуть містити включати такі думки: природа кохання духовна (любов до Вітчизни, любов до Господа) / фізіологічна (почуття

між людьми, коли вони одружуються); кохання як природне почуття (перше почуття, коли ти народився, ти одразу полубив маму) / неприродне (коли людина йде за іншою, готова віддати за неї життя); унікальне (безмежне) / повторне (стосунки, теплота та біль); кохання вічне і може закінчитись (коротке).

Традиційно в українській мові на позначення феномену любові функціують дві лексеми – *любов* і *кохання*.

«Широке розуміння любові започатковано давньокитайською філософією. Любов містить у собі широкий спектр проявів – від еротичної закоханості, любові до дітей та батьків, патріотизму – до меломанії й любові до неба, зірок, природи. Така типологія базується на визначенні предмета любові. Найбільшу роль в історико-філософській та культурній традиціях європейської самосвідомості відіграв дихотомічний поділ любові на земну (грішну) та небесну (святи). Поезії українських майстрів слова репрезентують різні види любові. Митці пишуть про любов до рідної землі, рідного слова, ідеї, системи цінностей, спільноти, до особи, про синівську або дочірню, батьківську, подружню (інтимну) любов...

Два значення збігаються із розумінням любові як інтимним і не інтимним почуттям» [2, с. 327–328].

Опанування лексики на уроках української мови відіграє важливу роль у формуванні ключових і предметної компетентностей. Саме лексична компетентність забезпечує спрямованість уваги на зміст висловлювання або повідомлення іншої людини, що сприяє розвитку власного мовлення здобувачів освіти.

Різноманітні вправи на засвоєння концепту «кохання» спрямовані на формування лінгвокультурологічної компетентності. Пісенний текст, як джерело культурного фону країни, може бути представлений у різних формах та відображати світогляд автора, його суб'єктивне бачення образу кохання. Саме тому аналізовані пісенні тексти мають значний культурологічний потенціал, їх вивчення на уроках української мови спрямоване на удосконалення лінгвокультурологічної компетентності учнів.

На матеріалі пісенних текстів сучасних українських виконавців нами було створено комплекс вправ, що передбачають роботу над концептом (учні практично засвоюють і аналізують це поняття, не використовуючи термін) «кохання». Вправи розроблені за принципом поступового ускладнення: від вправ аналітичного характеру до вправ репродуктивно-продуктивних.

Створюючи комплекс вправ, ми намагалися врахувати психофізичні та психологічні особливості учнів 10 – 11 класів. Як відомо, підлітковий вік характеризується періодом найбільш активного розвитку мислення та пам'яті. Зважаючи на це, процес формування лінгвокультурологічної компетентності має проєктуватися з опорою на поєднання наочно-образного мислення зі зростаючою здатністю здобувачів освіти до абстрактного й творчого мислення.

На нашу думку, гармонійна психологічна атмосфера на уроці та позитивний емоційний стан учнів впливають на рівень засвоєння навчального матеріалу. Під час аналізу пісенних текстів з концептом «кохання» в учнів формуватимуться позитивні емоції та ціннісне ставлення й повага до людських почуттів і взаємин, характерних для української культури.

Програма з української мови для учнів 10 – 11 класів (рівень стандарту) визначає, що «здобуті у процесі навчання української мови знання, набуті вміння й навички мають бути опорою, яка дасть учням змогу реалізувати себе в житті, стати носіями культури свого народу, ініціаторами відновлення й збереження найкращих культурних традицій свого народу» [7]. Вивчення всіх розділів української мови в старшій школі має узагальнювальний характер, тому навчальний матеріал у мовній змістовій лінії програми згруповано за нормами (лексичними, орфоепічними, орфографічними, морфологічними, синтаксичними, стилістичними) сучасної української літературної мови, оволодіння якими важливе для кожної освіченої людини [7].

Наведемо приклади вправ, спрямованих на вдосконалення умінь та навичок з орфоепії, фонетики, орфографії, синтаксису,

стилістики учнів 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти.

Вправа № 1. *Орфоепічна робота.* Прочитайте виразно пісенний текст з дотриманням правил інтонації. Визначте силовий і логічний наголос. Які інтонаційні засоби використовує виконавець пісні? Визначте стилістичну роль повторів слів у тексті. Поставте наголос у словах пісенного тексту:

Там, де для когось тільки лютий за вікном –

На моїй вулиці давно уже весна.

І дух захоплює немов від висоти,

І так живу, немов літаю я

Так немов літаю я

Кожну мить, коли зі мною ти! («Океан Ельзи») [1].

Вправа № 2. *Орфографічна розминка.* Прокоментуйте написання поданих слів, назвіть орфограми.

Навкруги, фараон, по-справжньому, згасає, дотла, згораєш, сховаю, розчиняюсь, останній, удвох, попри, юні, Купала, водночас, немов, відколи.

Вправа № 3. Перепишіть. Визначте складні речення, поясніть засоби зв'язку простих речень у структурі складних.

– «Якби я міг врятувати світ –

Ім'ям назвав би твоїм».

– «Зробив би так, щоб все навкруги

Завжди співало ним і дихало твоїм коханням».

– «Вбий мене, скажи, що я кохаю!».

– «Так боляче стояти, відчувати,

Як згасає почуття між нами,

Швидко помирає».

– «Де двоє нас, лише одна тінь».

«Кожне слово твоє ловлю»,

Бо я маю чим дорожити».

Пригадайте, з яких пісень наведені ці уривки. Назвіть авторів та виконавців цих пісенних текстів.

Вправа № 4. Запишіть подані рядки пісень *фонетичною транскрипцією*. Випишіть виділені слова і зробіть повний звуко-буквенний аналіз.

*I. «Моє серце буде тільки твоїм до останньої весни,
Останньої весни.*

*Моє серце не покине твоє до останньої сльози,
Останньої сльози».*

*II. «Кожен щастя шукає своє,
Тільки доля усім нам пророчить».*

Вправа № 5. Запишіть твірні слова до кожного з наведених слів. Визначте способи їх творення.

Зробив, навкруги, спитати, пронизані, перекладаєш, розповідаю, згасає, кохання-блискавка, листівка-ластівка, почуття-вулкан, покохали, пролітало, літечко, пролітали ночі, місяченьку, серденько, згораєш, прикрив, збережу.

Вправа № 6. Розставте розділові знаки і побудуйте схеми речень поданих фрагментів пісенних текстів. Згадайте назви відповідних пісень, їх авторів і виконавців.

*I. «Зробив би так щоб все навкруги,
Завжди співало ним і дихало твоїм коханням,
Тепер я знаю це кохання,
Ти моє вперше і востаннє».*

*II. «Ти це вмієш ти це знаєш ти думки мої листаєш,
Ти мене перекладаєш відчуваєш як ніхто,
Ти цілуєш я літаю все на світі забуваю».*

*III. «Всьо на світі є за гроші,
І думки і навіть поцілунки,
Риба м'ясо вафлі халва,
Того ти ніде не купиши,
Може трохи тільки всіх помучиши,
Любов вибирає сама».*

*IV. «Кожне слово твоє ловлю,
Бо я маю чим дорожити,
Боже як я тебе люблю».*

Вправа № 7. Виконайте завдання до пісенних текстів.

7.1. Запропонуйте нову, більш доречно, на ваш погляд, назву пісенних текстів. Хто є автором та виконавцем цих уривків?

*– «Може, це кохання – мій потяг,
Що біжить до неба із мрій?..*

*Може, твоя посмішка, дотик
Змінять мої очі сумні?...».
– «Всьо на світі є на продаж,
Якщо маєш гроші – значить можеш,
Люди купують людей,
Хтось хотів любов купити,
Неможливо було пояснити,
Та штука не для грошей»*

7.2. Знайдіть порівняння у текстах пісень «Може це кохання» гурту «Люм'єр», «Палала» гурту KAZKA, «На небі» і «Така, як ти» гурту «Океан Ельзи», «Моє серце» гурту ЛАМА.

7.3. У пісенних текстах використовуються метафоричні вислови «думки листаєш», «почуття з весною в серці», «почуття, що не згасає», «кохання – мій потяг», «пролітали ночі», «розчиняюсь у твоїх очах», «твої гріхи зав'язали очі мої», «місяць лиже ніч», «блудять зорі», «люди купують людей», «любов вибирає сама». Які тлумачення, на вашу думку, найточніше передають сенс цих висловлювань?

7.4. Визначте, які синтаксичні засоби виразності використовуються у пісенних текстах: «Кохання» (Ріанобой), «Може це кохання» (гурт «Люм'єр»), «Палала» (гурт KAZKA), у пісні «На небі» (гурт «Океан Ельзи»), у пісні «Закохані злодії» (гурт «Kozak System»), у пісні «Я сховаю тебе (Любов)» (Кузьма Скрябін)? У яких стилях мовлення використовується цей прийом?

Вправа № 8. Прочитайте тексти пісні «Почуття».

1). Порівняйте два пісенні тексти з однаковою назвою «Почуття»: I – автор Олексій Потапенко, виконавиця Настя Каменських (НК); II – автор і виконавець «O. Torvald».

2). З якими позитивними й негативними почуттями пов'язане поняття «кохання»? Який смисл вкладають у це поняття?

Спробуйте написати власний текст (віршовий або прозовий).

3). Опишіть, які асоціації викликають у вас слова з пісні на позначення почуттів. З якими іншими мистецькими творами можна зіставити цю пісню?

4). Випишіть із запропонованих пісенних текстів:

а) п'ять іменників і визначте рід, число, відмінок, відміну та провідніайте їх (іменники) за відмінками;

б) п'ять прикметників і визначте рід, число, відмінок; з'ясуйте розряд прикметника за значенням, якісні прикметники проступенуйте (утворіть ступені порівняння).

I. А на руці обручка золота

З тобою я танцюю знову так,

Що дивиться весь світ тепер на нас

Кохання – це найкраща із прикрас.

А на очах діамантова сльоза

Від ніжних слів, що ти мені сказав

Нехай всі дивляться тепер на нас,

Бо почуття найкраща із прикрас.

Діаманти, золото

І крига плаває розколота

В шампанському холодному,

Неначе падаю в безодню я

Твоїх очей

Смарагдових.

Відчуй рубіново-трояндовий

Смак моїх губ, торкання рук

І пролітаючих комет цей звук.

Загадай бажання, я здійсно його,

Бо жінка у коханні земля, вітер, вогонь.

Викради мене і привези до себе?

Мені це так треба

Загадай бажання, це наш зорепад

І танцюй зі мною ніби в перший раз.

Нащо ці сльози,

На щоці – сльози щастя,

На щоці [4].

II. Розповім тобі про те, чого не зупинити,

Ним не володіти, так важко пояснити.

Холодно мені, та холодно без нього,
На жаль, ним керує втома.
Всім, хто розуміє всю силу бажання,
Я розповідаю про кохання, вам вітання.
Силу почуттів я зараз відчуваю,
Вбий мене, скажи, що я кохаю!

Приспів:

Почуття з весною в серці може легко тебе вбити,
Я тебе кохаю – цього не зупинити!
Почуття, що не згасає, легко вбити тебе може,
Ти навіть не помітиш, я без тебе не можу, я...
Так боляче стояти, відчувати,
Як згасає, почуття між нами,
Швидко помирає.
Так солодко здається, що все мені наснилось,
Твоє, кохана, серце зупинилось.
Я відчуваю смуток і він стає сильнішим,
Не можу уявити тебе з іншим, повільніше.
Надіюся тебе ніколи не побачу,
Одного разу я тебе пробачу [5].

Вправа № 9. Визначте особливості й порівняйте тлумачення поняття «кохання» в українських народних піснях та в піснях сучасних виконавців. З чим пов'язані ці особливості? Укладіть словничок зі слів, які пояснюють смисл цього поняття.

Вправа № 10. Прочитайте пісенний текст «Тільки кохання». Доберіть відповідник до вислову *кохання дарує крила*. Придумайте власний вислів, який би мав таке ж значення.

З метою зацікавлення учнів смислом і значенням такого поняття, як кохання можна учням запропонувати матеріали сайту «*VaraBooka*» / *Простір української дитячої книги* [3], який ознайомлює сучасного здобувача освіти з найновішими історіями про почуття, закоханість і школу, а також із сторінкою психолога Фастівського ЗЗСО II-III ст. навчання, де вчені-психологи подають характеристику почуття кохання [9]. Цікаву фотогалерею «Любов – найкраще почуття» запропонували редактори сайту Середньої загальноосвітньої

школи № 23 міста Львова [6]. Протягом тижня учні з учителем роздумували над тим, що для кожного з них є кохання.

Аналіз концепту «кохання» в пісенних текстах сучасних українських виконавців спрямований на вдосконалення володіння нормативною українською мовою, духовний розвиток учнів, формування в них ціннісного ставлення до життя, поваги до людських почуттів, що відображають національну культуру українців.

Морально-духовне виховання, питання духовних цінностей є та й надалі залишатимуться актуальними; а нині, як ніколи, мають підґрунтя для активного вивчення в сучасній лінгвостилістиці, дискурсології, лінгводидактиці і є предметом розгляду та подальших досліджень.

Список використаних джерел

- 1. Вакарчук С.** «На небі». *Джерело: проєкт «Українські пісні»*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2264379.html>.
- 2. Голобородько К. Ю.** Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація : монографія. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. 527 с.
- 3. Музиченко А.** Така непроста шкільна любов. *«BaraBooka» / Простір української дитячої книги*. URL: <http://www.barabooka.com.ua/taka-neprosta-shkil-na-lyubov/>.
- 4. Настя Каменських (NK).** Pisni.UA / *Українські пісні*. 24 серпня 2021 року. URL: <https://pisni.ua/nk-nastia-kamenskykh-rochuttia>.
- 5. O. Torvald.** «Почуття». *Джерело: проєкт «Українські пісні»*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/696644.html>
- 6. Середня** загальноосвітня школа № 23 м. Львова. Любов – найкраще почуття. 18.02.2022. URL: <https://school23.lviv.ua/articles.php?id=2684>.
- 7. Українська мова.** Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10 – 11 класи: рівень стандарту. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasis>.
- 8. Шевчук А.** Концепт української шкільної освіти: різновиди, походження та джерела. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 43. с. 197–210.
- 9. Що таке**

кохання? *Сторінка психолога.* Фастівський ЗЗСО II-III ступенів з інституційною формою навчання. URL: http://fastiv-vechirnya.edukit.kiev.ua/storinka_psihologa/scho_take_kohannya/.

МОВА ПРОПОВІДІ В РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ СЬОГОДЕННЯ

Коць Тетяна (Інститут української мови НАН України, м. Київ, провідна наукова співробітниця)

Розвиток релігійного дискурсу сьогодення свідчить про реалізацію потенційних можливостей мови в духовному житті народу. Ця сфера відкрита, динамічна, проте недостатньо вивчена. Дослідження потребують різновиди релігійного стилю і зокрема мова проповіді, яка є чи не основним ретранслятором християнських цінностей у соціумі.

Українська мова впродовж свого історичного розвитку не мала можливості реалізуватися повною мірою в церковно-релігійному житті, що зумовлено, насамперед, екстралінгвальними чинниками - вилученням стилю з контексту української літературної мови в Україні від середини 30-х рр. XX ст. – на Сході та від середини 40-х рр. – на Заході до 90-х рр. XX ст.

Становлення релігійного стилю відбувалося в середині XII – кінці XIII ст. в Київській Русі з появою українського різновиду східнослов'янської редакції старослов'янської мови, яку з XIII ст. почали називати церковнослов'янською мовою. Згодом за нею закріпився статус апостольської (профетичної, посланницької, пророчої), сакральної, богослужбової мови.

З 60-х рр. XIX ст. церковна сфера поступово переходить на українську мову, передусім у конфесійних відправах. Постає питання про вироблення власне української церковної термінології, тобто з'являються перші мовознавчі доробки про лексичний рівень релігійного стилю української мови, які започатковують найбільш оформлену й виразно окреслену тенденцію всього XX ст. – орієнтацію на ресурси церковнослов'янської мови [3, с. 93]. Її історична першість і

тривалість розвитку стає домінуючим елементом у формуванні стилю в Українській греко-католицькій церкві.

У Центральній Україні ідею наслідування церковнослов'янської мови підтримували відомі філологи П. Житецький, Я. Головацький та ін.

У кінці XIX – на початку XX ст. з'являються переклади українською мовою богослужбових текстів і Святого Письма. 1871 р. вийшло перше видання Євангелія в перекладі П. Куліша та І. Пулюя, у 1903 р. у Відні опубліковано повний переклад Біблії П. Куліша – І. Пулюя – І. Нечуя-Левицького (мало п'ять перевидань), у 1909 р. побачив світ переклад Нового Завіту О. Бакинського.

Живу українську літературну мову на новий релігійний рівень вивела Українська автокефальна православна церква, яка в 1919 році відправила першу Службу Божу українською мовою. Ця конфесія і стала власне рушієм у створенні релігійного стилю української мови і започаткувала тенденцію максимальної орієнтації на внутрішньомовні (власне українські) ресурси.

У 1919 р. І. Огієнко (митрополит Іларіон), будучи міністром віросповідань Української Народної Республіки, підписав наказ про читання українською мовою Євангелія в церквах, а в 1927 р. опублікував «Методологію перекладу Святого Письма та богослужбових книг на українську мову», де конкретно обґрунтував необхідність орієнтації на закони української літературної мови, максимальне використання її лексичного запасу і фонетичних особливостей [8, с. 23]. Отже, вже на початку XX ст. релігійний стиль повноцінно входить у систему української мови, функціонує в писемному (переклади Біблії та іншої релігійної літератури) і в усному (Служби Божі в Українській автокефальній православній церкві) різновидах.

З 30-х і до 90-х рр. XX ст. церковно-релігійна сфера в Україні була під заборонаю, теоретичні питання стилю вивчали мовознавці діаспори. Історичний аспект стилістики молитовних текстів XIV ст. розробляє П. Ковалів, джерела походження церковно-музичної термінології, мову перекладів

Біблії вивчає О. Горбач, тематичні підгрупи української церковної лексики стають об'єктом вивчення М. Юрковського, Я. Рудницького, М. Лєсїва [5, с. 14; 2, с. 32].

З 90-х рр. ХХ ст. відроджується вивчення релігійного стилю і в межах України. Мовознавці продовжують розробляти започатковані ще в кінці ХІХ ст. два напрями вивчення цієї сфери мовного функціонування: 1) орієнтація на церковнослов'янську спадщину і 2) на внутрішньомовні (власнеукраїнські) ресурси [6].

К. С. Симонова в колективній монографії «Жанри і стилі в історії української літературної мови» визначає основні характеристики українського стилістичного синтаксису «Четї» 1489 р. і розширює метамову стилю поняттями *книжна мова, народнорозмовна мова, ритмомелодика, мовностилістичні засоби, мовна експресія, метафора, порівняння, стійкі фразеологічні сполуки* [9, с. 58].

Історія становлення релігійного стилю в Україні (від українського різновиду східнослов'янської редакції старослов'янської (церковнослов'янської) мови і до сучасності), переклади Біблії І. Пулюя, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, П. Морачевського, М. Лободовського є об'єктом дослідження В. В. Німчука. Дослідник послуговується термінами *сакральний стиль, сакральна мова* [7, с. 36].

Н.Я. Дзюбишина-Мельник вивчає мову перекладів Святого письма і оперує терміном конфесійний стиль, визначаючи його основні характеристики, які були успадковані з церковнослов'янської мови (мови: а) апостольської (профетичної, пророчої, посланницької; б) сакральної; в) культової (богослужбової): архаїчність, урочистість, стандартність (консервативність)) [4, 185].

На необхідності збереження у сучасному релігійному дискурсі церковнослов'янських елементів з метою увиразнення його сакрального змісту, урочистого характеру наголошують Н. Д. Бабич (послуговується терміном богословський стиль), О. Я. Мирончук, Л. І. Звонська-Денисюк, Л. М. Петрович, О. О. Кислюк, М. І. Ярмолюк та ін.

Стилістичні засоби перекладів Біблії вивчають О. Федорук, С. Лісняк, Л. М. Полюга, І. Павлова, Т. Тимошик, С.К. Богдан, взаємодію релігійного стилю з іншими функціональними різновидами, структурне й семіотичне моделювання ядерних понять аналізують М. І. Крупа, М. В. Скаб, Н. М. Сологуб, Н. В. Гуйванюк, В. Д. Шинкарук, П. В. Мацьків, О. Г. Тодор. Проблемаам історії формування стилю, його словникової бази присвячені дослідження Н. В. Пуряєвої.

Науково лінгвістичного аналізу потребують різновиди релігійного стилю, зокрема мова проповіді. Мову проповіді розглядаємо як усно-публічну форму релігійного дискурсу, основними функціями якої є тлумачення євангельських притч, переконання в істинності біблійних настанов, утвердження та поширення релігійних цінностей у повсякденному житті людини.

Визначальні характеристики мови проповіді: повчальний монологічний виклад з експресивно-оцінною тональністю, зрозумілість, змістовність, логічність, думок, сакральність ядерних релігійних понять, зв'язок з канонічними біблійними текстами. Мовні засоби психологічного впливу на суспільну свідомість посилюють інтонування та міміко-жестові засоби спілкування.

Експресивно-оцінну тональність формують образні позитивнооцінні й негативнооцінні парадигми полярних релігійних понять з абстрактною семантикою: *добра – зла, благодаті – гріха (Тільки одна сторона, Божественна благодать, доведе тебе до Царства Небесного, а інша куди? Гріх кине у воду, як тих свиней, і потопить. Мало того, що ти фізично загинеш, – і духовно загинеш. Бо нема перспективи потрапити в Царство Небесне, якщо ти загинеш духовно).* Для мови проповіді характерне нанизування однорідних засобів, повторювання ідеї, що робить текст максимально зрозумілим і однозначним (*Коли ми говоримо про благодатні дари, дари Святого Духа, ми згадуєм одного із преподобних, який говорив: «Стяжайте Духа Святого», тобто збирайте Його. Ми розмірковуємо, що таке Дух Святий. Які Його дари?*

*Ми говоримо: «Дух – це Бог: Отець, Син і Святий Дух».
Ми говорим про те, що дари благодатні, духовні.)*

Показовою для цього різновиду релігійного дискурсу є модальність впевненості, визначеності, що уможливило функцію впливу на свідомість суспільства, утвердження релігійних істин. Спокійне безсумнівне твердження будь-якої тези, посилення думки апеляцією до Святого письма як найавторитетнішого джерела християнського віровчення робить текст проповіді максимально переконувальним (**Прощати – це дарувати добро від імені Бога, це продовжувати поширювати Його любов.** Христос у притчі “Про доброго Царя” нас повчає ширити добро, продовжуючи наповняти людське життя милосердям.). Модальність упевненості посилюється емоційними засобами, зверненням до профанної тематики, використанням побутовизмів, які виразно контрастують на тлі високого стилю (*Дорогі брати і сестри у Христі! Думаймо над тим, як ми святкуємо Різдво. Щоб не сталося так, що пан Добробут і пані Комерція та їхні діти – світська суєта і домашні клопоти - тихо і непомітно позбавлять нас правдивого Христового Різдва*). Проповідник завжди перебуває посередині між сакральним і профанним, він утверджує релігійні цінності через повчання, закликає до їх втілення у життя. Ідею необхідності, категоричності реалізують відповідні засоби дієслівної модальності (*ми повинні слухати Слово Боже, кожен з нас повинен вірити, наша діяльність повинна ґрунтуватися на міцній вірі*).

Важливим для проповіді є соборність релігійного спілкування (переведення монологу в діалог), наскрізна ідея рівності, постійне утримування уваги слухачів за допомогою використання синтаксичних механізмів та інтонації: викладу від першої особи множини (*ми віримо, ми з Вами знаємо, ми мали можливість вже не раз переконатися*), риторичних питань, звернень, окличних висловлень, конструкцій з питаннями і відповідями (*Грішник – це людина, яка страждає на духовну недугу. Ви пам'ятаєте, коли самі були хворі? Чого ви прагнули? Щоб хтось вас зрозумів! А коли вас осуджували, зневажали,*

ігнорували, цькували – ви ставали ще гіршими. Ви потребували лікаря і, як зясувалось, тим лікарем міг бути лише Христос).

Швидке і сприйнятне засвоєння інформації досягається вживанням позитивнооцінних семантичних груп абстрактної лексики (*віра, істина, правда, Божя ласка, Божя заповідь*), фатичних дієслів (*думати, знати, вірити*), традиційних урочисто-піднесених сакральних висловлювань (*Христос воскрес – Воістину воскрес!*). Роз'яснення релігійної істини побудовані в проповіді, за усталеними синтаксичними моделями: іменними підметово-присудковими конструкціями (*Гріх – це смертельна отрута, Хрещення – це таїнство очищення і навернення до Бога*), складними причиново-наслідковими реченнями (*У дев'ятому столітті святі брати Кирило і Методій проповідували Євангеліє на слов'янських землях, тож промені Божої науки вже тоді просвічували українські землі*). Для трактування Євангельських притч проповідники часто вживають дієслова теперішнього часу, які в контексті набувають семантики тривалої незакінченої, позачасової дії (*Тут мешкає Ісус Христос під видом хліба й вина. Він постійно перебуває посеред нас, хоронить від усякої небезпеки, найбільше, – уболіває за стан людських душ*).

Мова проповіді зберігає віковичну релігійну пам'ять і водночас постійно оновлюється за рахунок висвітлення та аналізу актуальних для соціуму подій і явищ, уведення суспільно-політичної і публіцистичної лексики (*Наш народ має духовну силу і Боже благословення здобути остаточну перемогу. Цю силу треба використати: відректися корупції, забезпечити рівність прав, навчити тих громадян, які ще цього не зробили, служити ближнім, а не тільки собі. Ніхто з тих, хто ще не став на шлях до перемоги, не може виправдати себе, кажучи, що це понад мої сили. Жодне добро не є понад наші сили. Ось вам – образ майбутнього. Наше минуле та сучасне вчить нас, що ми можемо, а якщо можемо, то повинні збудувати рідну хату, в якій будемо щасливими мешканцями*).

Рушійними сферами функціонування і розвитку проповіді, як і всього релігійного дискурсу, є Православна церква України, Українська греко-католицька церква та ін. конфесії, вільна

розбудова яких можлива лише в умовах української державності.

Список використаних джерел

1. **Бабич Н. Д.** Богословський стиль української мови контексті стилістичної науки: збірник науково-дидактичних праць. Чернівці, 2009.
2. **Горбач О.** Мовостиль новітніх перекладів Святого Письма на українську народню мову 19–20 вв. *Наук. зап. Укр. вільного ун-ту*. Мюнхен, 1988. Ч. 13: Філософ.-т. Зб. мовної комісії Наукового Конгресу в 1000-ліття Хрещення Руси-України. С. 29–98.
3. **Дзерович Ю.** Єще кілька уваг в справі щоденних молитов. *Нива*. 1911. Т. 8, ч. 4. С. 97–102.
4. **Дзюбишина-Мельник Н.** Конфесійний стиль. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich: Українська мова*. Opole, 1999. S. 185 – 234.
5. **Ковалів П.** Молитовник, служебник: Пам'ятка XIV ст. Нью-Йорк, 1960. С. 12–21.
6. **Коць Т. А.** Сакральний стиль. *Українська лінгвостилістика ХХ – поч. ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела*. Ніжин, 2007. С. 213 – 250.
7. **Німчук В.В.** Українська мова – священна мова. *Людина і світ*. 1993. № 1. С. 35–39.
8. **Огієнко І.** Світовий рух за утворення живої народної національної церкви. Тарнів, 1921.
9. **Симонова К.С.** Українська мова у конфесійному письменстві XV ст.: (На матеріалі «Четї» 1489 р.). *Жанри і стилі в історії української літературної мови*. Київ: Наук. думка, 1989. С. 56–79.
10. **Щепанюк М.** В якій мові відмовляє наш нарід свої щоденні молитви. *Нива*. 1911. Т. 8, ч. 5. С. 150–152.

ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ

(ІВАН ОГІЄНКО – ПОБОРНИК УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА)

Кравченко Маргарита (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Однією з професійних компетентностей учителя закладу загальної середньої освіти є мовно-комунікативна, що виявляється в здатностях «забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою» та «формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів» [3].

Учитель української мови і літератури несе першочергову

відповідальність за володіння учнями державною мовою, тому в професійній підготовці майбутнього українського словесника особлива увага приділяється опануванню знань про походження й розвиток української мови, її роль у побудові державності, про діяльність поборників українського слова в різні історичні часи.

Видатним служителем українського слова був Іван Огієнко (митрополит Іларіон) – будівничий української державності, громадський і духовний діяч, учений, письменник, педагог, редактор, перекладач Біблії. Мета цієї розвідки – сформулювати основні тези про роль Івана Огієнка в становленні сучасної української мови, що відображають знаннєвий компонент предметної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури.

Ознайомлення з постаттю Івана Огієнка, його тернистим життєвим шляхом, різноманітною діяльністю, спрямоване на формування в здобувачів вищої освіти компетентностей з галузі історії української мови, діалектології, етимології, фонетики, лексикології, лексикографії, фразеології, граматики, стилістики, культури мовлення, соціолінгвістики, лінгвокультурології, лінгводидактики та ін.

Усвідомлення значущості досягнень, глибоких думок і крилатих виразів Івана Огієнка спонукає здобувачів вищої освіти до поглибленого вивчення та творчого застосування в професійній діяльності наукового, письменницького й педагогічного доробку вченого. Майбутні вчителі української мови і літератури засвоюють таку інформацію:

Життєвий і творчий шлях Івана Огієнка (1882 – 1972) – це приклад безкорисного служіння українському народові, українській культурі й українській мові на рідній землі й на чужині. Учений вивчав і сам пройшов тернистий шлях боротьби українців за власне слово у власній державі. Актуальною й нині залишається думка М. Тимошика про Івана Огієнка, постать якого «вже реабілітована історією, але вона ще не пізнана, глибинно не поцінована в Україні» [1].

Іван Огієнко розглядав українську мову як невід’ємну частину української історії й культури. Звертаючись до читача

на початку своєї книги «Історія української культури», він ставить такі питання: «Чи народ наш – окремий народ, чи він же має свою культуру, – культуру оригінальну, своєрідну? Чи в минулому єсть у його своя історія, своє життя? Чи справді нам потрібні окремі школи з нашою мовою, окремі університети, чи може це тільки наші вигадки, як про все це тепер кажуть несвідомі люде?» [2, с. 3]. І переконливо доводить велич, могутність, красу, впливовість українського слова в загальному контексті української культури.

«Здавна українці вславились, як гарні педагоги. Шкіл у нас на Вкраїні скрізь було багато, майже кожне село мало свою братську школу; тому роботи учителям завше було доволі, і не диво, що в нас бували дуже гарні педагоги. Україна виробила, під впливом польським, свою оригінальну педагогічну систему» [2, с. 94 – 95]. Ці слова вченого доводять його переконання в педагогічній майстерності українських учителів. Іван Огієнко залишив нам педагогічну й методичну спадщину, яка пронизана любов'ю до учнів, пошаною до освіченості загалом і до мови як засобу навчання.

Огієнко-педагог закликав досліджувати мовні явища, виробляти навички спілкування літературною мовою, дотримуватися мовних норм, пояснювати нормативність мови й мовлення не тільки мовними явищами, а й суспільними чинниками. Так, саме Іван Огієнко в 1935 р. аргументував уживання «в (у)», а не «на» Україні, називаючи форму «на Україні» щодо назви країни «рабською», ознакою поневолення.

Іван Огієнко був редактором щомісячного науково-популярного часопису «Рідна мова», розкривав для широкого кола читачів питання історії української мови, семантики, етимології, правила орфоєпії, орфографії, граматики, ознайомлював з діалектами, методикою навчання мови, аналізу мови письменників, тобто залучав українців до вивчення рідної мови.

Мова є духовним надбанням народу. Це засвідчив Огієнко як церковний діяч, адже він здійснив найбільш поширений переклад Біблії українською мовою, дослідив історію перекладів

Святого Письма та Богослужбових книг на живі слов'янські мови [2].

Українська мова – на сторожі української державності. Думки Івана Огієнка про це є прецедентним висловлюванням: «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом... От чому мова має таку велику вагу в національному рухові. Тому й вороги наші завжди так старанно пильнували, аби заборонити насамперед нашу мову, аби звести та знищити її дощенту. Бо німого, мовляв, попхаєш, куди забажаєш...» [2, с. 239 – 240].

Отже, поборник українського слова Іван Огієнко доводив, що українську мову як надбання національної культури, основу державності, освіти, книговидань, духовності, національної ідентичності треба вивчати, оберігати, любити. Дослідження творчості Івана Огієнка майбутніми вчителями української мови і літератури, зокрема опанування ними інформації, що ілюструє визначну роль ученого й педагога як поборника українського слова, є важливою частиною професійної підготовки до роботи з учнями в оновлюваній українській школі.

Список використаних джерел

1. Огієнко І. І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. Київ : Либідь, 1995. 296 с. **2. Огієнко І.** Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / репринтне відтворення видання 1918 р. Київ : «Абрис», 1991. 272 с. **3. Професійний стандарт** вчителя закладу загальної середньої освіти. URL : [Nakaz_2736.pdf](#) (nus.org.ua) (дата звернення: 05.12.2022).

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ВОВКУЛАКИ В РОМАНІ В. РУТКІВСЬКОГО «ДЖУРИ КОЗАКА ШВАЙКИ»

Кравченко Олена (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, доцентка)

В історико-пригодницькому романі «Джури козака Швайки» В. Рутківський у художній формі показав, як в українців відбувалася зміна сприйняття часу – від циклічного мислення до лінійного, від міфологічного до історичного. Оскільки однією з ознак міфологічного світогляду виступає віра в існування надприродних сил, духів природи, що впливають на життя людей, то закономірним є те, що автор звертається до демонічних образів.

Твори В. Рутківського, у яких художньо осмислювалися маловідомі сторінки української історії, ставали об'єктом вивчення М. Васильєвої, Т. Макарової, Л. Скорини, О. Слижук та ін. Серед аспектів дослідження роману «Джури козака Швайки» О. Колесник і Л. Романенко цікавилися вивченням міфологізованого образу козака-характерника, однак демонічний образ перевертня не був предметом окремої літературознавчої розвідки [3; 5]. Мета статті – дослідити творче розкриття образу вовкулаки в романі В. Рутківського «Джури козака Швайки».

Під час написання твору митець послуговувався переказами, що збереглися в усній традиції його батьківщини, зокрема йдеться про вовкулак і знахарів, згадки про яких часто зринають у романі. Відповідаючи на питання про свідчення, чи володіли козацькі ватажки ворожбою, навіюванням або волхвівством, В. Рутківський зазначив, що таких відомостей у нього немає, «але є легенди. Я спеціально розмовляв з цілителями, мольфарами, гіпнотизерами, знайомився з їхнім баченням світу. І дещо з того бачення “подарував” своїм героям» [2].

Згадки про нечисту силу, вовкулак і відьом постають елементом міфічно-циклічного способу мислення, коли існуючий світ сприймається подвійно – крізь раціональне проступає ірраціональне. Існування непізаного викликає

глибокий архаїчний страх, тому вірування й легенди оживають у реальності. За приклад може правити переказ, який поширювався у Воронівці: *«Он у них в селі до минулого літа жила баба Мотря. Якось ще малою пішла вона до лісу по ягоди. Аж раптом чує, ніби її мати кличе. Дивиться – і справді мати. Ходімо, каже, за той видолинок, там ягід ще більше. Йде баба Мотря за нею, а сама думає: як же це мати опинилася в лісі, коли вона хвора вдома лежить? І ледь подумала про це, як голова у матері стала не людська, а вовча. Добре, що хоч люди були неподалік і прибігли на бабин крик. А перевертень завив з люті і подався до свого Вовкулацького кута...»* [6]. Такі композиційні відступи дозволяють зрозуміти традиційний світогляд тодішнього українця, зокрема систему уявлень про представників нижчої міфології. Як і в народних віруваннях, у романі вовкулака постає істотою, яка належить двом світам, проявляє риси людського і тваринного, тому й наділена надзвичайними якостями – спритністю (*«Бо ж бували люди казали, що вовкулака кидається, мов блискавка, і для нього десять кроків, котрі відділяли хлопців від льоху, – ніщо»* [6]), надзвичайною силою (*«Розширеними від жаху очима дивилися татари на свого конаючого агу, на величезні вовчі сліди, що чітко відкарбувалися на багнистому чорноземі. Вони чули, що невірні можуть перетворюватися на вовків. Але щоб у них на очах уруський вовкулака розтерзав безстрашного старого воїна!»* [6]), невловимістю (*«Про вовкулаків казали, що вони ще страшніші од татарів. Від тих хоч сховатися можна, а від вовкулаків – ні. І розпізнати їх теж неможливо, бо вони можуть набутти будь-якої подоби»* [6]) тощо.

Фольклорні відомості про перевертнів часто використовуються в першому розділі роману і пов'язані з образами Санька, Грицика і Демка, пригоди яких складають одну із сюжетних ліній твору. Саме на прикладі цих персонажів автор простежує зміну циклічного мислення на лінеарне. Крім того, таку обумовленість можна пояснити відлунням давніх традицій, які пов'язувалися з етапом переходу хлопчиків зі світу дитинства у світ дорослих, що й відбувається з героями роману. Старші хлопці не взяли Грицика і Санька

на здобичництво, що для них асоціюється зі світом дорослих, тому вони шукають пригод в рідному селі, зокрема, намагаючись вистежити перевертня.

З розвитком подій у романі образ вовкулаки набуває позитивної конотації, оскільки автор пов'язує його зі становленням нового соціального прошарку – козацтва. Письменник і тут іде за народною традицією сакрального культу воїна-звіра. На думку А. Бондаренка, зародки цього культу на українських землях слід шукати в тотемних віруваннях кам'яного віку. Мілітарний культ звіра остаточно сформувався за доби Київської Русі і в зміненому вигляді успадкувався українським козацтвом: «В цей період практичне бойове значення було втрачено через визначальні зміни тактики з широким використанням вогнепальної зброї. Подібним чином, губиться і основний масив міфологічного значення, лишаючи по собі тільки фольклорні анахронізми» [1, с. 180]. На відміну від демонізації козаків-перевертнів як залишків давніх традицій, В. Рутківський об'єктивізує архаїчні уявлення використанням козаками вовків під час захисту українських земель – звірі атакують ворогів, передають повідомлення тощо.

Тяглість традиції мілітарно-сакрального культу воїна-звіра цілком укладається в концепцію роману. В інтерв'ю В. Панченку В. Рутківський пояснював мету написання своїх історичних текстів: «Моїм співгромадянам теж хочеться врешті-решт обіпертися бодай на якусь державницьку твердь. І ми, ті, хто дотичний до української культури, повинні дати бодай координати цієї тверді. Мої координати – битва на Синіх Водах, тріумфальна з'ява українського козацтва та відновлення Володимиром Мономахом могутності Київської Русі. На мое переконання, саме вони найбільш яскраво свідчать, що наші предки вміли з честю виходити з найскладнішого становища» [2].

Надзвичайні здібності приписуються в романі ключовому персонажу – Пилипові Швайці. Його майстерність вивідника Грицик, поки не знайомий з козацькими хитрощами, пояснює можливістю перекидатися на вовка і в такому трактуванні дводушництво сприймається як позитивна риса: *«А це ж такий*

розвідник, якого ще світ не бачив! Не встигнуть татари зібратися в набіг, як Швайка вже передає про це переяславському старості, і ніхто з татар його не спіймає. А знаєш, чому? <...> А тому не спіймають, що він уміє перекидатися на вовка...

– То він що – вовкулака? – вжахнувся Санько.

– Мабуть, що так, – згодився Грицик. – Тільки він добрий. На своїх не кидається. Або ще під'їде до найголовнішого хана і стрілою в нього – раз! – і нема хана» [6].

Крім епізодів, пов'язаних зі Швайкою, усі згадки про перевертнів подаються письменником у гумористичному ключі. Наприклад, після «походу» на вовкулак над хлопцями підсміюються дід Кудьма і Пилип Швайка; бажаючи вразити діда Кібчика своїми здібностями, Грицик акцентує увагу на своїй спостережливості, наводячи в ролі аргументу здатність бачити вовкулак, тощо.

Позбавлення друзів віри у перевертнів автор трактує як одне зі свідчень їх дорослішання, формування в них лінійного способу мислення, коли вони свідомо йдуть у джури, щоб набути навичок, які використовуватимуть у боротьбі з татарами. Показовим вважаємо епізод, коли Санько, котрий зрозумів справжній зв'язок вовків і козаків, на власному досвіді переконався, як у селян формувалися забобони щодо перевертнів: *«Щоправда, якось він нишком від діда вирішив туди пробратися. А щоб не було сумно, узяв з собою Барвінка, що саме прибіг з повідомленням від Швайки. І вже під самим селом їх побачила Варка Микитина. Чи то спочатку побачила Барвінка, а тоді вже вгледіла Санькову постать, чи навпаки, – проте заверещала на увесь ліс і дала такого драла, що й сніг за нею не встигав осідати. Спочатку Санько лише дивився їй услід і дивувався, чого вона так репетує. Тоді здогадався, що Варка, мабуть, прийняла його за вовкулаку» [6].*

Отже, у романі В. Рутківського «Джури козака Швайки» демонічний образ вовкулаки допомагає розкрити основну думку твору – формування на українських землях нового прошарку населення, котре усвідомлює своє призначення в справі захисту території, структурує суспільство за новим принципом і

характеризується історичним мисленням. Мілітарно-сакральний культ воїна-звіра, остаточно сформований за доби Київської Русі і в зміненому вигляді поширений у козацькому фольклорі, допомагає розкрити концепцію роману. За допомогою головних персонажів твору автор об'єктивізує архаїчні уявлення про вовкулак використанням козаками вовків під час виконання своїх обов'язків.

Список використаних джерел

- 1. Бондаренко А. О.** Культ воїна-звіра у мілітарних традиціях на території України : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05. Київ, 2015. 209 с.
- 2. Володимир Рутківський:** «Байдужість стала нашою національною рисою через втрату орієнтирів, в основі яких лежать християнські цінності». *Українська літературна газета* : сайт. 04.02.2011. URL: <https://litgazeta.com.ua/interviews/volodymyr-rutkivskiy-bajduzhist-stala-nashoyu-natsionalnoyu-rysoyu-cherez-vtratu-oriyentyriv-v-osnovi-yakuh-lezhat-hrystyyanski-tsinnosti/>.
- 3. Колесник О. С.** Художня інтерпретація феномену характерництва в українському мистецтві ХІХ – початку ХХІ століть. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 263. С. 127–130.
- 4. Панченко В.** Володимир Рутківський: «Дитячого письменника “жаба” не душить». Інтерв'ю з України : блог. URL: <https://bit.ly/3Wt2xTV>.
- 5. Романенко Л. В.** Художня трансформація образу козака-характерника в трилогії Володимира Рутківського «Джури». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2015. № 16. С. 40–42.
- 6. Рутківський В.** Джури козака Швайки. УкрЛіб: сайт. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13789>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕМОНІЧНИХ ОБРАЗІВ У РЕКЛАМІ ОНЛАЙН-КАЗИНО COSMOLOT

Кравченко Олена (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, доцентка),

Федотова Наталія (Національний університет харчових технологій, м. Київ, доцентка)

Консолідуюча сила українського суспільства реалізується через знакові для національної культури міфологеми. Всенародний спротив російській агресії викликає відродження традиційних для народного світогляду образів демонів в українському медіапросторі, зокрема й у рекламі. Як і інші знакові для української етнокультури елементи – калина, сонях, вінок, – міфологічні персонажі стають об'єднуючим фактором та засобом формування національної ідентичності.

До цього часу слов'янські демонічні персонажі нижчої міфології широко досліджувалися в культурологічних працях Ю. Буйських, В. Гнатюка, М. Гримич, Д. Зеленіна, П. Іванова, С. Плачинди та інших. Функціонування рекламних образів, зокрема й бренд-персонажів вивчали М. Бутиріна, Ю. Венегер, О. Подпруднікова, Л. Теодорська, Я. Яненко та інші. Однак образи слов'янських демонів у рекламі не були предметом окремих розвідок.

Мета статті – дослідити зміни в інтерпретації представників нижчої міфології в рекламних відеороліках ігрового клубу Cosmolot.

З повномасштабним вторгненням РФ в Україну онлайн-казино Cosmolot запустило патріотичну рекламну кампанію «Перемагають сильні духом» у межах якої вийшло вже 9 рекламних роликів, персонажами яких постають представники нижчої міфології. Центральним образом рекламної кампанії виступає чорт – «один з найрозповсюдженіших негативних персонажів стародавньої української міфології та демонології християнської доби» [8]. Цей демонічний персонаж уявлявся нашим предкам в антропоморфній і зооморфній подобі – невелика на зріст гола людиноподібна істота, укрита рудою вовною, з невеличкими

ріжками на свиноподібній голові, зі свинячим рилом замість носа й довгим хвостом. Зовнішність чорта в аналізованій рекламі лише окремими рисами наслідує народні уявлення. Демон постає в образі поважного, огрядного, вдягненого в ошатне козацьке вбрання чоловіка, в окулярах, із оселедцем і вусами. Міфологічні уявлення в його зовнішності розпізнаються лише за чималими чорними рогами, червоно-цегляним кольором шкіри, загостреними вухами й пазурами на руках. Так само як і зовнішність, трансформується його поведінка: він грає на фортепіано [6], від імені чортячої громади дякує бренду Cosmolot «за надання їхнього казана для рашистів» [7], по-хазяйськи зустрічає перед брамою пекла російських пропагандистів [3], одягши фартушок, консервує «рашистську душонку» [4]. Найбільш яскраво його образ як уособлення зла розкривається в ролику «Пекельна кухня від Cosmolot», проте й тут його демонічний регіт під час рубання м'яса не викликає у глядача страху чи відрази, оскільки йдеться про кількість окупантів, котрі потрапили до пекла. Позитивне сприйняття чорта підсилюється мовною грою: *«А чорт собі радіє, бо ця цифра невблаганно росте. І слава Богу!»* [5].

У рекламній кампанії «Перемагають сильні духом» постає сонм українських демонів, котрі завдяки магії допомагають українцям боротися з російською армією, очищуючи рідну землю. Окупанти об'єктивуються в образі упирів, котрі, на відміну від амбівалентності багатьох демонічних образів, завжди символізують зло, смерть, біду, епідемії, стихійні лиха [10]. Крім того, синонімом до російських військових постає слово *свинособаки*, у якому закладено винятково тваринні начала, що контрастує з антропоморфними постатями духів природи: *«Як тікали упирі з української землі, їх купали у Дніпрі славнії богатири. У лісах лісовики нагострили патики. І мольфарки, відьми й мавки чаклували ванькам лавки. А чугайстер-неборак зацікавив свинособак, бо русалки польові скуштувать дали землі. Ну а чорт із Космолота їм відкрив свої ворота. Cosmolot: перемагають сильні духом»* [9]. Згадані демони аби позбуваються своєї амбівалентності (лісовик, чугайстер, відьма, мольфарка), або свої негативні якості (мавки,

русалки) спрямовують на допомогу українським захисникам. Для всіх українців ці ж демони співають величальну пісню «Щедрик, щедрик, щедрівочка», бажаючи усім щедрих свят і перемогу Україні» [2]. Нетрадиційність підходу в розкритті міфологічних образів полягає в тому, що творці реклами змінили ролі учасників обрядової комунікації: календарно-обрядові пісні наші предки виконували з метою задобрити сили природи, вплинути на них, а в рекламі, навпаки, духи бажають людям успіху в новому році, що пов'язується передусім з перемогою у війні.

Окремі рекламні ролики кампанії присвячені двом лісовим мешканцям – лісовику і чугайстру. Володар лісу – це антропоморфна істота, котра зазвичай постає добрим духом, щоправда, може змусити людину блукати лісом, збити її з дороги [1]. У рекламному відео «Рубка дрижаків» лісовик рубає дрова, на його обличчя падають відблиски від вогнища, тому спершу складається враження, що демон намагається допомогти українцям здолати «холодомор», котрий намагається влаштувати російське військове керівництво. Цю думку підкріплюють і перші слова рекламного повідомлення: *«Нас лякали холодами, але нам не до дрижаків <...>»* [12]. Проте мовна гра в закінченні фрази, побудована на механізмі обігрування прямого й переносного значення слова *рубати* («<...> бо ми постійно їх рубаємо»), а також лічильник пеньків на передньому плані, цифри якого швидко змінюються, переконує, що мова йде про допомогу не українцям в тилу, а хлопцям на фронті.

Активним персонажем аналізованої рекламної кампанії є невідомий іншим слов'янам демонічний образ чугайстра. Творці реклами відтворили зовнішність цього демона відповідно до міфологічних уявлень українців. Він постає високим чоловіком, укритим довгою білою вовною і з рогами на голові. Для людей чугайстер нестрашний, натомість мавки його бояться: «Кажуть, що він чатує мавок, зарившись у листя, а коли та підійде, то вбиває її і їсть» [1, с. 280]. У вже згаданому рекламному ролику [9] демон засмажує не мавку, а істоту, схожу на свиню,

що відсилає глядача до зневажливої назви російських військових.

Весела, життєрадісна вдача чугайстра, яка пов'язувалася із любов'ю до гри на сопілці, співів і танців, у рекламному відео «Повернули Херсон – повернемо й чемпіонат» [11] проявляється у футбольній грі. У кадрі на задньому плані невисокі гори (чугайстер мешкає, зокрема, у карпатських лісах), на передньому плані – бахча. Чугайстер грає з кавуном, котрий символізує звільнення Херсона і таким чином перегукується зі слоганом.

Отже, демонічні персонажі рекламної кампанії «Перемагають сильні духом» від Cosmolot постають трансформованими міфологічними істотами відповідно до викликів сьогодення. Вони привабливі, усміхнені, з легкістю борються зі злом в образі російських окупантів. Від демонічної сутності автори кампанії залишили тільки позитивні риси та зовнішні характеристики, а негативні спрямували на боротьбу із загарбниками. Це перетворило демонів із уособлення зла в традиційному уявленні на патріотів-захисників своєї землі.

Список використаних джерел

- 1. Войтович В.** Міфи і легенди давньої України. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 392 с.
- 2. Новорічний** вертеп від COSMOLOT. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7kiW5cBuIM0>.
- 3. Пекельний** двіж від Cosmolot. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Q9IIYKzMrhE>.
- 4. Пекельний** двіж від COSMOLOT продовжується. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: https://www.youtube.com/watch?v=c2YkpF_KmJ4.
- 5. Пекельна** кухня від Cosmolot. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MN23ALHhRf0>.
- 6. Пекельна** пісня від COSMOLOT. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XbWNE821yqk>.
- 7. Пекельна** подяка чорта для COSMOLOT. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yG43QE_TJx0.
- 8. Плачинда С.** Словник давньоукраїнської міфології. URL: <http://ukrlife.org/main/minerva/plachinda2xc.htm>.
- 9. Потойбіччя**

Cosmolot: перемагають сильні духом! Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FP-5jJKaawo>.

10. Словник символів / За заг. ред. О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ : Ред. часопису «Народознавство», 1997. 156 с. **11. COSMOLOT.** Повернули Херсон – повернемо й Чемпіонат. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4HDCMhS_ieA.

12. COSMOLOT. Рубка дрижаків. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CtgsSfDcZVg>.

ПОРУШЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ НОРМ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Кравчук Оксана (ДЗ «Луганський державний медичний університет», м. Рівне, доцентка)

Досконале володіння нормами української літературної мови, знання основних комунікативних якостей мовлення є важливими в професійній діяльності медиків, оскільки рівень їхньої мовної культури є важливим компонентом професійної компетентності лікаря-професіонала.

У сучасних умовах модернізації вищої освіти та її інтеграції у світовий простір головним результатом діяльності закладу вищої освіти є не тільки система знань, умінь і навичок, а й набір ключових компетентностей, серед яких важливе місце належить стилістичній. Стилiстична компетентність – це багатокомпонентна й динамічна здатність особистості грамотно будувати висловлювання «в різноманітних умовах комунікації, з різними комунікантами» [1, с. 38] відповідно до умов конкретної мовленнєвої ситуації; це володіння стилістичними нормами, конструювання стилістично довершеного тексту в усній і писемній формах.

Отже, стилістичні норми регулюють уживання мовних засобів відповідно до стилю мовлення.

Аналіз наукових студій, власний досвід науково-педагогічної діяльності підтверджує те, що здобувачі вищої освіти медичного профілю в усному й писемному мовленні часто допускають стилістичні помилки, що свідчить

про незнання стилістичних норм. Ця проблема є актуальною, їй присвячені праці видатних мовознавців, лінгводидактів (І. Білодід, О. Біляєв, П. Дудик, П. Кордун, Л. Мацько, В. Мельничайко, А. Нікітіна, І. Олійник, М. Пентилок та ін.). Водночас порушення стилістичних норм здобувачами-медиками залишається поза полем зору науковців і потребує більш ґрунтовного опрацювання.

Стилістична помилка – це неправильне вживання слова, словосполучення, некоректна побудова речення. У статті ставимо за мету проаналізувати стилістичні помилки здобувачів-медиків, указати на причини їх допущення, подати приклади завдань, які найефективніше сприяють викоріненню стилістичних помилок.

Найчастіше здобувачі вищої освіти медичного профілю припускають такі помилки:

- Лексико-стилістичні, сутність яких полягає в не виправданому повторенні одного й того ж слова, у вживанні спільнокореневих слів в одному чи сусідніх словосполученнях або реченнях, у поєднанні запозиченого слова та питомо українського (тавтологія) (*забезпечення безпеки; конкретніше конкретизувати; трапився випадок; користь від використання; на сьогоднішній день; лікуючий лікар; тривалість процедури триває; вільна вакансія; захисний імунітет*). Причини цих помилок криються в недостатній логіці мислення здобувачів, у незнанні мовних законів і правил, у синонімічній бідності мовлення, у відсутності навичок добору слів, у мовленнєвій не уважності.

- Уживання зайвих слів, багатослів'я (плеоназм): *говорити вголос; перше знайомство з лікарем; відступити назад; кивнути головою; взаємна співпраця хірургів; моя власна думка; дитячий лікар-педіатр; розпочато роботу з лікування; колега з роботи; адреса проживання*. Причини таких помилок – невміння здобувачів висловлювати думки стисло, чітко, стилістична недбалість.

- Уживання слів та словосполучень у невластивому для контексту значенні, невміння правильно використовувати пароніми (*апендикс – апендицит; шкірний – шкіряний;*

лІкарський – лІкарський – лІкарняний; гамувати – тамувати; в'язи – м'язи; стрес – струс; кровний – кров'яний; пітний – потовий; косметичний – косметологічний; венеричний – венерологічний; сердечний – серцевий). Причини помилок – малий лексичний запас, незнання лексичного значення слів, мовленнєва неухажність.

• Неправильне або недоречне вживання фразеологізмів, фразеологізованих одиниць, мовних кліше, мовних штампів, складених найменувань у фаховому комунікуванні медика (*відігравати велике значення; вітаміни мають добру користь; при даних умовах; в остаточному рахунку; не дивлячись на обставини; довести до білого коління; у кінці кінців; у порядку речей; для видимості; кидатися в очі*). Причини помилок – малий лексичний запас, незнання фразеологізмів, невміння точно поєднувати слова.

• Невмотивоване вживання слів і словосполучень, що не відповідають стилю тексту: *доводжу до вашого відома* (у розмовному стилі); *оденьке явище* (в офіційно-діловому стилі). Причини таких помилок – здобувачі не диференціюють словниковий запас на літературні, нейтральні та розмовні слова, не знають основних мовних особливостей кожного стилю.

• Невмотивоване вживання діалектів, просторічних слів і словосполучень (*звиняйте мене, будь ласка; акт являється документом, який ґрунтується на конкретних доказах*). На території Рівненщини чітко помітна діалектна форма слова можна – [мóна]. Такі слова переважають в усному мовленні здобувачів, хоча інколи трапляються й на письмі. Причини таких помилок – вплив мовного оточення, нерозрізнення понять «загальнонаціональна мова» і «літературна мова».

• Часте використання різних так званих «кальок» (*міроприємство; приймати участь; результати аналізів співпадають; круглосуточно; слідує проблема; совокупність органів; прийняти необхідні міри; неотложна допомога; електронні прибори; язва жолудка; схваткообразний період; область медицини; багатий вітамінами раціон; дшисть глибше*). Причини помилок – відсутність усвідомлення

відмінності між українською та російською мовами, низький рівень мовної культури.

В усному й писемному мовленні здобувачів вищої освіти медичного профілю часто помітні морфолого-стилістичні та синтаксично-стилістичні помилки (*головна біль; сильна нежить; практика корисніша навчання; задоволений єю; сама довга кістка – бедрова; такі мазі гоють рани; оперізуючий лишай; стікаючий кров'ю; кровоточаща рана; відчуваючий сильну головну біль; привиті від дифтерії; я з пацієнтом виробили ...; хворий ангіною; слідуючий порадам лікаря пацієнт; хворий надійшов у больницю із запаленням легень; комітет по профілактиці інфекційних захворювань; відпустка із-за хвороби; ліки по рецепту*). Причини помилок – низький загальний рівень мовного розвитку, відсутність чуття мови, недостатній мовний досвід, вплив просторіччя та діалектів, використання «кальок».

На практичних заняттях з освітнього компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)» опрацьовуємо такі стилістичні помилки. Для цього використовуємо різні завдання. Наведемо приклади деяких.

- Відредагуйте (де це необхідно) словосполучення, речення. Визначте вид норми, яку порушено.

- Поясніть різницю в значеннях слів.

- Поясніть значення слів, що помилково можуть сприйматися як однакові за значенням. Поясніть причину такого явища. З фахової лексики доберіть п'ять прикладів аналогічного мовного явища.

- Складіть словосполучення з поданими паронімами. Уведіть словосполучення в складнопідрядні речення.

- З дужок виберіть слово, що відповідає контексту.

- Доповніть схему прикладами лексичних одиниць, пов'язаними з Вашим фахом.

- Доберіть синоніми до поданих слів.

- Відредагуйте словосполучення. Поясніть причини помилок.

- Проаналізуйте власне мовлення щодо тавтологічних висловлювань/плеоназмів. Сформулюйте й запишіть висновок.

Заповніть таблицю, дібравши десять прикладів тавтології/плеоназмів та відредагуйте їх.

- У фразеологічні одиниці вставте пропущені слова, що являють собою назви частин тіла людини. Поясніть значення фразеологізмів.

- Відредагуйте фразеологізми. Складіть з відредагованими фразеологізмами речення.

- Підкресліть нормативні словосполучення та сполучення слів.

- Виправте помилки в слововживанні.

- Прочитайте та відредагуйте текст.

- Визначте рід запропонованих іменників, складіть з ними словосполучення. Поясніть лексичне значення слів.

- До поданих ненормативних слів доберіть нормативні.

Уведіть три з них (на вибір) у речення.

- Виправте помилки, пов'язані з порушенням керування.

- Пригадайте основні етикетні формули: *представлення під час знайомства; запрошення; побажання; поздоровлення; згоди/незгоди; прохання; подяки*. Наведіть по 5-6 прикладів до кожної групи. Запишіть їх.

- З'ясуйте, чи є синонімами слова ...

- Випишіть зі словника лексичне значення слів

У процесі виконання таких завдань здобувачі відкривають для себе багатство української мови, її мовних одиниць, набувають навичок практичного використання мовних засобів відповідно до мети, умов і цільових настанов.

Такі й аналогічні завдання сприяють логічному мисленню, збагачують лексичний запас здобувачів, підвищують рівень мовної культури й загального мовного розвитку, учать висловлювати думки стисло, чітко, активізують розумові здібності, виховують уважність до кожного слова, до його стилістичного вживання, формують уміння обирати мовні засоби залежно від стилю мовлення, уміння чути й бачити помилки у своєму й чужому мовленні. У процесі систематичної роботи такі вміння перетворюються в навички й особистість стає стилістично компетентною.

Подолання стилістичних помилок сприяє вдосконаленню загальної мовленнєвої культури здобувача вищої освіти медичного профілю, є важливою передумовою формування професійної компетентності лікаря.

Список використаних джерел

1. Біляєв О.М. Культура мовлення вчителя-словесника *Дивослово*. 1995. № 1. С. 37–44.

СЛОБОЖАНСЬКІ ПЕЙЗАЖІ В ПОЕЗІЇ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА

Лапко Олена (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Я. Щоголев, – за оцінками літературознавців, один із «кращих майстрів поетичного пейзажу в українській ліриці всіх часів» [3, с. 292], – у багатьох творах змальовує картини природи, які виконують різноманітні художні функції. Пейзаж у його ліриці є не лише самим предметом мистецького сприйняття або тлом для ліричного переживання, але й складовою паралелізмів, матеріалом для психологічного зображення, алегорій, рефлексій, антитез, що оприявнюють аксіологічні орієнтири автора. Хоча поет одним із перших вдається до зображення екзотичної кримської природи (за словами А. Погрібного, «кримську екзотику Щоголев почав привносити в українську поезію ще до Лесі Українки» [5, с. 147]), його улюбленим об'єктом пейзажних замальовок залишаються природні ландшафти Слобожанщини. На це вказують і назви його збірок: «Ворскло» і «Слобожанщина». Коментуючи назву своєї першої збірки поезій у передмові до «Слобожанщини», Я. Щоголев зауважує: «Что касается оглавления первой моей книги словом «Ворскло», то это было долгом памяти и благодарности поэтической реке, орошающей волшебные по своей красе местности, – родной реке, вспоившей и вскормившей мое детство, отрочество и юность и вдохнувшей в меня первые поэтические мечты» [6, с. 122].

Дослідники творчості Я. Щоголева (О. Білецький [1, с. 567], П. Волинський [2, с. 22 – 24], А. Каспрук [4, с. 67 – 72, 93 – 96, 100 – 102], А. Погрібний [5, с. 144 – 153]) розглядали пейзажну лірику в різних ракурсах, однак не зосереджувались на її дослідженні в краєзнавчому аспекті. Змалювання природних ландшафтів, образи слобожанців, відображення історії краю у творах митця становлять своєрідний «слобожанський текст», цілісний образ Слобожанщини як культурно-історичного регіону України. Вивчення поезії Я. Щоголева, зокрема пейзажних замальовок, як локального «слобожанського тексту» має, на наш думку, передусім практичне значення, оскільки сприятиме виявленню методичного потенціалу цих творів для проведення уроків літератури рідного краю за програмою української літератури в закладах загальної середньої освіти. Отже, метою нашої роботи є спроба з'ясувати художню специфіку картин природи Слобожанщини в поезіях Я. Щоголева.

У заспівному до «Слобожанщини» вірші «Багато мочі і краси» поет порівнює картини природи екзотичних країв із українськими краєвидами, що переважають її своєю мальовничістю, оскільки поєднують *«І ті ж тропічні ліси / З багатолистими деревами, / І той же вітер над пісками, / І в нетрях вогкість і покій, / І спеку сонця в день палкий / Понад безкрайними степами»* [6, с. 123]. У поезії «Родина», де в такий самий спосіб, через оспівування природи, утверджується ідея «крайового патріотизму», Я. Щоголев окреслює основні ландшафти лісостепової зони: гаї (*«таємні діброви»*), степ (*«поле, могилами зрите»*), річка (*«Кришталеве Ворскло, лугами повите»*) [7, с. 268]). Опоетизована в цьому творі краса слобожанських пейзажів, зумовлює вибір ліричного героя, який *«вірним душею зостався родині»* [7, с. 268].

Картини природи Слобожанщини в поезії Я. Щоголева характеризуються конкретністю та надзвичайною увагою до найдрібніших деталей. Поет, за висловом О. Білецького, *«щедро розсипав багату номенклатуру тваринного і рослинного світу»* [1, с. 567]. Ця особливість у зображенні світу природи з'являється вже в найбільш ранніх поетичних спробах митця,

зокрема й у вірші «Весна», датованому 1843 роком. Вона зберігається в пейзажній ліриці Я. Щоголева зі збірок «Ворскло» й «Слобожанщина», перетворюючись на константу його поетичної манери. Так, пейзаж у поезіях «Весна» і «Степ» передається через сукупність деталей візуального й акустичного сприйняття, які відтворюють прикмети пори року, особливості вигляду рослин, поведінки тварин – конкретних біологічних видів, що й відображає їх номінація: *«Гуси під небом почнуть гоготіти; / Стрепета, утят, чайок / Хмари без пам'яті будуть летіти / Жадне у рідний куток. / Слухай: зозулі в гілках закували, / Дятел у сук торохтить, / Іволга свище, шапки закричали* («Весна») [7, с. 87 – 88]; *«Он нагнулась тирса біла, / Звіробой скрутив стебельці, / Червоніс материнка, / Як зірки, горять козельці; / Крикнув перепел в ярочку, / Стрепет приснув над тернами; / По куцах між дерезою / Ходять дрохви табунами...* («Степ») [7, с. 106]. Завдяки такій конкретиці в поезії Я. Щоголева формується своєрідний поетичний атлас (передусім ботанічний та орнітологічний) слобожанської флори й фауни.

Образ степу як одного з елементів «слобожанського тексту» в поезії митця набуває культурно-історичної семантики. Споглядання степового краєвиду спонукає ліричного суб'єкта до історіософських рефлексій, при цьому безпосереднім поштовхом виступає сприйняття одного з незмінних елементів пейзажу – степової «могили», яка асоціюється з добою козаччини, осмислюваної як «золотий вік» України, що поглинутий невпинним плином часу (*«І ти, моє поле, могилами зрете / Де спить наша слава стара!»*) [7, с. 268]). Ця асоціація стає основою перебігу ліричного переживання у вірші «В степу»: саме біля степової «могили» в уяві ліричного суб'єкта розгортається картина сутички козаків з татарами (*«Так мені й здається, / Що он-он стрілою / Козаки майнули / Слідом за ордою»*) [7, с. 230]). Загострюючи ностальгічні переживання, автор акцентує ілюзорність візії колишньої України (*«Вітром колхнуло, / Марєво звелєся: / Ні орди, ні пліка, – / То воно здалося!»*) [7, с. 230]). Степ у поезії

Я. Щоголева зображений не лише як природний, але й як історичний ландшафт Слобожанщини.

Отже, локальний «слобожанський текст» у поезії Я. Щоголева репрезентують образи типових для лісостепової зони природних ландшафтів (гаю, степу, річки), виписані з надзвичайною точністю, із численними деталями візуального й акустичного сприйняття, з властивим їм «ботанічним» і «зоологічним» (зокрема «орнітологічним») переліком. В образі степу ці риси поєднуються з історіософською семантикою, що збагачує художню функцію пейзажу, перетворюючи його на засіб мистецької рефлексії історичної доби.

Список використаних джерел

- 1. Білецький О.** До розуміння творчості Я. Щоголева. *Білецький О. Зібрання творів* : у 5 т. Київ, 1965. Т. 2 : Українська література XIX – початку XX століття. С. 565–578.
- 2. Волинський П.** Життя і творчість Я. І. Щоголева. *Щоголев Я. Твори*. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1961. С. 3–30.
- 3. Історія української літератури XIX ст. (70–90-ті роки)** : у 2 кн. : підручник / за ред. О. Гнідан. Київ : Вища школа, 2003. Кн. 2. 439 с.
- 4. Каспрук А.** Яків Щоголев. Нарис життя і творчості. Київ : Видавництво АН УРСР, 1958. 119 с.
- 5. Погрібний А.** Яків Щоголев. Нарис життя і творчості. Київ : Дніпро, 1986. 166 с.
- 6. Щоголев Я.** Твори. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1961. 356 с.;
- 7. Щоголів Я.** Поезії. Київ : Радянський письменник, 1958. 510 с.

РЕНЕЙМІНГ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ ЯК СПОСІБ ДИСТАНЦІОВАННЯ ВІД КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Мазур Аліна (Національний університет харчових технологій, м. Київ, здобувачка вищої освіти),

Фєдотова Наталія (Національний університет харчових технологій, м. Київ, доцентка)

Спротив України російській агресії спричиняє пожвавлення інтересу до усього національного – історії, культури, мови. Водночас українці намагаються

дистанціюватися від тих назв, які хоч якимось чином нагадують окупанта – ще з 2014 року почалися перейменування міст, вулиць та брендів. Але з лютого 2022 року, початку повномасштабного вторгнення російських військ, таке перейменування стало масовим. Ренеймінгу зазнають і ті продукти харчування, назва яких залежала від рецептури. Зокрема, серед ковбасних виробів – це «Московська» ковбаса, сирів – «Російський», соусів – «Краснодарський». Опір українців спричинив і появу нової продукції-«мілітарі», що сприяє піднесенню бойового духу нації та зміцненню віри в перемогу.

Особливостям творення комерційних назв присвячені праці зарубіжних та вітчизняних учених Ф. Котлера, Е. Слободянюк, О. Голанової, В. Треніна, Н. Слухай та інших. У своїх працях науковці зазначають вдалий і невдалий неймінг, особливості життя бренду та помилки у використанні назв. Ренеймінг здебільшого розглядається як складова ребрендингу в бренд-комунікації, зокрема у працях Дж. Траута, С. Кумбера, О. Телєтова, А. Ковальова та інших. Дослідники розглядають поняття брендингу та ребрендингу як складові маркетингової стратегії підприємства.

Метою розвідки є визначення тенденцій ренеймінгу продуктів харчування та появи нових назв в умовах російської воєнної агресії.

Ренеймінг продукту в мирні часи відбувається для увідповіднення його назви стратегії бренду чи репозиціонування, звуження/розширення цільової аудиторії, надання назві милозвучності тощо. У воєнний час ренеймінг товару – це демонстрація загалу ставлення бренду до російсько-української війни, а не зміна його стратегії. Водночас національно свідомою позицією бренду має і комерційний ефект у підвищенні лояльності клієнтів та збільшенні продажів.

Особливо помітним для споживача стало перейменування продуктів, які не мають визначеного правовласника, є в асортименті багатьох торгових марок й ідентифікуються за усталеною технологією виготовлення продуктів. До таких належить ковбаса «Московська». Ця назва є в національному

стандарті, має традиційний рецепт виготовлення та відома споживачам десятки років. Однак відтопонімні назви, які нагадують споживачам про державу-агресора, стали причиною відмови від купівлі цих товарів.

Як зазначає провідний інженер відділу технічної перевірки національних та міжнародних стандартів Українського науково-дослідного інституту стандартизації С. Кохан, у березні 2022 року торгова марка «Алан» разом з Українським науково-дослідним інститутом стандартизації (УкрНДНЦ) ініціювали кампанію з перейменування «Московської» ковбаси у ДСТУ [1]. З подібною ініціативою підприємства виступали ще у 2015 році, але на той час не дійшли згоди в перейменуванні.

«Московську» сирокочену ковбасу виробники здебільшого перейменували на «Українську» – ТМ «Алан», «Спец-Цех», «Глобино», «Добров», «Премія», МК «Ювілейний», Роганський МК тощо. Таке перейменування вказує на багаторічні традиції виготовлення продукту й водночас дистанціює товар від ойконіма агресора. На «Київську» перейменували ковбасу ТОВ «Верест», «Ятрань», «Гульчин», «Мізочпродукт» тощо. На «Бандерівську» – ТМ «Моя Ковбаска», «Хуторянка», «Воскодавські ковбаси», «Користь», «М'ясний хутір» тощо. Примітним є те, що таку назву виріб отримав здебільшого у західних областях України.

Упізнаваності традиційного продукту сприяє оформлення етикетки із закресленою чи напівприхованою назвою «московська» (така орфографія на етикетці) та зазначенням нової назви – «Українська» (ТМ «Алан», «Премія»). Назва ковбаси «Бандерівська» з'явилася в асортименті ковбас не лише як спосіб перейменування, а і як нова продукція у ТМ «Смаковинка».

Ситуативний маркетинг воєнного часу став причиною появи копченої ковбаси «ЗСУ» (ТМ «Брусилівський м'ясокомбінат»), напівкопченої ковбаси «Смерть москалям» (ТМ «Смаковинка»). Лихачовський м'ясокомбінат додав до асортименту ковбасу «Слава Україні», сосиски «Джавелінки» та ковбаски «Байрактарчики».

Перейменування зазнав і «Російський» сир, який теж має традиційну рецептуру. Для його виготовлення використовують мезофільні лактококи та ароматоутворювальні бактерії, а також певну температуру визрівання, що надає сиру кислуватого присмаку, за яким споживач відрізняє продукт.

Першими почали перейменовувати сир торговельні мережі: на цінниках вагового продукту замість «Російський» зазначали «*Антиросійський*» сир.

У ренеймінгу сиру простежується тенденція надання назв, пов'язаних із Україною та традиціями виготовлення. ТМ «Ферма», «Вапнярка» назвали продукт «*Український рецепт*»; ТМ «Комо» – «*Традиційний*»; ТМ «Клуб сиру» – «*Класичний*»; ТМ «Молочний візит», «Пирятин», «Славія» – «*Український класичний*»; ТМ «Шостка» – «*Український фірмовий*»; ТМ «ЗвениГора» – «*Український традиційний*»; ТМ «Деражня», «Первомайський МКК», «Канів» – «*Український*»; ТМ «Глобино» – «*Полтавський*» тощо.

Ренеймінгу зазнав і соус «Краснодарський» – соус сталої рецептури, що має у складі томати, яблучне пюре, часник, цибулю та спеції. Цей продукт за часів СРСР виготовлявся замість імпортного кетчупу. З початком повномасштабного вторгнення Росії назва соусу також змінилася. ТМ «Руна» перейменувала його на «*Український фірмовий*», залишивши попередню назву закресленою із контурним зображенням трактора, який ситуативно асоціюється із українським спротивом. ТМ «Чумак» назвала соус «*Херсонський*», на традиційний рецепт вказують зображення на упаковці, які не зазнали змін. ТМ «Королівський смак», «Щедро» надали назву «*Український*». Етикетки із зображенням компонентів складу продукту чи зазначенням попереднього оніму дозволять споживачам зорієнтуватися у виборі товару, оскільки соуси із назвою «*Український*» є і в інших торгових марках, але з іншим складом.

Отже, ренеймінг продуктів харчування здійснюється з метою уникнення згадки топонімів країни-агресора. Перейменовані товари та нові назви, надані під час російсько-української війни, пов'язують продукт з Україною і традиціями

його виготовлення, чим підвищують лояльність споживачів до торгової марки та дистанціюють її від ворожої держави.

Список використаних джерел

1. Ліщенко Ю. Високий замок. Замість «московської» стала «Бандерівською» URL : <https://wz.lviv.ua/ukraine/477912-zamist-moskovskoi-stala-banderivskoiu>.

ЗНАЧЕННЯ ПРАЦІ І. ОГІЄНКА «УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА» В ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Матковський Олександр (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, провідний концертмейстер)

І. Огієнко – унікальна особистість в історії нашої й світової культури, науки, державотворчої діяльності. Внесок ученого в розбудову національно-культурних студій – неоціненний. Сьогодні, на наш погляд, недостатньо звернено уваги на цілісне, глибинне осмислення роздумів І. Огієнка про вагу, велич і значущість нашої культури на світових теренах. Його праця «Українська культура», довгий час замовчувана, нині усвідомлено сприймається нами як ґрунтовна розвідка, що стала фундаментом для розбудови вітчизняних культурологічних студій. Висловлені в розвідці ідеї, міркування, висновки не повторюють жодне з досліджень. Зазначене мотивує актуальність обраної тематики для науково-дослідних спостережень.

Науковий доробок ученого, його різногалузеву діяльність в різних аспектах вивчали А. Алексюк, Т. Беценко, О. Біла, А. Білан, С. Білокінь, А. Богущ, С. Болтівець, Л. Бондарчук, А. Бурячок, С. Вардеванян, С. Гальченко, Я. Ганіткевич, С. Генік, І. Гирич, В. Головченко, О. Гривнак, Т. Гришенкова, Н. Дічек, Н. Жук, М. Жулинський, О. Завальнюк., В. Задорожний, А. Качкан, Т. Ківшар, Ю. Ковалів, В. Коваль, О. Ковтун, А. Колодний, Б. Кобзар, І. Кубинська, Л. Кудрик, І. Кучинська, М. Левківський, Л. Ляхоцька, В. Ляхоцький, В. Майборода, Г. Макренко, С. Мартиненко А. Марушкевич, В. Мацько, О. Мишанич, О. Музичук, Н. Ничкало, О. Новак,

М. Онуфрійчук, Г. Опанасюк, Л. Орехова, О. Пальоха, В. Пашенко, Л. Підвисоцька, Л. Полога, Ф. Погребенник, В. Постовий, Л. Рева, Т. Роняк, Г. Сагач, М. Скалецький, Є. Сохацька, Д. Степовик, М. Тимошик, З. Тіменник, І. Тюрменко, І. Федоров, Л. Федорова, Л. Філіпович, І. Шоробура та ін. Вартісними є монографія М. Тимошика, кандидатські дисертації (І. Кучинська, Л. Ляхоцька, В. Мацько, А. Марушкевич, Г. Опанасюк, О. Гривнак, Т. Роняк, Є. Сохацька, З. Тіменник).

На культурно-просвітницьку діяльність І. Огієнка звернула увагу Є. Сохацька. Національна культура для І. Огієнка була найвищим мірилом та найдосконалішим еталоном буття людини. Показово, що вчений мислив не вузько, а масштабно й глобально. Він вважав, що українська культура – відкрита за своєю суттю, вона поєднує пізнання історичного досвіду рідного народу з усвідомленням його належності до загальнолюдського культурологічного процесу. Вчений високо поцінював вартісність української культури, розглядаючи її досягнення в світовому вимірі.

Мета статті – схарактеризувати значення праці Івана Огієнка «Українська культура» в історії національних науково-дослідних студій. Основне завдання – показати значущість науково-дослідної парадигми Івана Огієнка в царині культурологічних студій. Об'єктом наукового спостереження обрано працю Івана Огієнка «Українська культура». Предметом наукового аналізу – концептуальні положення вченого з галузі культурологічних досліджень.

Український вчений Іван Огієнко, митрополит, політичний, громадський і церковний діяч улітку 1918 року виступив засновником і став першим ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету, в якому пізніше почав читати курс лекцій «Українська культура». Саме за цими лекціями була видана його книжка «Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу». У ній знаходимо унікальні, самобутні роздуми з фактами, доказами і незаперечними міркуваннями про культуру давньої України.

Завдяки праці Івана Огієнка можна повно, вичерпно і докладно довідатись про всі надбаня, що створив український народ за довгі роки свого існування. Актуальність означеної тематики й проблематики – незаперечна. Сучасний громадянин України зобов'язаний бути широко обізнаним з минулим свого народу.

На час написання книжки Україна прагнула автономії, тому науково-дослідні студії І. Огієнка з історії української культури давали відповідь на низку злбодєнних і животрепетних питань: чи справді ми маємо право на вільне життя, чи ми маємо право на автономію, якої домагаємось; чи народ наш – окремиї народ, чи він має свою культуру – оригінальну, своєрідну; чи справді нам потрібні окремі школи з нашою мовою, окремі університети.

На всі означені питання Іван Огієнко хотів дати якнайвичерпнішу відповідь своїми лекціями та дослідженнями. Це було особливо необхідно, оскільки тодішня Україна зазнавала неабиякої русифікації, знишувалася українська культура, а з нею і мова, освіта, історія. Митрополит казав так: «...бо коли ж наша мова має свою довгу історію, коли про цю історію можна викладати цілий курс університетський, то значить єсть справжня мова, а коли єсть окрема мова, то єсть і окремиї народ» [4, с. 3 – 4]. Іван Іванович Огієнко хотів донести автєнтині, глобальні відомості про українську культуру – віковичну культуру нашого народу як нації до широкого кола читачів.

Праця І. Огієнка написана проникливо й щємно, з великою душевною скорботою про складні часи. Відчутне величєзне вболівання за минуле народу. Емоції вченого надзвичайно палкі, чесні й щирі. Він тужить про тяжку долю, яка спіткала український народ. Якраз тоді, коли закладалась велика держава, коли можна було сподіватись на кращє життя, татари вкрили наш край і «підрізали крила народу-орлу». І ця татарська неволя навіки важким тягарем лягла на його долю. Далі за татарами була Литва, а за Литвою Польща, а за Польщею Москва. Україна не могла зупинити навалу і розпочати вільне життя [4, с. 4].

Історику та митрополиту Івану Івановичу Огієнко, як і всьому світові, було відомо, що наші землі – надзвичайно родючі, за що й велася споконвічна боротьба. На цих землях виріс народ-велетень, народ своєрідний, великий та сильний, талановитий та тямучий. І не дивлячись на всі перешкоди, що завжди ставали йому на дорозі, народ український утворив своє власне життя, сформував велику своєрідну культуру. Можна тільки дивуватись і благоговіти, поділяючи емоції та переживання вченого стосовно міркувань, як наш народ, ідучи тяжким тернистим шляхом, зміг виплекати велику самобутню культуру.

Вдаючись до таких емоційно-задушевних історичних ракурсів, автор головним чином прагнув переконати, що українська культура, незважаючи на те, що зазнавала впливу політики країн-загарбників, все ж таки залишається оригінальною, своєрідною та неповторною. Показово, що І. Огієнко осмислив досягнення нашої культури у всіх галузях життєдіяльності етноосіїв (у музикології, мовознавстві, літературознавстві, освіті, книгодрукарстві та ін.). Автор аналізованої праці розвиток української культури поділяє на етапи, що висвітлено у відповідних розділах: «Українська культура за давні віки» (пісенна творчість, орнамент, одяг, будівлі, право, письмо, книгодрукування, церква, освіта), «Вплив української культури на московську» (різногалузева загарбницька діяльність Москви), «Українська культура ХІХ-го віку», «Тернистим шляхом (про кривди народів вкраїнському)».

Незрівнянними й незаперечними, на наш погляд, видаються роздуми вченого про значущість у світовому масштабі національної пісенної творчості. Він розглядав українську *пісню* як одну з ознак нашої багатой культури й яскравой талановитості. Іван Іванович Огієнко вважав, що такої пісні не має жоден з інших народів, хіба що тільки серби: «Наші пісні – це тихий рай, це привабливі чари, ті чари, що всім світом признано за ними. ... Любовні пісні рано появились в Україні і їх скоро занесено на північ» [4, с. 6]. У Москві та Петербурзі в другій половині ХVІІІ століття наша народна пісня

була дуже поширеною, що видно з рукописних або друкованих співаників Чулкова, Новикова й інших. В рукописах XVIII століття знаходимо багато українських народних пісень, перероблених на московський лад. Мотиви нашої української народної пісні і наших старих козачих дум можна розпізнати і у церковному співі, наприклад у Лаврському. Український церковний спів подобався цареві і патріархові, і він швидко розійшовся по всій імперії. Знать російської імперії часто запрошувала до себе на службу українців-музикантів, і ті вчили їх музиці та співам. Одним з них був і наш філософ Григорій Сковорода [4, с. 6].

Не полишив увагою вчений народний героїчний епос. Він підкреслював, що українські *старі думи козачі* відомі на весь світ. Наголошував на тому, що вони мають велику літературну вартість; вказував на їх ознаки, зокрема на те, що перейняті сумом, журбою і справляють велике враження навіть на чужинців: недарма ними зацікавлена була навіть церква, що перенесла їх до свого співу. Такі пісні завжди мали, мають і матимуть вплив на ріст української національної свідомості [4, с. 9]. Із досліджень історика видно, що народ український створив свою власну музику, створив свої власні музичні інструменти – ліру, кобзу, торбан [4, с. 9].

Іван Іванович Огієнко звернув увагу на український *орнамент*. Автор вважав, що багата, пишна природа нашого чарівного краю сама спонукала своїх мешканців до всякого роду мистецтва. Вироби із скла, глини, плетіння, ткацтво, різьба по дереву, наші вишиванки, фартухи, навіть задки на чоботях, наші килими – все це свідчить про талановитий народ, що і зміг витворити оригінальну культуру.

Дослідник помітив, що український в *гумор* відомий на весь світ. Наша народна література представляє найкращі світові зразки.

Наукові студії Івана Івановича Огієнка торкаються й української *форми письма*, що створене ще в давні часи. У найстаріші віки кївський устав, а потім і півустав визнані найкращою формою письма. Коли виникло скорописне письмо, то українське письмо вважалося, на думку автора, далеко

кращим за письмо московське, – «наш скоропис був своєрідним, окремим і його ви ніколи не змішаєте ні з яким другим письмом» [4, с. 20]. Учений наголошує, що до створення у XVIII столітті у Москві нової форми скорописного письма причетні українці. Та й не дивно: по всій Росії у XVIII столітті вчителями по школах були переважно українці, і саме вони вплинули на становлення письма.

Іван Іванович Огієнко переконував, що яку б сторону життя не взяли до уваги, скрізь можемо побачити, що наш народ виявляє себе окремим, своєрідним народом, народом з самостійною культурою. Український народ виробив свої звичаї, зокрема, такі, як родини, христини, свої вірування й переконання, створив свій побут, свій зовнішній вигляд (імідж) – зачісування кіс («хохол» чи оселедець»), свій музичний інструмент (кобза, бандура), свої страви (борщ, галушки), свій танок (гопак, козачок) й усе те, що надає йому оригінальності і відрізняє від інших народів; дослідник наголошував, що колись був в українців навіть свій календар, і наш рік не співпадав з московським.

Навіть у нашій мові, як помітив і переконав І. Огієнко, відобразився дух народу, за коренями наших слів можна довідатись і про нашу глибоку культуру, вроджену шляхетність та благородство. За спостереженнями дослідника, давнє українське слово «дружина» (супруга) яскраво свідчить про стан нашої жінки в суспільстві, в родині, про те, що вона друг своєму чоловікові, тоді як загальнослов'янське «жена» означає лише «рождающая» [4, с. 22]. Сама ж мова українська, як підкреслює вчений, всім світом визнана за одну із наймелодійніших мов. Іван Іванович Огієнко переконаний, що серед слов'янських мов наша мова найбагатша на лексику, найвиразніша на синтаксис.

Отже, Іван Іванович Огієнко, досліджуючи рідну мову, на власному досвіді переконався в її оригінальності й неповторності. Варті уваги із цього приводу культуромовні міркування вченого. Для підтвердження роздумів про багатство української мови він навіть приклад синонімічного слововживання, коли один вираз має десятки слів-відповідників: «на вираз «говорити» ми маємо: говорити, казати, балакати,

гомоніти, гуторити, повідати, торочити, точити, базікати, цвенькати, бубоніти, лепетати, жебоніти, верзти, плести, герготати, бормотати – і кожне слово має свій власний одтінок...Наша мова донесла чистими силу старовини, і тому без знання нашої мови нема знання мов слав'янських)...

Зародившись десь на світанні суспільного слав'янського життя, мова наша витерпіла страшне лихоліття татарщини, пережила утиски Польщі, перенесла наскоки Москви, і проте, перегорівши як криця, дійшла до нас чистою, свіжою, музичною, незаплямованою, справді щирослав'янською мовою...» [4, с. 23].

У дослідженні Івана Івановича Огієнка фіксуємо міркування про назву нашого народу. Учений засвідчує, що найстаріша назва нашого народу була *руський* народ і що ця назва ще цілком залишилася в Галичині, де простий народ іменує себе так; руським народом називає себе і наш народ в межах Росії. Але пізніше, коли політичний центр зсунувся з Києва на північ, до Москви, вищі класи нашого народу занесли туди і стародавню назву Русь. От чому стару літературу нашу давно вже відібрано і давно вже «приточено» до «московської літератури». І тільки за недавні часи наука наша і московська довели несправедливість такого становища і запанувала єдина наукова думка: звати українськими всі ті твори, що написані українцями, або написані на українській землі, або ті, що мають виражені ознаки нашої мови [4, с. 25].

Митрополит неодноразово підкреслював, що наша українська культура у всіх своїх проявах є неповторним явищем, вона відрізняється від інших культур; більше того, ознаки нашої культури можна зустріти у російській, польській та інших західно- та східноєвропейських культурах. Міркування І. Огієнка глибокі, виражені і ґрунтовні. Вони не втратили ваги та значущості до сьогодні.

Отже, науково-дослідну діяльність Івана Огієнка в галузі культурології сьогодні осмислюємо як життєвий подвиг. Учений не лише зібрав і подав відомості, а представив рідну культуру – фахово і професійно переконливо – як самобутній і цілісний

складник світової культури, що гідний подиву, гордості і захоплення.

Список використаних джерел

1. Дічек Н. П. Іван Іванович Огієнко / Українська педагогіка в персоналіях : У 2 кн. Кн. 2: навч. посібн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 552 с. **2. Кудрик Л.** Іван Огієнко про формування духовної культури людини. *Укр. мова та л-ра*. 2004. травень (№ 19). С. 19–119. **3. Огієнко І. І.** (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Упоряд., автор істор. біограф. нарису та прим. М. С. Тимошик. Київ : Либідь, 1995. 296с. **4. Огієнко І. І.** Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу : курс, читаний в українському народному університеті. Репринтне відтворення вид. 1918 р. Київ : МП «Абрис», 1991. 272 с. **5. Сохацька Є.** Огієнко-літературознавець. *Дивослово*. 2003. № 10. С. 63–66. **6. Тимошик М. С.** Голгофа Івана Огієнка : Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності. Київ : Заповіт, 1997. 229с. **7. Тимошик М.** Життєвий подвиг Івана Огієнка як взірєць для наслідування. *Дивослово*. 2007. № 1. С.40–44.

ІВАН ОГІЄНКО ПРО ЛІТЕРАТУРНУ МОВУ УКРАЇНИ-РУСИ

Найрулін Анатолій (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцент)

Заслуги Івана Огієнка – митрополита Іларіона в галузі досліджень історії нашої мови є неперевершеними й такими, що не втрачають своєї цінності вже багато років. На увагу насамперед, з огляду на обрану нами тему, звичайно ж, заслуговує «Історія української літературної мови», яка побачила світ ще в 1949 році в далекому від України канадському місті Вінніпег й була перевидана вперше вже в незалежній українській державі в 1995 році, тобто минуло чи не за малим майже пів століття, поки цю книгу зміг побачити, прочитати й учитися по ній український читач, для якого вона в радянсько-імперську добу була заборонена

як буржуазно-націоналістична й така, що спотворює, висвітлює з неправильних позицій історію нашої книжно-писемної мови.

Як відомо, найбільш суперечливим в історії української літературної мови було й залишається питання її розвитку в часи України-Руси, тобто якою ж була книжно-писемна мова у княжу добу, як називає цей період І. Огієнко. Отже, метою нашої статті є презентація поглядів науковця на літературну мову цього часу. Загальновідомим і загальноприйнятним є той факт, що найбільший вплив на розвиток книжної мови цієї пори мало прийняття християнства (988 рік) та поширення у зв'язку із цим на теренах України-Руси старослов'янської (церковнослов'янської) мови, яка під впливом живої розмовної української, набирала нових фонетичних, лексичних і граматичних рис, ставала зрозумілішою завдяки праці переписувачів-українців: *«...наша початкова літературна мова, мова церковна болгарська, не була в нас мовою зовсім чужою, – її добре розуміли. Крім цього, в давнину була така звичка, що кожен списувач, переписуючи книжку, пильнував зробити її зрозумілішою, а тому самовільно змінював і чужі форми, і чужі слова на свої, цебто українізував їх, а це ще більше робило «слов'янську» мову своєю й зрозумілою. А найголовніше, читалися ці книжки по-своєму, цебто за своєю живою вимовою, наприклад, написано исцѣли, тръгъ і т. ін. читалися: ісіцїли, торг, а така своя вимова робила церковну мову живою й зрозумілою... Ось через усе це нашу стародавню церковну й літературну мову не можна звати тільки мовою чужою болгарською, як це в нас звичайно роблять, – її треба звати мовою староукраїнською, під впливом якої росла й наша нова літературна мова»* [1]. Важливим тут є також те, що давньоболгарська церковнослов'янська мова, вбираючи в себе риси живої народнорозмовної української мови, певною мірою позитивно впливала на жанрово-стилістичне розмаїття тодішньої нашої книжної мови.

Актуальним для цього періоду також є визначення поняття **давньоруська мова**, яку незважаючи на різні наукові погляди щодо цього питання, не слід трактувати як спільну мову або прамову, на основі якої утворилися українська, російська

або білоруська мови, адже як зауважує І. Огієнко: «...ніколи не було якоїсь однієї спільної руської мови на Сході слов'янства. Так, Україна, що тоді звалася Русь, під своєю державою об'єднала в IX – X віках увесь слов'янський Схід, цебто народи український, російський та білоруський, але це було об'єднання виключно державне, політичне і в жодному разі не етнічне й не мовне. До нашого державного об'єднання належали й неслов'янські племена» [1]. Отже, тодішня Україна-Русь – це союз слов'янських і неслов'янських племен із центром у слов'янському українському місті Києві, у якому сформувався й літературний різновид розмовної мови «**київське койне**», що стало живомовною основою тодішньої літературної мови. Тому, беручи до уваги цю думку І. Огієнка, **давньоруську мову** слід розглядати як літературну (книжно-писемну) мову Київської Русі, що розвинулася на старослов'янських (церковнослов'янських) писемних традиціях і народнорозмовною основою якої, вірогідно, була північноукраїнська (давньокиївська) говірка давньої української мови.

Отже, розглянувши хоча б частково погляди І. Огієнка на літературну мову України-Руси, ми можемо констатувати, що в цей і подальші періоди своєї історії вона розвивалася й збагачувалася саме завдяки її основному джерелу – живій народній розмовній українській мові.

Список використаних джерел

1. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ. 2001. URL: <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu.htm>.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА МОДЕЛЬНОЮ НАВЧАЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЛІТЕРАТУРА» ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ «ЛІГА КРИЛАТИХ»

Негодяєва Світлана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Новий проєкт під назвою «Ліга крилатих» народився за сприяння Інституту педагогіки Національної академії

педагогічних наук України як альтернативний експеримент реформуванню НУШ. Інтегрована освітня система для 5 – 6 класів отримала всі необхідні дозволи та ліцензії, а навчальна програма відповідає всім вимогам Державного стандарту базової середньої освіти [1].

Над створенням і розвитком освітньої системи для 5 – 6 класів працює авторський колектив, до складу якого входять представники та представниці наукової спільноти й учительства різних куточків України. Ця система є логічним продовженням освітньої системи для початкової школи «Світ чекає крилатих» А. Цимбалару [2; 3], упровадження якої розпочато ще у 2021 році.

Модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Література» (автори С. Негодяєва, Н. Семенів) розроблено відповідно до Закону України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 05.09.2017), Закону України «Про повну загальну середню освіту» (№ 463-IX від 16 січня 2020 року), Державного стандарту базової середньої освіти (Постанова КМУ № 898 від 30 вересня 2020 року), розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (№ 988-р від 14 грудня 2016 р.), з урахуванням принципів сучасної освітньої політики та Стратегії розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року.

Метою розвідки є презентація інтегрованого курсу «Література» освітньої системи «Ліга крилатих», окреслення особливостей організації освітніх послуг за її змістом.

Зміст, структура й результативність пропонованого курсу враховує принципи дидактики, вікові та індивідуальні особливості розвитку й потреб учнів адаптаційного циклу (5 – 6 класів), уможливорює їхнє просування власними освітніми траєкторіями, забезпечуючи компетентнісний потенціал мовно-літературної галузі, спрямований на формування читацької та ключових компетентностей на засадах внутрішньо- і міжпредметних зв'язків у межах навчальних предметів та

інтегрованих курсів системи («Українська мова», «Англійська мова», «Математика», «Всесвіт», «Інформатика», «Арт-технології», «Фізична культура») завдяки вертикальній і горизонтальній інтеграції та завданням єдиної соціокультурної тематики.

Для реалізації мети й завдань мовно-літературної освітньої галузі (українська література, зарубіжні літератури (у перекладі українською мовою)) і досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів навчання виокремлено такі концентри: «Автор-твір-читач», «Жанрова система літератури», «Літературознавчий діалог з текстом», «Теоретичний інструментарій», «Власна мовотворчість».

Пропонований зміст інтегрованого курсу рекомендовано розташовувати за тематичними блоками для 5 класу: «Книга – джерело знань», «Час для див і фантазій», «Уроки минулого», «Людина нібито не літає, а крила має...», «Природні дивограї»; для 6 класу: «Загадкова минувшина», «Криниці homo legens», «Велетні століть», «Пригодницькі світи», «Секрети сміхової творчості». До блоків подано художній контент української і зарубіжної літератури (класичної та сучасної), який рекомендовано вчителю використовувати в освітньому процесі.

Опанування кожного тематичного блоку доречно завершувати підсумковими літературними толоками, що передбачають застосування програмного, позакласного й регіонального матеріалів як вияв академічної свободи учасників освітнього процесу.

Організація освітнього процесу в системі вимагає чітку типологію проведення уроків літератури за типом навчальної діяльності, які не порушують академічної свободи учителя:

Тип заняття	Особливості структури
Актуалізація	<ul style="list-style-type: none">• проблемна вправа;• аналітичні, аналітико-синтетичні й синтетичні вправи
Сприймання нового матеріалу	<ul style="list-style-type: none">• якщо не передбачено уроку повторення і розпочинаєте вивчення розділу, вхідний аудит;

	<ul style="list-style-type: none"> • проблемна вправа (учні мають відчутти потребу в опануванні нового матеріалу); • виклад нового матеріалу (відбувається через спостереження, аналіз і висновок), у результаті маємо наблизити учнів до відповіді на проблемне запитання; • виконання вправ; • рефлексія (або вправа або прийом учителя); • самооцінювання; • коментар домашнього завдання
Опрацювання сприйнятого	<ul style="list-style-type: none"> • проблемна вправа/ситуація; • аналітичні, аналітико-синтетичні й синтетичні вправи; • робота парами; • рефлексія (або вправа або прийом учителя); • самооцінювання; • коментар домашнього завдання
Застосування опрацьованого матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> • акцентуація уваги на різних способах застосування знань (ситуаційні завдання, ігрова діяльність, робота в групах, виправлення помилок); • вихідний аудит (за потреби); • інформацію структуруємо різними способами подання сприйнятого
Проектний урок	<ul style="list-style-type: none"> • презентація підготовленого продукту проекту; • вихідний аудит (за потреби, можна переносити на урок застосування опрацьованого матеріалу)
Узагальнення опанованого матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> • зіставлення результатів вхідного й вихідного селфі-аудитів; • перевірка роботи власної або однокласника; • підготовка до перевірки навчальних досягнень (доречно використовувати блок-карти, схеми, таблиці, за допомогою яких

	<p>здобувачі опрацьовують опановане);</p> <ul style="list-style-type: none"> • виконуємо завдання, що передбачають зіставлення, порівняння, узагальнення
Діагностувальна робота/ перевірка навчальних досягнень/ тематичне оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> • контрольний класний твір; • контрольний домашній твір; • виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)
Корекція	<ul style="list-style-type: none"> • застосовуються корекційні завдання, аналітичні, аналітико-синтетичні й синтетичні вправи; • виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)
Анонси	<ul style="list-style-type: none"> • позакласна коментована робота з твором; • проблемні вправи (учні мають відчутти потребу в опануванні нового матеріалу); • виклад анонсованого матеріалу (відбувається через спостереження, аналіз і висновок), у результаті маємо наблизити учнів до відповіді на проблемне запитання; • рефлексія (або вправа або прийом учителя); • самооцінювання; • прогнозування подальшої роботи з твором або свідомо відмова від роботи з ним

Рубрика «Види навчальної діяльності» до кожного концентру рекомендує види індивідуальної, групової, парної організації навчальної діяльності здобувачів, спрямовані на попередню підготовку, подання нової інформації, тренування, оцінювання, рефлексію, зворотний зв'язок, які презентують репродуктивний, пошуковий, дослідницький, творчий характер інтегрованого курсу. Водночас учитель має академічну свободу в доборі різноманітних видів навчальної діяльності. Розглянемо види навчальної діяльності на прикладі 6 класу.

Концентр	Види навчальної діяльності
Автор-твір-читач	<p>Сприймання літературних творів різних жанрів із подальшим визначенням їхніх художніх особливостей;</p> <p>відповіді на запитання;</p> <p>перегляд та обговорення відеозаписів, матеріалів інформаційних сайтів, опрацювання каталогів електронних бібліотек тощо;</p> <p>добір матеріалів для підтвердження власних припущень;</p> <p>групові/ парні/ індивідуальні дослідницькі, проєктні, аналітичні, інтерпретаційні завдання за змістом прочитаних творів;</p> <p>обговорення проблемних питань (фронтальне, групове, парне)</p>
Жанрова система літератури	<p>Обґрунтування жанрів літературних творів із подальшим визначенням їх художніх особливостей;</p> <p>групові/парні/індивідуальні дослідницькі, проєктні, аналітичні, інтерпретаційні завдання на визначення жанрових особливостей прочитаних творів;</p> <p>обговорення проблемних питань (фронтальне, групове, парне) в аспекті особливостей жанроутворень</p>
Літературознавчий діалог з текстом	<p>Обґрунтування жанрів літературних творів з подальшим визначенням їхніх художніх особливостей;</p> <p>групові/парні/індивідуальні дослідницькі, проєктні, аналітичні, інтерпретаційні завдання на визначення жанрових особливостей прочитаних творів;</p> <p>обговорення проблемних питань (фронтальне, групове, парне) в аспекті особливостей жанроутворень</p>

<p>Теоретичний інструментарій</p>	<p>Добір матеріалів для підтвердження власних припущень; стислий/вибірковий переказ уривків з творів; виразне читання тексту; декламація вивчених поезій; інсерт-читання (читання з маркуванням сприйнятого); коментоване читання; вибіркоче читання епізодів твору, читання за ролями; групові/ парні/ індивідуальні дослідницькі, проєктні, аналітичні, інтерпретаційні завдання за змістом прочитаних творів; обговорення проблемних питань (фронтальне, групове, парне); створення блок-карт, карт думок за змістом прочитаного твору або обробленої інформації; пошук відповідей на запитання для самоперевірки; добір цитат з твору для підтвердження власних гіпотез; вправи на узагальнення прочитаного</p>
<p>Власна мовотворчість</p>	<p>Групові/парні/індивідуальні дослідницькі, проєктні, аналітичні, інтерпретаційні завдання за змістом прочитаних творів, спрямовані на оволодіння літературознавчими поняттями; обговорення проблемних питань літературознавства (фронтальне, групове, парне); створення характеристики персонажа; порівняльна характеристика героїв; порівняння схожих образів і мотивів української та зарубіжної літератури,</p>

	літературних творів та їхніх інтерпретаційних моделей з іншими видами мистецтв; укладання літературознавчого словничка; пошук відповідей на запитання для самоперевірки; добір цитат з твору для підтвердження власних гіпотез; вправи на узагальнення прочитаного
--	--

Реалізація означених концентрів в освітній системі імпліцитно корелюється з щорічними традиційними інтегрованими предметними проєктами (наприклад, пізнавально-популяризаторським «Рекомендуємо!», творчо-дослідницьким «В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім – Батьківщина» тощо), а також під час виконання завдань з інтегрованих проєктів з навчальних предметів й інтегрованих курсів освітньої системи.

Подана студія, безперечно, лише окреслила особливості інтегрованого курсу «Література» освітньої системи «Ліга крилатих», яка доволі успішно бере участь у реформуванні освітньої мовно-літературної галузі. За системою «Ліга крилатих» на сьогодні навчається понад 1000 учнів й учениць у 7 областях України, надаючи виклики реаліям і вимогам часу.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 04.11.2021). **2. «Ліга Крилатих».** Сайт освітньої системи. URL : <https://ligakrylatykh.com> (дата звернення: 02.12.2022). **3. Світ** чекає крилатих. Інтегрована освітня система А. Цимбалару. URL : <https://svitchekaiekrylatykh.com> (дата звернення: 02.12.2022).

СЛОВО ІВАНА ОГІЄНКА – ДЖЕРЕЛО
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Нікітіна Алла (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, професорка)

Професійна підготовка майбутніх учителів-словесників передбачає формування в них загальних і фахових (професійних) компетентностей, передбачених загальноєвропейськими й державними документами, а також освітньою-професійною програмою за спеціальністю 014.01 «Середня освіта. Українська мова і література». Дослідження, присвячені формуванню компетентностей майбутнього вчителя української мови і літератури в закладах вищої освіти, є актуальними, оскільки сучасне українське суспільство потребує компетентного вчителя, здатного здійснювати компетентнісно орієнтоване навчання в умовах реформування української школи, її інтегрування в європейський освітній простір, а також засвоєння, збереження та розвитку національних традицій. Як зазначено в професійному стандарті за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», мета професійної діяльності вчителя полягає в організації навчання та виховання учнів під час здобуття ними повної загальної середньої освіти шляхом формування в них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання. Забезпечення цілісності наскрізних процесів навчання, виховання та розвитку учнів залежить від наявності у вчителя загальних і професійних компетентностей, необхідних для виконання всіх трудових функцій [4].

Учитель української мови і літератури має бути готовий до формування в учнів глибокого розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших, що визначено Концепцією «Нова українська школа» і чинними

шкільними програмами [1, с. 12]. Під час опанування освітнього компонента «Методика навчання української мови» важливо розвивати в студентів пізнавальні інтереси, прагнення до вдосконалення своєї професійної підготовки, уміння працювати з навчальною методичною літературою; забезпечити засвоєння студентами системи теоретичних знань і професійних умінь, що допоможуть їм формувати в учнів комунікативну компетентність, виховувати свідомих громадян України [3, с. 8].

Загальні й професійні компетентності варто розглядати в комплексі, оскільки вони є взаємозумовленими та взаємозалежними. Однак під час планування освітньої роботи й підготовки до занять викладачі визначають певні конкретні компетентності в методичних розробках, добирають відповідний навчальний матеріал, методи, прийоми, технології, види діяльності здобувачів вищої освіти, засоби навчання.

Методика роботи над формуванням професійних компетентностей майбутніх учителів-словесників привертає увагу українських учених. Аналіз наукових праць таких дослідників, як Н. Голуб, Л. Мамчур, О. Копусь, Л. Овсієнко, Н. Остапенко, М. Пентиліук, А. Попович, Л. Рускуліс, О. Семенов, Т. Симоненко та ін. свідчить про вагомий здобутки української лінгводидактики в дослідженні способів і засобів професійної підготовки вчителів української мови і літератури та спонукає надалі розвивати проблеми компетентнісного підходу до формування фахових компетентностей здобувачів вищої освіти з окремих розділів лінгвістики, розроблення часткових методик теоретичної й практичної підготовки сучасного вчителя-словесника. Недостатньо розроблена методика формування загальних компетентностей здобувачів вищої освіти, використання з цією метою ефективних засобів зацікавлення, емоційного впливу, мотивації зумовила вибір теми цієї розвідки.

Учителі на уроках української мови й викладачі на заняттях з лінгвістичних і методичних дисциплін часто звертаються до думок видатних діячів української культури, знакових постатей в історії духовного й національного відродження, які своїм словом, учинками, здобутками

надихають здобувачів освіти на саморозвиток, усвідомлення національної ідентичності. Тексти майстрів художнього, публіцистичного й наукового слова є ефективними засобами навчання, оскільки впливають і на пізнавальні процеси опанування теоретичної інформації, і на емоційне її сприймання. «Строга науковість не тільки не виключає емоційного чинника, а навпаки, передбачає його» [6, с. 3]. Робота з використанням текстів національно-культурної тематики вимагає від учителя-словесника сформованої культурної компетентності – однієї із загальних компетентностей.

Мета цієї статті – проаналізувати використання висловлювань українського вченого і педагога Івана Огієнка як джерела й засобу формування культурної компетентності майбутніх учителів-словесників.

Слово видатного українського науковця, письменника, педагога Івана Огієнка варто активно впроваджувати в освітній процес, зокрема в професійну підготовку майбутнього учителя-словесника. Ім'я видатного українця, його творчість, життєвий шлях можуть бути джерелом формування сучасного глибоко вмотивованого, філологічно й методично обізнаного, креативного вчителя української мови і літератури. Науковий, художній і педагогічний здобуток Івана Огієнка, осмислений студентом, пропущений через розум і почуття, сприятиме збагаченню концептуальної й мовної картини світу, формуванню українознавчого світогляду, загалом – культурному розвитку особистості.

Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» передбачає сформованість культурної компетентності, що полягає в здатності *«виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження»* [4]. Слово Івана Огієнка є джерелом пізнання, ерудиції, культурного зростання й підготовки до виконання професійних обов'язків.

На заняттях з лінгвістичних дисциплін, риторики, методики навчання української мови, зокрема під час

аудиторних занять (у матеріалах лекцій, практичних занять), самостійної роботи, педагогічної практики, дослідницької діяльності використовуємо висловлювання Івана Огієнка (тексти, крилаті вислови, поезії) переважно з такою метою: опанування наукової інформації, формування практичних умінь і навичок, для аргументації власних думок під час дискусій, виступів, як тексти для різних видів лінгвістичного аналізу (фонетичного, словотвірного, морфемного, граматичного, стилістичного, риторичного, лексичного, лексико-стилістичного та ін.), для лінгводидактичного аналізу (визначення дидактичних функцій, проектування технологій з використанням текстів тощо).

Здобувачі вищої освіти виконують такі види діяльності: конструювання мовних одиниць, моделювання ситуацій спілкування, добирання епіграфів до творів, написання творів за епіграфами, за пропонованою темою, лінгвістичні й методичні завдання пошукового характеру, наукові дослідження, укладання хрестоматій експресивних висловлень про мову, тематичних словничків, дослідження мовної особистості Івана Огієнка, виготовлення презентацій, альбомів, газет, проєктів, розроблення сценаріїв позакласних заходів (тижнів української мови, лінгвістичних ігор, вікторин тощо).

Під час педагогічної практики доречним є написання конспектів уроків з використанням крилатих висловів ученого, насамперед для реалізації соціокультурної змістової лінії шкільної програми, формування загальнокультурної компетентності учнів.

Цікаво аналізувати зі студентами думки Івана Огієнка про українських письменників (Івана Котляревського, Лєсю Українку, Івана Франка, Тараса Шевченка та ін.), їхню роль в розвитку української мови.

Як епіграфи до написання творів можна використати такі вислови: *«Літературна мова – це той... найміцніший цемент, що єднає етнографічну масу у свідому націю»* [6, с. 10]; *«Утрата своєї національної мови помалу веде до утрати своєї Віри і своєї нації»* [6, с. 10]; *«Рідна українська мова гріє душу божественним вогнем, вона бринить для нас небесними*

звуками» [6, с. 40]. Темами до творів слугують такі вислови: «Мова – найкраща це квітка на світі» [6, с. 12], «Від рідної мови душа небесніє» [6, с. 15]. Завдання продовжити твір за початком або з використанням висловлювань вимагає від здобувачів вищої освіти попередньої підготовки, добору фактів, прикладів, обмірковування й формулювання висновків. Наприклад, початки творів такі: «Постання української літературної мови, мови соборної й державної – це правдиве велике чудо ХХ-го віку, беручи на увагу ті неймовірні перешкоди, які цьому робила й робить російська окупаційна влада своїми цензурними скорпіонами та різними макіавеллівськими переслідуваннями» [2, с. 273]; «Зародившись десь на світанні суспільного слов'янського життя, мова наша витерпіла страшне лихоліття татарщини, пережила утиски Польщі, пережила наскоки Москви і проте, перегрівши як криця, дійшла до нас щирслов'янською мовою» [6, с. 17]. Доречною є тема для написання есе: «В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання...» [6, с. 9]; для моделювання мовної особистості Івана Огієнка – такий вислів: «Доля судила мені немало працювати в таких умовах і на таких посадах, коли моя діяльність не належала тільки мені, – я працював для цілого українського народу. Як я працював, – судити не мені...» [2, с. 7].

Під час аналізу текстів Івана Огієнка звертаємо увагу на особливості передачі в них актуальної, концептуальної та підтекстової інформації, самооцінювання власної діяльності, висловлення почуттів автора. Так, Іван Огієнко пропонує читачеві тексту про історію української літературної мови свій вірш: *«Оглядаючи ретроспективно тисячолітню путь розвою української літературної мови, сам собою пливе в мене чуттєвий вірш про все пережите:*

*Тернистим шляхом
Творилась віки Українська Мова
І потом, і кров'ю народу,
Як дар найсвятіший від вічного Слова
На зоряне щастя та згоду.
А ворог лукавий все клав перешкоди,*

*Все ставив розвоєві тами, –
Позбавив він Слово плідної свободи
І сів незгоду між нами.
Та вільної річки не спинять тирани,
І мчить вона чиста й весела, –
Зламала кайдани, загоїла рани,
І спала із Слова омела!
А Рідная Мова, як сонце пречиста,
Як перли ясні та коштовні,
Велично всміхнулась разками намиста,
Зійшла нам, як місяць у повні!
Віками горіли полум'яні горна,
Народ чатував при ковалі, –
Й скувалася Мова, державна й соборна,
В шоломі з крицевої сталі!
І доки бринітиме Рідная Мова
У творчій розвої та в силі,
Ростиме нам доля, трава мов шовкова,
Мов наші пісні орлокрилі! [2, с. 274].*

Спрямовуємо аналіз цього тексту не тільки на формування предметних компетентностей, а й на культурне зростання здобувачів освіти, пропонуючи такі завдання: пояснити використання в тексті великої літери, порівняння «долі» з «травною шовковою» і «піснею орлокрилою», значення поняття «вічного Слова», що означають вислови «ставив розвоєві тами», «спала із Слова омела» та ін. Виконання таких завдань вимагає від здобувачів вищої освіти пошукової діяльності, збирання історичних фактів, роботу з довідковою літературою та ін.

Для лінгводидактичного аналізу пропонуємо такий текст: «Слово, як породіння Духа, безсмертне, й немає сили на його знищення. Почалася українська літературна мова в X столітті, відновилася в половині XVI віку творчим джерелом, полохливо вийшла на рівне за Котляревського, а далі все зростала й більшала, й за наших часів перетворилася в могутню річку, яка, немов плідна та повинь весною, прибравши на силах, родюче заливає все наше духове життя. І немає вже сили спинити

цю повноводну тисячолітню річку в її радісно-творчому весняному бігові й розливі!» [2, с. 274].

Здобувачі вищої освіти визначають дидактичний потенціал тексту, мовні одиниці в тексті, цікаві для аналізу, клас, у якому можна використати цей текст, під час опрацювання якої теми, у якій структурній частині уроку, з якою метою тощо.

В. Святненко, популяризуючи художню творчість І. Огієнка, наводить приклад поезії, яка є віддзеркаленням наших днів:

*«Жінки за Гетьмана Богдана
Ішли в огонь, як чоловіки,
й при кожному його кохана
Жіноцтво вславила навіки.
Жінки хапалися за зброю
й летіли в бій за Віру й Волю,
І дух бадьорили до бою
Усім бійцям за щасну Долю»[5].*

Цей текст спонукає студентів до актуалізації історичної пам'яті українського народу, роздумів про сьогодення й майбутнє, про роль жінки в розвитку суспільства тощо.

Деякі назви розділів книги І. Огієнка «Історія української літературної мови» надають науковому тексту емоційності, образності, викликають зацікавлення, стають об'єктом лінгвістичного аналізу, як-от: «Чудо над чудами: українська мова стала мовою державною й соборною!», «Каменярі української літературної мови», «Скорпіони на українське слово», «Тернистими шляхами», «Як навчатися української літературної мови» [2].

Отже, аналіз використання висловлювань українського вченого і педагога Івана Огієнка засвідчує, що його Слово містить глибокий дидактичний і естетичний потенціал, є ефективним засобом професійної підготовки майбутніх учителів-словесників, зокрема формування їхньої культурної компетентності. Порушена проблема потребує розвитку за багатьма напрямками: дослідження мовної особистості Івана Огієнка, лінгвістичний, лінгводидактичний, когнітивний,

риторичний види аналізу текстів ученого, художній аналіз творів письменника, аналіз індивідуального стилю автора тощо.

Щоб досягнути всім учасникам освітнього процесу глибини і велич, красу і безмежну любов Слова Івана Огієнка, воно повинно повсякчас супроводжувати освітній процес, іти поряд з майбутнім учителем української словесності, формувати його погляди, переконання, сприяти духовному зростанню, готувати до цікавої й ефективної роботи з учнями – до опанування ними української мови як життєвої потреби, засобу реалізувати себе в дорослому житті, отримуючи насолоду.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.10.2022). **2. Огієнко І. І.** (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови / упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. Київ : Либідь, 1995. 296 с. **3. Практикум** з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посіб. для студ. пед. ун-тів та ін-тів / М. І. Пентилюк та ін. ; кол. авт. за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с. **4. Професійний стандарт** вчителя закладу загальної середньої освіти. URL : [Nakaz_2736.pdf](https://zakaz.nus.org.ua/Nakaz_2736.pdf) (nus.org.ua) (дата звернення: 25.10.2022). **5. Святненко В.** Письменник Іван Огієнко. *Слово Просвіти*. Січень. 2022. URL : <http://slovoprosvity.org/2022/01/10/pysmennuk-ivan-ohiienko/> **6. Яка прекрасна наука – мовознавство!** Хрестоматія експресивних висловів: посіб. для вчителя / Сікорська З. С., Глуховцева К. Д., Горошкіна О. М., Шевцова В. О. Луганськ : Знання, 1997. 168 с.

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ З ТЕКСТОМ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Нікітіна Алла (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, професорка),

Усипенко Галина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Сучасна українська лінгводидактика визначає текст основним засобом навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, оскільки саме в тексті виявляють свої функції мовні одиниці всіх рівнів, з якими ознайомлюються учні. Текст може бути й об'єктом аналізу, і результатом мовленнєвої діяльності школярів. Робота над засвоєнням структури й семантики тексту супроводжує весь процес формування учня як компетентного мовця, як розвинену мовну особистість. Дослідження методів і прийомів роботи з текстом на уроках української мови не втрачає своєї актуальності, є об'єктом зацікавлення вчених і вчителів. Методологічні й методичні засади роботи з текстом закладені провідними українськими лінгводидактами в період переходу від репродуктивного вивчення граматики й заучування правил до комунікативно спрямованого, функційно-стилістичного навчання української мови, упровадження методики розвитку мовлення учнів, опори на текстоцентризм в освітньому процесі (праці Л. Мацько, В. Мельничайка, М. Пентиліук, Г. Шелехової та ін.), окремі аспекти роботи з текстом дослідили й методично обґрунтували О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, М. Мамчур, А. Нікітіна, Л. Овсієнко, Л. Попова та ін.

Освітній процес у період реформування української школи, що відображено в концепції «Нова українська школа» і чинних програмах, спрямований на формування в учнів предметної й ключових компетентностей, які забезпечать вільне користування здобувачів освіти мовними засобами в різних ситуаціях спілкування. Компетентнісний підхід спрямовує навчання мови на конкретний результат, дослідженню якого присвячені роботи Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіної,

Л. Овсієнко, О. Овчарук, О. Пометун, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Л. Попової, О. Савченко та ін. Цей підхід зорієнтований на розвиток в учнів умінь набувати знання й застосовувати їх у практичній мовленнєво-комунікативній діяльності, він «...покликаний посилити діяльнісний аспект у навчанні, забезпечити зростання особистісного досвіду учня через формування ключових і предметної компетентностей» [2, с. 4]. Результатом мовленнєвої діяльності є текст, різний за стилем, жанром, структурно-семантичними ознаками. Допомогти учням розуміти тексти, відтворювати й створювати власні, набувати компетентностей розвиненої мовної особистості є важливим завданням учителя-словесника.

З широкого кола проблем застосування компетентнісного підходу в процесі навчання виокремлюємо проблему роботи з текстом на уроках української мови. Учителеві необхідно усвідомлювати смисл понять «компетентність», «компетентнісний підхід» у зв'язку з організацією роботи з текстом і опанувати способи застосування компетентнісного підходу в роботі з текстом.

Мета цієї публікації – визначити роль компетентнісного підходу в роботі з текстом на уроках української мови, зокрема з метою формування ключових компетентностей учнів.

Педагогічні спостереження, аналіз літератури, досвід роботи переконують у необхідності лінгводидактичного обґрунтування компетентнісного підходу до роботи з текстом на уроках української мови і літератури.

Поняття «компетентність» містить певні взаємопов'язані та взаємозумовлені елементи: це «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [5, с. 10]. З погляду лінгводидактики, компетентність – це інтегрована здатність особистості, набута «в процесі навчання; необхідний комплекс знань, навичок та досвіду, що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію...» [6, с. 111]. Компетентність є основною методологічною категорією, яка становить систему принципів,

методів, прийомів, засобів і форм навчання. Слушною є думка вчених про те, що «на відміну від знаннєвого досвіду, компетентність не можна передати іншому, кожен учень самостійно створює власну компетентність, а вчитель лише спрямовує його» [2, с. 5 – 6].

Умови, за яких учні набувають власних компетентностей, забезпечує компетентнісний підхід, який є певною методологічною основою спрямування освітнього процесу на досягнення результату. Для цього підходу характерна системність, цілеспрямованість застосування способів і засобів навчання. Його характеризують як загальну концептуальну позицію, «що визначає системну організацію й самоорганізацію освітнього процесу, домінуючу ознаку, роль, статус та особливості взаємодії всіх компонентів його відповідно до конкретних навчальних і виховних цілей» [1, с. 2 – 10], компетентнісний підхід «забезпечує посилення прикладного характеру мовної освіти, що уможлиблює використання теоретичних знань як практичного засобу пояснення явищ і розв'язання проблем, застосування досвіду успішних дій у конкретних ситуаціях, переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі. Компетентнісний підхід передбачає здобування суб'єктами освітнього процесу знань, що є інструментом у визначенні векторів власної діяльності, самореалізації особистості, засобом засвоєння нових відомостей» [2, с. 6]. Компетентнісний підхід спрямовує освітній процес на формування предметної і ключових компетентностей, чинні програми [7] передбачають зміщення акцентів зі знаннєвого на діяльнісний освітній результат.

У загальноєвропейських і державних освітніх документах (державний стандарт, Концепція НУШ, модельні й навчальні програми) ключові компетентності – це здатності, яких набуває кожен учень як суб'єкт навчально-виховного процесу для самовизначення, загального розвитку й самореалізації.

Текст розглядаємо як засіб самовизначення, загального розвитку й самореалізації здобувачів освіти. Текст є одиницею мовною, у якій функціують одиниці усіх мовних рівнів, і комунікативною, оскільки він, за типовою моделлю

комунікації, є посередником між учасниками спілкування. З метою визначення дидактичних функцій компетентнісного підходу й застосування його в роботі з текстом на уроках української мови, зокрема з метою формування ключових компетентностей учнів, учителєві української мови необхідно з'ясувати, на які саме компетентності орієнтований навчальний текст, які його можливості як засобу навчання.

За Концепцією НУШ, до ключових (загальноосвітніх) компетентностей відносять такі: *спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична, компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова, уміння вчитися протягом життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя* [5, с. 11 – 12].

У чинних програмах [7] ураховані ці компетентності, а також визначено можливості навчального предмета «українська мова» у формуванні ключових компетентностей, компоненти цих компетентностей (уміння, ставлення) та навчальні ресурси.

Навчальні ресурси – це насамперед тексти, особливості яких визначені програмами з української мови. Робота з текстом, відповідно до компетентнісного підходу, спрямована на опанування знань про текст як інструмент для вироблення умінь і навичок аналізувати тексти, будувати власні висловлювання, формувати судження, цінності, громадянську позицію, для сприяння соціалізації учнів, успішного професійного становлення тощо.

Компетентності, які учні набувають у процесі роботи з текстом, визначені чинними програмами. Так, у модельній програмі (документі, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета та види навчальної діяльності учнів), розробленій Н. Голуб, О. Горошкіною [3], відповідно до предметного змісту названі очікувані результати, види діяльності, з-поміж яких виокремлено текстову діяльність. У п'ятому класі передбачено повторення вивченого

в початкових класах про текст: «Текст. Тема, підтема (мікротема). Ключові слова. Основна думка. Зміст прочитаного. Первинні і вторинні тексти. Опис. Розповідь. Роздум. Розповідь. Побудова розповіді. Види розповіді. Розповідь про себе. Читання. Види читання. Мета читання (отримання інформації, виконання завдань, набуття естетичного досвіду тощо)».

Текстова діяльність орієнтована на формування і предметної, і ключових компетентностей: «осмислення змісту прочитаного; поставлення уточнювальних запитань для кращого розуміння і сприйняття, розрізнення розповіді, опису, роздуму; формулювання теми й основної думки тексту; визначення ключових слів; стисле переказування; інтонування тексту, реплік у ньому; знаходження потрібної інформації; оцінювання тексту, апелюючи до власних знань, позицій чи поглядів; зіставлення змісту прочитаного з власними ціннісними орієнтаціями; редагування тексту; творче опрацювання прочитаного тексту із заданою зміною персонажів, окремих епізодів тощо; розрізнення текстів (художніх, медіатекстів тощо), різних стилів, типів та жанрів мовлення в контексті авторського задуму; визначення проблем у тексті; розпізнавання виражальних засобів; виявлення й тлумачення порушених у тексті проблем; пояснення значення здобутої з прочитаного тексту інформації; створення письмових текстів (художні тексти, медіатексти тощо) визначених типів, стилів і жанрів, зважаючи на мету й адресата, спираючись на власний життєвий досвід; описання й аналіз емоційного стану інших осіб або літературних персонажів, їхніх учинків і/або висловлень; створення власних текстів (розповідь, есе); логічне структурування власного тексту; удосконалення змісту тощо)» [3].

Модельна програма авторського колективу на чолі з О. Заболотним зміст роботи з текстом (5 клас) представляє в мовній і мовленнєвій змістових лініях: а) мовна лінія: «Текст. Заголовок тексту. Поділ тексту на речення. Інтонація речень, різних за метою висловлювання. Слово як компонент речення. Лексичне значення слова. Слово як частина мови. Роль слів

*різних частин мови. Граматичні форми слів різних частин мови (практично)»; б) мовленнєва лінія: «Текст. Змістова й композиційна єдність, зв'язність тексту. Тема, основна думка тексту, мікротема, тематичне речення. Простий план тексту. Будова тексту (зачин, основна частина, кінцівка). Ключові слова в тексті. Усна й письмова форми тексту (висловлення) Типи мовлення: розповідь, опис, роздум. Особливості будови опису предмета» [4]. Програмою передбачено формування ключових компетентностей на основі роботи з текстом, наприклад: *вмінь вибірково переказувати зміст почутого повідомлення, скласти простий план почутого, визначати ключові слова в почутому повідомленні та ін.* У цій програмі до кожного розділу сформульовані ціннісні орієнтири, спрямовані на формування в учнів компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві, наприклад, до підрозділу «Текст. Речення. Слово» ціннісні орієнтири такі: *«Почуття любові до свого рідного краю. Гордість за свій народ. Здатність протистояти виявам несправедливості, жорстокості. Неприйняття агресії. Готовність робити добрі справи, діяти правильно в ситуації вибору. Повага до людей, доброзичливість. Усвідомлення цінності власного життя і збереження здоров'я, прагнення бути фізично здоровою людиною. Усвідомлення краси природи як унікального явища та її значення в житті людини. Успішна діяльність у технологічному швидкозмінному середовищі» [4].* Учителі-словесники, які візьмуть за основу цю модельну програму, наведені ціннісні орієнтири можуть використати під час добору текстового матеріалу, формулювання завдань до аналізу тексту тощо.*

Учні дев'ятого класу [7] повторюють і узагальнюють відомості про текст, удосконалюють уміння аналізувати тексти, створювати тексти відповідно до ситуацій спілкування. Передбачено такі теми: *«Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності. Текст, його основні ознаки. Будова тексту. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці. Види й засоби міжфразового зв'язку».* Види робіт з текстом у дев'ятому класі набувають більше ознак самостійності,

виявлення творчості. Плануючи цю роботу, педагог коригує рівень сформованості певних ключових компетентностей відповідно до індивідуального розвитку особистості учнів.

Соціокультурна змістова лінія програми [7] визначає тематику текстів, робота з якими сприяє формуванню ключових компетентностей, наприклад: *спілкування державною мовою* (передбачає вміння використовувати українську мову як державну для духовного, культурного й національного самовияву; володіти всіма видами мовленнєвої діяльності здійснювати адекватний змістові й умовам спілкування добір мовно-виражальних засобів; володіти засобами української мови – її стилями, типами, жанрами; конструювати речення й тексти; дотримувати норм етикету під час спілкування та ін.); *математична компетентність* полягає в уміннях оперувати абстрактними поняттями; виокремлювати головну й другорядну інформацію; установлювати причинно-наслідкові зв'язки; чітко формулювати визначення та будувати гіпотези; формулювати тезу й добирати аргументи; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (схему, таблицю, діаграму); *інформаційно-цифрова компетентність* під час роботи з текстом виявляється в уміннях створювати інструкцію та діяти за інструкцією; складати план тексту тощо.

Отже, компетентнісний підхід до роботи з текстом на уроках української мови забезпечує формування ключових компетентностей учнів. Робота з текстом на уроках української мови проводиться в усіх класах закладу загальної середньої освіти. Види роботи визначені чинними програмами, які учитель-словесник має застосовувати творчо, звертати особливу увагу на зміст навчального тексту, планувати такі методи, прийоми, технології, вправи й завдання, які б забезпечували формування ключових компетентностей, сприяючи при цьому підготовці учнів до життя.

Список використаних джерел

1. Голуб Н. Підходи до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 2. С. 2–10. **2. Горошкіна О. М.,** Бондаренко Н.В., Попова Л.О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання

- української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с. **3. Модельна навчальна програма** «Українська мова. 5 – 6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>. **4. Модельна навчальна програма** «Українська мова. 5 – 6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyu.ta.in.14.07.21.pdf>. **5. Нова українська школа.** Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 25.10.2022). **6. Словник-довідник** з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М.І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с. **7. Українська мова. 5 – 9 класи.** Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

СИМВОЛИ БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ ПРО ВІЙНУ

Помазан Дмитро (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Клещова О. Є.

Будь-яка мова є великою й гнучкою системою, яка постійно модифікується під впливом внутрішніх законів, соціальних подій. Загарбницькі дії з боку «північного сусіда» на теренах нашої країни стали не лише каталізатором

для створення нових пісень, музичних проєктів, а й посприяли утворенню нових слів, які описують ту реальність, у якій доводиться перебувати українцям. Рівень гніву, який українці відчувають до країни-агресорки, виявляється багатьма способами, зокрема й великою кількістю пісенних текстів, у яких висвітлено зовсім не дружні відносини між країною-окупанткою та нашою державою. Деякі з пісень з'явилися в перші дні повномасштабного вторгнення, а інші – в емоційному пориві, в укриттях та бомбосховищах. Переважно це пісні про боротьбу, свободу, ненависть до ворога, які навіть згодом, увійшовши в історію, демонструватимуть єдність і незламність нашого народу, ту стійкість і нескореність, яка закладена в генах українців.

Мета статті – проаналізувати на матеріалі пісенних текстів про війну слова / вислови, що набули символічного значення під час повномасштабної війни. Об'єктом дослідження обрано пісенні тексти, які тематично пов'язані з військовою тематикою. Матеріалом дослідження слугує низка пісенних текстів, зокрема «Байрактар» (Тарас Боровок), «Геть з України» (Сергій Лазовський), «Пісенька про добриво» (Meleshko), «Доброго вечора, ми з України!» («PROBASS HARDI»), які не були об'єктом дослідження, що й зумовило актуальність нашої наукової розвідки.

У сучасній лінгвостилістиці виокремлюємо наукові розвідки, які спрямовані на вивчення і дослідження мови сучасної української пісенної поезії, сучасні пісенні тексти. С. Романчук вивчала мову української поезії пісенного жанру, Н. Данилюк – мову української народної пісні; О. Клещова досліджує мовну палітру сучасної української пісні, пісенні тексти гуртів «Скрябін», «Океан Ельзи», «Лама», «Бумбокс», «Go_A», «WELLBOY» та ін.; С. Шемахова – сучасну рок-поезію східної України; Н. Гаврилюк, І. Зозюк – сленг у піснях Кузьми Скрябіна; Д. Запорожська – діалектизми в мові українських рок-поезій 1980-х років ХХ століття, образ України в поетичних текстах сучасних рок-гуртів. Зокрема особливості мовлення виконавців, образну систему та комунікативний аспект пісенних текстів досліджували А. Коноз, Ю. Яручик.

Отже, лінгвістична тематика досліджень пісенного дискурсу є досить різноманітною й охоплює актуальну проблематику.

Останнім часом у пісенних текстах, зміст яких талановиті виконавці наповнюють символами боротьби за нашу незалежність, зображуваний світ сповнений новими сенсами воєнного часу. Символічного змісту набувають нові слова / вислови, наприклад: *байрактар*, *Чорнобаївка*, «*банка з огірками*», «*Доброго вечора, ми з України!*» та ін. Проаналізуємо деякі з них.

Байрактар. Назва турецького бойового ударного безпілотної Ваурактар, який успішно використовують для захисту нашої держави від російського вторгнення, про який Українці складають пісні, зображення якого малюють на картинах і вишивають на тканині, у пісенних тестах стає прямим символом. Уперше однойменна композиція про бойовий безпілотної була репрезентована Тарасом Боровком, пісня якого швидко стала популярною, оскільки має ритм, який легко запам'ятовується: *Зі сходу прихались до нас барани // «Для востановлення великої страны» // Найкращий пастух баранячих отар // Байрактар! // Байрактар!* (Тарас Боровок, пісня «Байрактар»). Завдяки його пісні турецький безпілотної став не лише знищувальною силою ворога на фронті, а й символом національного спротиву та джерелом нашої гордості, що й посприяло виникненню 7 березня 2022 року однойменної української радіостанції, на хвилях якої нині продовжують лунати патріотичні пісні, які підіймають моральний дух під час війни.

Чорнобаївка. Село Чорнобаївка Херсонської області, яке назавжди увійшло в історію, як символ незграбної дурості керівництва російської армії, також знайшло своє місце в пісенних текстах талановитих виконавців. Сподіваючись, що «снаряд не влучить двічі», ворог неодноразово розміщував на тимчасово окупованому Чорнобаївському аеродромі велику кількість техніки, яку щоразу знищували ЗСУ: *Кожен в світі тепер знає: // Чорна сила пропадає, // В Чорнобаївському краю // Окупанти спокою не мають!* (Сергій Лазовський, пісня «Геть з України!»). За цим мотивом у засобах масової

інформації і соціальних мережах навіть з'явився своєрідним мем – однойменний «серіал» про нещасливе для окупантів місце «Чорнобаївка», який завершився у жовтні 2022 року через відсутність «ворожого реквізиту».

Банка з огірками. Ще одним символом боротьби за незалежність, на нашу думку, стала кумедна історія про киянку, яка збила ворожий дрон за допомогою трилітрової банки з огірками. Побачивши безпілотник з вікна багатоповерхівки, жінка схопила перше, що потрапило під руку, – банку з домашньою консервацією – і жбурнула її у ворожий дрон. Дивом вона потрапила в ціль. Цей хоробрий вчинок киянки неодноразово згадується у пісennих текстах: *Жовто-блакитний магію має: // Танки ворожі до смерті лякає. // Банкою дрони, а вовка руками, // Фермери в ділі і правда за нами* (Meleshko, «Пісенька про добриво»). Згодом ця незвичайна історія набула розголосу в засобах масової інформації та навіть потрапила в етер американського ток-шоу зі Стівеном Колбертом, де в описі під відео люди захоплюються хоробрістю киянки: *«Я дуже пишаюся українським народом. Я молюся, щоб вони виграли цю війну, а решта світу, включно зі мною, навчилася на їхній мужності та доброті»*, – коментує в описі під відео один із поціновувачів ток-шоу [1].

Вислів *«Доброго вечора, ми з України!»* став потужним гаслом українців, об'єднав мільйони людей та став відомим далеко за кордоном. Цим висловом українці вітають один одного, знімають патріотичні відео з військовими, створюють світлини та пісні. Трек з'явився в жовтні 2021 року. Авторами фрази вважають двох саундпродюсерів із Кременчука – Артема Ткаченка та Максима Мокренка, відомих як «PROBASS HARDI». З початком повномасштабного вторгнення після 24 лютого 2022 року цим висловом став послуговуватися в щоденних відеозверненнях голова Миколаївської ОДА – Віталій Кім, який кожне своє відеозвернення починав із підбадьорливої посмішки та цієї фрази. Згодом вислів став поширюватися й у медійному просторі. Тут принагідно згадати й Олексія Арестовича. Його оптимістичні, заспокійливі та подекуди саркастичні щоденні

брифінги, які він проводить із першого дня вторгнення, не лише зробили його «психотерапевтом усієї України», а й поширювачем аналізованого вислову, який радник Офісу Президента України використовує в мовленні під час багатьох етерів і пресконференцій.

Отже, проаналізувавши нові слова / вислови, які стали символами боротьби за незалежність української держави, констатуємо, що нині тримають «мовний пісенний фронт» наші талановиті автори-виконавці, які влучно і з характерною креативністю та почуттям гумору українського народу, описують сучасні реалії, сприяють збереженню українського духу і відчуття свободи незалежної, гордої, сміливої країни – нашої України.

Список використаних джерел

1. Смагіна А. 24 символи боротьби за Незалежність: що підтримує віру українців у Перемогу. 24 серпня. 2022 рік. URL: <https://rubryka.com/article/symbols-war-ukraine/> (дата звернення: 29.11.22). **2. The Late Show** with Stephen Colbert. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HpxVhg7TtXs&t=570s> (дата звернення: 29.11.22).

МОВОСВІТ СУЧАСНОЇ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ В ІНТЕГРАЛЬНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Сніжко Наталія (Інститут української мови НАН України, м. Київ, старша наукова співробітниця)

Інтегральні лінгвістичні дослідження українського мовосвіту та мовомислення в епоху глобальних змін та процесів національного Українського Відродження належать до актуальних та пріоритетних завдань лінгвоукраїністики.

На початку ХХІ століття науковці України (П. Гриценко, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Мацько, С. Бирик, Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, Г. Сюта, Н. Голікова, Н. Нелюба, М. Степаненко, Л. Струганець та ін.) сформували методологію системних досліджень розвитку мови і суспільства, моделювання мовних та концептуальних картин світу, з'ясували закономірності динаміки та динамізму мовної

системи, уклали низку словників, що відтворюють загальномовні та індивідуально-авторські надбання українських мовотворців [1 – 5].

Потужним напрямом сучасних інтегральних лінгвістичних досліджень є моделювання системи художньо-образних засобів мовомислення сучасної творчої еліти України. 2015 року В. Максимчук уклав зведений словник новотворів поетів Рівненщини [3]. 2022 року побачив світ тлумачний «Словник мови творчих особистостей України кінця XIX – початку XXI століття» (далі – СМТО), який уклали лексикографи Інституту української мови НАН України на основі творів Олеся Гончара, Григора Тютюнника, Івана Дзюби, Євгена Сверстюка, Оксани Забужко, Юрія Андруховича та перекладів Миколи Лукаша (електронна версія словника подана на сайті Інституту української мови НАНУ). Обидва словники на багатому ілюстративному матеріалі відтворюють мовосвіт творчої еліти України, моделюють провідні концептуальні домінанти їхнього мовомислення. Зібрано матеріал для глибокого осмислення ролі творчих особистостей в розвитку мови і суспільства, дослідження індивідуально-авторських та загальномовної картин світу. У СМТО застосовано методику ідеографічного систематизування лексичних одиниць та художньо-образних засобів мови, внаслідок чого увиразнено концептуальні домінанти Україна, БОГ, ЛЮБОВ, ВОЛЯ, ТВОРЧИСТЬ, МОВА, ГУМАНІЗМ, ТОТАЛІТАРИЗМ, ДУХОВНІ ЦІННОСТІ [4; 5].

Метою сучасних інтегральних досліджень лексикографів Інституту української мови НАН України є моделювання синтезованого мовосвіту сучасних українських креативних особистостей, який постає на основі новітнього тлумачного «Словника української мови активного типу» (далі – АСУМ) та нової електронної картотеки. До реєстру АСУМ входить активна лексика сучасної української мови, засвідчена в художніх творах Ліни Костенко, Василя Шкляра, Володимира Лиса, Надії Гуменюк, Зірки Мензатюк, Марії Матіос, Галини Вдовиченко, Лесі Ворониної, Дари Корній, Світлани Талан, Василя Слапчука, Тетяни Белімової, Ніки Нікалоє, Сергія

Жадана, Андрія Кокотюхи, Макса Кідрука, Андрія Процайла та багатьох інших майстрів слова. Постає потужна джерельна база дослідження системи художньо-образних засобів сучасних креативних особистостей, з'ясування закономірностей розбудови лексико-семантичної системи мови на основі лексичного ядра мови, формування моделей образного та переносного вживання слів, увиразнення ролі мовно-естетичних знаків культури в збереженні високої духовності українців.

Зведені лексикони провідних творчих особистостей України XXI століття увиразнюють мову сучасних активних українців, слугують зразком нормативного слововживання. Зареєстровані в АСУМ образні вислови та афоризми письменників, а також фразеологічні одиниці (традиційні й модифіковані) засвідчують високохудожню образність мовомислення творців. Основним завданням лексикографів є найповніше відтворення художньо-образних здобутків творчої еліти України в активному словнику української мови та формування фонду індивідуально-авторських новотворів, цінних для перспективного системного дослідження неолексикону творчої еліти.

Потужна джерельна база сучасної тлумачної лексикографії, побудована на основі творів автентичної та перекладної літератури різних стилів і жанрів, забезпечує багатовекторні інтегральні лінгвістичні дослідження: 1) моделювання лексичного ядра мови та його лексикографічне відтворення в АСУМ; 2) з'ясування закономірностей стратифікації лексичного складу сучасної української мови; 3) формування новітньої методології систематизування знань про системно-структурне упорядкування художньо-образних засобів мови; 4) дослідження індивідуально-авторських картин світу сучасних письменників та моделювання спільних концептуальних домінант їхньої мовотворчості; 5) поглиблення теорії інтегрального дослідження закономірностей національного мовомислення, моделювання мовної й концептуальної картин світу; 6) укладання індивідуально-авторських та інтегральних словників письменницького мудрослів'я тощо.

Інтегральні лінгвістичні дослідження увиразнюють вагомість лексичного ядра мови в розвитку мовно-виражальних засобів [6]. Сучасні мовотворці активно вживають давні питомі лексичні одиниці у складі епітетів, порівнянь, образних висловів, фразеологізмів тощо: *аж душа співає; дякувати Богу; берегти, як зіницю ока; вивести на чисту воду; п'яте колесо до воза; сон рябої кобили; сунути носа до чужого проса; стерти на порох; товкти воду в ступі; у вухах ніби цвіркуни співають; вчепився, як реп'ях до хвоста; тримати язика за зубами.*

У художніх творах, присвячених осмисленню національної ідентичності та етнічної пам'яті, часто вживаними постають мовно-естетичні знаки культури *писанка, вишиванка, хата, ластівка, лелека, щедрівка* та ін. Високохудожніми мовними засобами наповнені описи рідної землі, домівки, світу дитинства: *Яке диво – людська пам'ять, що навіть через кілька десятиліть повертає геть усе, від рідних облич аж до запаху лугової травинки* (Н. Гуменюк, Вересові меди, 2019, 87).

Простежуємо осмислення творчими особистостями проблем війни і миру, добра і зла, духовності й бездуховності: *або волю добути, або дома не бути* (З. Мензатюк); *живемо у липкій атмосфері звироднілого суспільства* (Л. Костенко); *війна, як світовий казан зі смолою, кипить та булькає* (Н. Гуменюк).

За творами сучасних письменників наповнюють систему високохудожніх образів України новими сентенціями: *Україна – рахманна, ласкава, медом текуча земля, яка затято виборює волю* (З. Мензатюк, Таємниця козацької шаблі, 2017, 61).

Ілюстрації з творів сучасних українських письменників доповнюють систему художньо-образних засобів мови, які відтворені в СМТО. Маємо можливість «почути» *голос поколінь*, про який говорить Ліна Костенко, та моделювати *портрет нації*. Новітній лексикографічний напрям моделювання національно-культурного розвитку забезпечує наступні макронаукові дослідження динаміки мови й соціуму, які корисні для лінгвостилістики, лінгвокогнітології, лексикології та металексикографії, неології та неографії, історії мови, лінгвосоціології тощо.

Отже, інтегральне лексикографічне моделювання мовосвіту сучасної творчої еліти України увиразнює виняткову значущість мовотворчості письменників для розвитку мови і суспільства. Сучасні інтегральні словники відтворюють багатий внутрішній світ кожного автора, його мовні й культурні уподобання, а також формують узагальнену модель українського мовомислення та світосприймання. Художньо-образні надбання письменників утверджують традиції українського світосприймання, увиразнюють високий духовний розвиток мовотворців.

Список використаних джерел

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ, 2013. 416 с. **2. Єрмоленко С. Я.** Мовно-естетичні знаки української культури. Київ, 2009. 350 с. **3. Максимчук В. В.** Словотворчість сучасних поетів Рівненщини : монографія / за ред. Г.М. Вокальчук. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. 386 с. **4. Сніжко Н. В.** Концепції новітніх тлумачних словників української мови та проблеми металексикографії. *Українська мова. № 3. 2022. С. 3–25.* **5. Сніжко Н. В.** Словник мови творчих особистостей: Українське Відродження, полілог культур, модерне лексикографування. *Лексикографічний бюлетень* : зб. наук. праць / відпов. ред. Є.А. Карпіловська. Вип. 29. Київ, 2020. С. 59–71. **6. Сніжко Н. В.** Лексичне ядро української мови у новітніх тлумачних словниках та мовній картині світу українців. *International scientific innovations in human life.* Manchester, United Kindom. 2022. Pp. 787–797. URL: sci-conf.com.ua.

**МОТИВ САМОТНОСТІ В РОМАНІ ЄВГЕНІЇ СЕНІК
«БУДИНОК ІЗ СІРНИКІВ, УЗЯТИХ ІЗ РІЗНИХ КОРОБОК»**

Сорока Ніна (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Негодяєва С. А.

Сучасні події військової агресії нівелюють поняття «емігрантська» українська література, стираються межі етнічних, культурологічних, соціальних чинників, тяжіючи до глобалізації людського буття. Євгенія Сенік – письменниця родом з Луганщини, яка є авторкою книжок «Przepraszam», «Письмовий стіл», «Країна У, або Казки чужим дітям». Учасниця багатьох мистецьких резиденцій і літературних заходів у Швейцарії та Франції. Її твори розкривають різноманітні соціальні теми, авторка багато уваги приділяє пошукам відповідей на екзистенційні питання.

Проблема самотності, як одна з ознак екзистенційної кризи, актуальна для будь-якої епохи, тому є провідною у творчості митців як української, так і світової літератури. Наше дослідження акцентує увагу саме на аналізі даної теми в розрізі літератури рідного краю Луганщини як частини загальноукраїнського літературного виміру.

До теоретичних аспектів екзистенціалізму в різний час зверталися філософи, мислителі, літературознавці, письменники. Питання кризи людини ХХ-ХХІ століть у своїх доробках розглядали А. Вебер, К. Юнг, К. Ясперс, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Маркузе, Е. Фромм, Т. Адорно, Ж.-П. Сартр, Е. Муньє, Р. Мертон, Ф. Фукуяма, Т. Хагуро та інші [1]. Ракурс зазначеної в студії проблеми теж не новий – цей науковий доробок репрезентують праці сучасників Г. Баран, О. Брайка, О. Гожики, В. Гуменюка, Т. Гундорової, Н. Гусак, Л. Дем'янівської, І. Дзeverіна, М. Жулинського, С. Михиди, Н. Михальчук, Н. Михайловської, Л. Мороз, В. Панченка, В. Хархун та ін. Окремої уваги в ракурсі нашого дослідження заслуговують праці В. Артюха «Філософія історії екзистенціалізму та її українські аналоги», І. Василичина «Віртуальний світ українського екзистенціалізму» [2].

Метою нашої розвідки є аналіз мотиву самотності у творі Євгенії Сенік «Будинок із сірників, узятих із різних коробок» як однієї із складових екзистенційної кризи сучасника.

Криза – це стан, який породжується проблемою, що постала перед індивідом, якої він не може уникнути, якої не може розв'язати за короткий час і звичним способом [5].

Екзистенційні кризові ситуації – це ситуації, що торкаються питань основи існування людини та повертають її до проблем життя і смерті, свободи й відповідальності, самотності й відносин із цим світом, пошуку й отримання відповіді на головне питання філософії екзистенціалізму – сенсу власного існування [1]. На думку багатьох науковців, для повного осягнення справжнього сенсу свого існування, «людина повинна пройти такі життєві етапи: етап відчуття своєї вкинутості в цей світ і своєї покинутості в ньому, етап «межової ситуації» – усвідомлення конфлікту зі світом та свого невдоволення, що й приводить до самоаналізу, пізнання та вибору власних життєвих вартостей, і етап вільного та свідомого вибору дотримуватися цих вартостей у своєму житті» [3, с. 324].

Герої роману Євгенії Сенік «Будинок із сірників, узятих із різних коробок» проживають ці кризові стани кожний по-своєму. Крізь призму головної героїні, нараторки Анни, ми знайомимося зі світом спільноти будинку для безпритульних Ла Шо-де-Фон у Швейцарії, куди потрапляють люди різних національностей, з різним життєвим досвідом. Але саме в цьому «будинку із сірників» стираються кордони національної ідентифікації кожного, тому увага акцентується на загальнолюдських питаннях: самотності, любові, зневірі, пошуку сенсу буття, щастя, свободи.

Персонажі долають складний життєвий шлях, перш ніж опинитися в стінах спільноти. Анна не відчуває себе потрібною вдома, в Україні, тому лишає своє стабільне життя й вирушає до Швейцарії: *«Я тут для того, щоб зрозуміти життя»* [4, с. 44]. Інший персонаж, Дражен, потрапив у Ла Шо-де-Фон через війну в рідній країні, яка змусила його подорослішати в 14 років: *«У нього вкрали юність, з дитини він*

змушений був раптово стати чоловіком... Ніхто з тих, хто розв'язує війни не думає про такого собі Дразена і сотні побідних йому» [4, с. 58].

Простежуємо, що кожен герой роману по-своєму відчуває себе самотнім. І самотність у рецепції авторки постає рушійною силою їх моральних пошуків. Наприклад, Оділь, у якої Анна знайшла тимчасовий прихисток, характеризує цей стан так: *«Мені часом прикро, що ти усамітнюється у своїй кімнаті. Але я поміркувала: певно, ти потребуєш бути наодинці» [4, с. 33].* І це стосується не лише безпритульних членів спільноти Ла Шо-де-Фон, а й місцевого населення, швейцарці по-особливому відчували тягар самотності. Найкраще це розкривається в сценах, коли Анна та її компаньйони приїждять до порожнього будинку померлого швейцарця Андре, щоб розібрати та вивезти нікому не потрібні речі небіжчика. Ми спостерігаємо за тим, як речі, які мали значення для Андре, бо мали свою історію, стають «мертвим» матеріалом, що продовжить своє існування в крамниці спільноти. І лише промовиста художня деталь «парасолька», яку Анна залишила собі, стає річчю з історією, яка нагадує персонажці про трагедію самотності померлого, якого вона навіть не знала.

Відчуття самотності, за авторкою, не залежить від добробуту та соціального статусу, парадоксально, але саме Швейцарія посідає друге місце у світі після Японії за кількістю самогубств. Так говорить про це Самуель, відповідальний за спільноту для безпритульних: *«Це проблема екзистенції... люди у цій країні самотні» [4, с. 61].* І Анна усвідомлює свій душевний стан та стан компаньйонів: *«Ми були самотні, а тому бездомні» [4, с. 128].*

Коли ж їй необхідно було повертатися додому, то вона пише листа мешканцям спільноти, де з'ясовує для себе причини самотності: *«...люди, так по-справжньому, можуть мешкати тільки в інших людях. Депресія – це ніщо інше, як бездомність. Від депресії страждають люди, які не мають у кому мешкати» [4, с. 248].*

Героїня розуміє, що кожен з них намагається втекти від проблеми самотності найрізноманітнішими способами:

алкоголем, наркотиками, постійною зміною місця проживання. Але це не допомагає, а лише підсилює порожнечу в душі. І не кожен виходить із кризи переможцем, як, наприклад, Жером, який знайшов власну формулу щастя: *«Я намагаюся жити нинішнім моментом. Для мене існує тільки тепер, немає вчора чи завтра»* [4, с. 125]. А Анна, неодноразово замислюючись над причинами такого глобального внутрішнього відчуття самотності, знаходить для себе відповідь: *«Чого бракує людям, які мають усе? Можливо, любові»* [4, с. 66]. Фабріс дає настанову Анні та пропонує наступний вихід із кризи: *«...у кожному з нас є ідея, яка нас надихає, щось, що приховано глибоко в наших думках; вона, прихована там, одночасно мотивує нас і змушує мріяти кожного дня»* [4, с. 206].

Головна героїня після переосмислення власної складної життєвої ситуації доходить до розуміння важливості оптимізму та любові до людей як провідних складових, що допомагають вийти з екзистенційної кризи: *«Важливо те, що ми є тут, що ми є один в одного, що ми просто є»; «...щоб побачити світло в комусь, треба мати його в собі»* [4, с. 248].

Безперечно, розвідка не охоплює всіх аспектів мотиву самотності, хоча засвідчує збереження основної, базової структури психоаналітичного складу українського етносу та виявлення основних глибинних доміант української ментальності в літературознавчому просторі. Дослідження допоможе поглибити уявлення про авторський індивідуальний стиль молодшої письменниці з Луганщини, який увібрав у себе як людські риси самої авторки, так і головні риси нашої епохи глобалізації. Перспективи розвитку нашого дослідження вбачаємо в подальшому аналізі екзистенційних мотивів у творчості Євгенії Сенік.

Список використаних джерел

- 1. Грекова В.** Вплив творчості на подолання екзистенційної кризи особистості. *Грані*. 2014. № 6. С. 54–58.
- 2. Карпань І.,** Лисоколенко Т., Рогова О. Український екзистенціалізм: поміж філософією та літературою. *Грані*. 2021. №7–8. С. 13–21.
- 3. Онишкевич Л.** Екзистенціалістська модель

у теорії літератури. Антологія світової літературно-критичної думки 20 ст. Львів : Літопис, 2001. С. 324–326. **4. Сєнік Є.** Будинок із сірників, узятих із різних коробок. Видавництво ХХІ. 2019. с. 352. **5. Ткачишина О.** Кризові ситуації: адаптаційні ресурси особистості та соціальні стереотипи. Теорія і практика сучасної психології. 2020. № 1. С. 116–120.

ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВУ ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ ПРОЗИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ У ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК, МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ, ГАЛИНИ ТАРАСЮК

Уманська Тамара (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Новітня філософська проза, яка має витоки в бароковому і просвітницькому дискурсі XVIII століття й акумулює надбання інтелектуальної літератури ХХ століття, актуалізується в українській літературі на початку ХХІ творчим доробком низки письменників і письменниць, зокрема Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.

Філософські, зокрема екзистенційні, проблеми в новітній світовій і українській літературі беруть початок із осмислення ідей філософів Н. Аббаньяно, С. де Бовуар, Ж. Бодріяра, М. Бубера, А. Камю, С. К'єркегора, Ю. Крістєвої, Е. Левінаса, Г. Марселя, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартра, П. Тіллїха, М. Хайдеггера, К. Ясперса тощо, психоаналітиків Е. Левінаса, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фромма, К.-Г. Юнга, а також кордоцентризму Г. Сковороди та П. Юркевича.

Дослідники виявляють, що українська філософська проза має витоки в бароковому мисленні, яке представлено у філософсько-етичній концепції Григорія Сковороди, і просвітницькій традиції XVIII століття через кордоцентричний світогляд Памфіла Юркевича.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття актуалізується українська філософська, представлена низкою авторів і авторок, зокрема Галиною Пагутяк, Галиною Тарасюк і Мирославом Дочинцем. Серед наративних домінант особливого поширення

набуває міфологічність і параболізм, тому жанровий різновид притчі або її елементи стають частотною структуро- й сенсовірною ознакою.

Осмисленням філософської й інтелектуальної літератури кінця XX – початку XXI століття опікуються літературознавці Г. Бокшань, В. Герасимчук, М. Гірняк, А. Гризун, Т. Гундорова, Н. Зборовська, П. Іванишин, Г. Насмінчук, О. Поліщук, А. Рега, Н. Синицька (Н. Козачук), Л. Сипа, І. Старовойт, Т. Тебешевська-Качак, Р. Харчук. Низка досліджень філософського дискурсу української літератури Н. Зборовської, П. Іванишина, Ю. Квіта, Ю. Коваліва, С. Павличко, Н. Шляхової через герменевтичний, екзистенціалістський, феноменологічний, структуралістський аналіз виокремлюють центральну проблему, яку потрібно розв'язати: «безплідними є спроби шукати в художніх творах зміст, що виражений категоріями філософії, але потрібно і важливо навчитися розрізняти філософію від літератури. Однак ці пошуки, на думку О. Ставничої, виявляються обмеженими та недостатніми: «Можемо говорити, що в науковій рефлексії, по суті, відсутній філософсько-літературознавчий дискурс. Але ж крізь призму «старих» філософських проблем можна вияскравити новітні, які постали перед цивілізацією на початку XXI ст.» [5].

Л. Сипа звертає увагу на недостатнє визначення поняття «філософський роман», представлене в «Літературознавчому словнику-довіднику», «Літературній енциклопедії», «Словнику літературознавчих термінів». Так, у «Літературознавчому словнику-довіднику» цей термін осмислюється як «величний епічний твір, у якому безпосередньо викладається світоглядна або етична позиція автора» [3, с. 8], у «Літературному словнику-довіднику» і «Словнику літературознавчих термінів» – як одночасне синтетичне утілення ідеї й художнє осмислення на рівні філософських узагальнень.

Ідіостиль Галини Пагутяк (Галина Москалець), на який відчутний вплив східної та західної філософії, зокрема К. Кастанеди, ґрунтується на казкових і барокових мотивах,

трансформує власну свідомість авторки, що є інтуїтивно архетипною екзистенцією, як свідомість, що вписана у твір. На думку М. Хопта, через призму екзистенційної рефлексії письменниця створює постмодерну неоміфологічну філософський прозу (збірка «Господар», новели «Потрапити в сад», «Гірчичне зерно», «Записки Білого Пташка», діалогія «Королівство» та «Книгоноші з Королівства», «Магнат», «Сни Юлії і Германа», «Захід сонця в Урожі», «Зачаровані музиканти», романи «Писар Східних Воріт Притулку», «Писар Західних Воріт Притулку», «Уриська готика», «Біограф Леонтовича», «Слуга з Добромиля»).

Творчість Галини Пагутяк останнім часом активно входить у коло наукових інтересів у дисерційних дослідженнях А. Артюх «Проза Галини Пагутяк : герметичність як домінанта індивідуального стилю» (2009), І. Білої «Метароман Галини Пагутяк: текст і контекст» (2011), О. Вещикової «Наративні стратегії містичного в художньому творі (на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк і В. Даниленка» (2017), Бокшань Г. «Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк» (2017). У низці досліджень осмислюються певні аспекти її ідіостилу серед інших персоналій, зокрема Н. Герасименко в роботі «Художній діалог автора і персонажа в новітній українській прозі (90-ті рр. ХХ ст.)» аналізує магічний реалізм, О. Карабльова («Художні версії проблеми самотності у сучасній жіночій прозі») – екзистенційні тенденції, О. Поліщук – суб'єктивно-авторські начала, Т.Тебешевська-Качак («Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ ст.») – експериментальний характер змісту та форми. Дослідники В. Агєєва, Є. Баран, Ю. Винничук Є. Нахлік, Т. Бовсунівська, М. Гірняк, Т. Гундорова, Р. Мовчан, Є. Нахлік, О. Поліщук характеризують доробок авторки як визначне явище постмодерної неоміфологічної прози, а М. Жулинський пише літературознавчі передмови до книжок авторки [6].

Сучасний український письменник, публіцист, видавець і блогер Мирослав Дочинець, «новий Скворода», «український Паоло Коельо», «закарпатський Сократ», лауреат трьох міжнародних літературних премій, Національної премії імені

Тараса Шевченка 2014 року за роман «Вічник», найплідніший автор-чоловік, що «розмовляє авторизмами», володар думок читачів, є помітним творцем новітнього літературного дискурсу зі своїм неповторним світоглядом і авторським ідіостилем. Новатор-експериментатор, митець створює своє літературне поле, просякнуте особливою філософічністю, притчевістю, метафоризацією, яке потребує розкодування та осмислення [6].

Дослідженням феномену Мирослава Дочинця опікуються критики О. Гаврош, Є. Сверстюк, Л. Скорина, М. Слабошпицький, П. Сорока, літературознавці М. Васьків, Л. Горболіс, О. Капленко аналізують генезу ідіостилю, А. Вегеш, В. Базилевич, О. Іщенко, О. Коцарев, О. Щур досліджують філософічність, імпресіонастичність, інтермедіальність, метафоризацію, знання читацької психології, а О. Іщенко 2018 року підсумовує рецепцію творчості письменника в літературно-критичній думці та наполягає на її неоднозначності. Притчевість в українській літературі досліджує низка науковців, зокрема Ю. Веремчук, Ю. Григорчук, С. Демченко, І. Клим'юк, О. Колодій, Г. Полякова, проте бракує розробок, присвячених осмисленню творчого доробку саме Мирослава Дочинця [6].

Галина Тарасюк, яку називають «головою українського прозового матриархату» [2, с. 98], розробляє жанр створеного нею «маленького роману» і є авангардом сучасної постмодерної української прози, на яку переходить на початку 90-х років. На сьогодні письменниця – член Національної Спільки письменників України, Національної спілки журналістів України, Асоціації українських письменників, лауреат багатьох міжнародних літературних премій, зокрема ім. Г. Сковороди, ім. Олесь Гончара, ім. В. Сосюри, ім. С. Воробкевича, кавалер Ордена княгині Ольги, заслужений працівник культури України. З її доробком знайомі читачі Італії, Австрії, Румунії, Латвії, Естонії, Туркменії, Польщі, Словаччини, Молдови. Серед її книг – «Дама останнього лицаря», «Між пеклом і раєм», «Жіночі романи», «Янгол з України», «Храм на болоті», «Мій третій і останній шлюб», «Новели», «Короткий танець на Віденському балу», «Ковчег для метеликів», «Цінь Хуань Гонь», «Гаспид і

Маргарита» тощо. Письменниця творить яскраву філософську феміністичну прозу, доводячи, що «міра таланту, як і велич душі від статі не залежить» [5, с. 242] (Г. Тарасюк). За це її творчість, обернену до «драматичного буття рідного народу в історичному «тепер» Л. Пастушенко називає «трепанациєю сучасності» [5, с. 6], бо завжди безпосередня учасниця й аналітик подій, як сама образно пише, «ніколи поміж люди не з'являлася «кінно», а тільки «пішо».

Літературознавчим аналізом творчості Галини Пагутяк у дисертаційних дослідженнях займаються А. Галич (Художні пошуки в українській постмодерній прозі: асоціонічний вимір), Л. Мірошніченко (Художня трансформація євангельських міфів у романах Г. Тарасюк), О. Федосій (Жанрові моделі сучасної української малої прози (Людмила Тарнашинська, Галина Тарасюк, Володимир Даниленко, Олександр Жовна), низка науковців присвячує статті окремим аспектам художнього дискурсу письменниці О. Вертипорох, О. Галич, Н. Зборовська, Т. Качак-Тебешевська, Ю. Ковалів, Є. Кононенко, Г. Насмінчук, Г. Паламарчук, Л. Пастушенко, В. Соболев, О. Ставнича, Н. Черненко. Дослідники зазначають, що більшість відгуків або зауваг подається у періодиці у вигляді рецензій та інтерв'ю в газетах «Літературна Україна», «Вечірній Київ», «День», «Доба», «Буковина», «Буковинське віче» й журналах «Дзвін», «Дніпро», «Березіль», «Слово і час» низкою авторів (А. Галич, Н. Зборовська, В. Китайгородська, О. Логвиненко, І. Лобовик, Г. Насмінчук, М. Якубовська), однак вони швидше є оригінальними літературно-критичними есе, ніж ґрунтовними літературознавчими студіями [6].

Особливістю наративу філософської прози початку XXI століття виявляються через постмодерне художнє осмислення філософських проблем буття, схильність персонажів і оповідача до глибоких роздумів, рушієм сюжету стають розвиток і протистояння ідей, що представляє жанр притчі (Мирослав Дочинець, Галина Пагутяк, Галина Тарасюк), неоміфологічний філософський роман (Галина Пагутяк), «маленький» філософський роман (Галина Тарасюк), філософські новели й романи (Галина Пагутяк, Мирослав

Дочинець, Галина Тарасюк), а провідним художніми прийомом і лейтмотивом стає діалог із традицією та філософськими, релігійними, етичними концепціями.

Список використаних джерел

- 1. Артюх А.** Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernim svete* : Konferencija mladšich slavistů III. Praha, 2008. С. 117–124.
- 2. Баран Є.** Зоїлові трени : літературно-критичні тексти. Л., 1998. С. 98–100.
- 3. Ковалів Ю.** Літературознавча енциклопедія. Т.2. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
- 4. Пагутяк Г.** Діти. *Діти : повісті і роман*. Київ : Рад. письменник, 1982. С. 13–60.
- 5. Ставнича О.** Епістолологічний аспект романів-притч Г. Тарасюк. URL: <https://sworld.education/simpoz4/106.pdf>.
- 6. Тарасюк Г.** Трепанажія: *Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю*. Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 320 с.
- 7. Уманська Т.** Наратив філософського прозового дискурсу початку ХХІ століття (на прикладі творчості Мирослава Дочинця, Галини Пагутяк, Галини Тарасюк). *New development horizons of philological science : Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 496. С.346–381.

ЖІНОЧИЙ СИМВОЛІЗМ ЛІРИКИ ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ

Цалапова Оксана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Українська література кінця ХІХ – початку ХХ століття, вступивши на шлях модернізації, мала новий характер, адже була зорієнтована на відтворення націєтворчої самобутньої літератури, спрямованої на переосмислення естетичних цінностей попередніх поколінь, переведення культури в загальноєвропейське русло. Сумніви, складності й суперечності цього процесу віддзеркалені в поетичному доробку луганської поетки Христі Алчевської, творчість якої ознаменувала собою появу феміністичних засновок у Східній Україні.

Поетичний доробок Христі Алчевської складає 12 збірок («Туга за сонцем», «Сонце з-за хмар», «Пісня життя», «Вишневий цвіт», «Пісні серця і просторів» тощо), чимало окремих віршів (зокрема, присвячених видатним діячам української культури), кілька поем. Поза сумнівом, творчий доробок поетки тяжіє до модерністського експериментаторства, хоча й з елементами народництва (думаємо, йдучи за переконаннями родини Грінченків), але доволі несміливо репрезентуючи поетичне слово крізь призму власної жіночої картини світу.

Символічна система Христі Алчевської охоплює етнічну символіку й власне авторську, жіночу, ба, навіть, феміністичну.

Традиційно фольклорні образи-символи України, що константно поширювались у поезіях кінця XIX – початку XX століття з метою етнічної ідентифікації поезії, присутні й у поезіях Христі Алчевської: «самітня смерека», «пригноблений люде», «занедбаний край» (Збірка «Туга за сонцем»), «Місяць ясний. Темна нічка. / Плесо тихих вод» (Збірка «Пісні серця і просторів»).

Така символіка демонструє органічний зв'язок поетеси з українською культурою, слов'янським корінням.

Особливе місце у поетичному космосі Алчевської посідає осмислення проблеми протиборства добра і зла, як виключно жіноча картина загальнолюдського блага, майже альтруїстичної готовності до пожертви.

Особливою символічною категорією в поетичному доробку Христі Алчевської є виключно «жіноча» категорія – молодість. Вона поетично осмислена як плинна категорія часу, що швидко минає, залишаючи яскраві спогади. Формула молодості набуває в творчій лабораторії поетки символічного звучання, сповненого радості й певної інтимності: «Молодії пісні – се весняний цвіт, / Подих вітру, зітхання безжурнії, / І розмова небес, тихий шепіт віт, / Перший усміх і звуки бандурнії» [1, с. 43]. Розмова про поезію маркується як етнокультурний код в українському культурному просторі. Поетеса зводить до узагальнюючої приреченості «пророка у власній батьківщині» міркування про культ мистецтва слова

в житті: «Мені байдуже, як мене / За співу будуть розпинати: / Не кину, браття, я співати / І пісню вам віддам мою!...» [1, с. 33].

Духовний світ також є однією зі складових символічної картини світу Христі Алчевської. Теологічні засади її поезії розглядає душу як вічну категорію, яка робить людину особистістю. Надзвичайно цікавим мистецьким надбанням стала лірична концепція осмислення власного поетичного «Я» поетеси. Христя Алчевська осмислює себе жінкою, здатною усвідомити первинне покликання, хоча в багатьох поезіях її лірична героїня прагне гендерної значущості («Життю в обійма»). Філософська концепція жінки пов'язується поетесою з проблемою втрати, як особливого стану душі: «Нема тебе – і світло дня зникає, / Згасає сонце золоте, / Журба гнітить...» [1, с. 44], «Нема чогось, нема провітку думам, / Нема душі весняного тепла» [1, с. 48], «Тихо проходила юність безжурна, / Гинули мрії, і сила безжурна / Зникала в душі молодій...» [1, с. 48].

Поетика символу «душа» мислиться поетесою як етнокультурний код, який впливає із фольклорної традиції, адже на асоціативному рівні споріднюється з квіткою, птахом: «Душа – се конвалія ніжна, / Сокрита у темному лісі, / В ній мрія таїться кохана... Душа – се безсилая квітка, / Що пахощі лле, але гине, / Що з тихого смутку зав'яне» [1, с. 22]. Зокрема, образ птаха, згідно фольклорної традиції, поеткою осмислюється неоднозначно. Звертаючись до стародавніх міфів, Алчевська асоціює образ птаха зі смертю: «Крила смерті чорніли над нею» [1, с. 23]. Народна філософія сприймає образ птаха як символ першопочатку, адже, за народними повір'ями, саме пташки приносять весну, яка в свою чергу символізує переродження. У доробку поетеси міфологема крила тісно пов'язується із весною, що символізує свободу, як етап до переродження: «Свобода йде! Свобода йде!.. / На крилах в'ється і летить... / Співа, сіяє і шумить... / Та се ж Весна! Та се ж Весна!...» [1, с. 123]. Імпліцитно образ весни тісно споріднений в поезіях Христі Алчевської з образом сонця. Тут ремінісцентно проглядається сонцепоклонницька філософія М. Коцюбинського. Сонце презентується як прадавній

язичницький символ, пов'язаний із культом Ярила. Присутність даного образу надає поетичним творам Христини Алчевської певного оптимізму: «Велике Сонце! Зійди над землею, / Закутою в горе, сповитою в тьму. / Велике Сонце! Зійди над сльозами, над морем страждання, над путами сну...» [1, с. 18].

Проблема смерті також є ваговою складовою символічної картини світу Христі Алчевської як вирішальна в космічному розумінні безперервності життєвого циклу. Згідно бароково-готичних медитацій цього періоду (скажімо, пошуки Н. Кобринської), смерть поетесою сприймається як нове коло, новий початок. Проте, в поезіях пізнього періоду творчості ця тема звучить дещо песимістично: «А смерть в безкрає вічне море/ Життя навіки унесе, / Невже ж, не в не?» [1, с. 30].

Отже, поезія Христі Алчевської привнесла в українську літературу доби модерну нове бачення проблеми пошуку форм і тематичного спектру символіки жіночої поезії.

Список використаних джерел

- 1. Алчевська Х.** Твори. Київ : Дніпро, 1990. 558 с.

ОНТОЛОГІЧНІ СМИСЛИ ПОЕЗІЙ ЗБІРКИ «ГЛИНА ДЛЯ БОГА» ВІТАЛІЯ СТАРЧЕНКА

Цюп'як Ірина (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, професорка)

Збірка придніпровського поета Віталія Старченка «Глина для Бога»(2002) наповнена глибокими онтологічними смислами, переданими за допомогою яскравих художніх образів та тропів.

Поетична збірка «Глина для Бога» складається з вісімдесяти двох віршів, а також поділена на декілька циклів: «Амур», «Гілея», «Сад непорочний» та «Дереворит зими». Вона розпочинається з авторського осмислення історії, у якій є звертання до язичницьких богів, і звеличення рідної Батьківщини – України. Недарма майстер слова проголошує: «Ми – Вічна Глина в десницях Деміруга» [1, с. 3], оскільки тепер починається справжня українська незалежна історія. Також митець поєднав своє життєве призначення

з незалежністю своєї країни, висловлюючи думку про те, що українці мають право на створення власної державності та історії:

*«На гончарному крузі праорбіти
ще молодим створив Її Господь,
щоб згодом з Неї нашу тлінну плоть
зліпити, надихнути і зігріти» [1, с. 3].*

Для Віталія Старченка важливим є образ творчої особистості, наділеної Божим даром – талантом. «Спочатку» – перший вірш у збірці «Глина для Бога», його присвячено Олесеві Пошивайлу, або, як його ще називають – Охоронцеві українського гончарства. Так, завдяки метафорам «втомлена земля», «десниці Божої жадає свіжа глина», «солома блискає на змученій дорозі», а також звертанню «Є глина, Боже. Сотвори спочатку те, що зужито протягом століть» [1, с. 4].

Проаналізувавши творчість поета і художника, викладача, мистецтвознавця Віталія Старченка, можна зробити висновок, що його творчість є глибоко самотньою і пронизаною філософськими, політичними та націєтворчими смислами.

Кожен твір збірки «Глина для Бога» містить індивідуальну авторську концепцію дійсності, обумовлену онтологічними філософськими смислами – пошуками істини, справедливості, Божого одкровення, усвідомлення призначення людини у цьому світі, в центрі якого перебуває Поет – Людина, яка розуміється як вічне осердя в руках Бога. Онтологічні смисли забарвлені промовистою національною символікою. Зокрема поет вводить образи Лебедя, Свободи, Кобзаря, міста, України. Автор вміло передає свої почуття та роздуми про світ і людину, а також ставлення до тої чи іншої ситуації. Насамперед вражають поєднання праслов'янських і пантеїстичних мотивів, занурення в певні історичні аспекти національних рушень та «советського» періоду. Віталій Старченко мислить глобальними категоріями, щораз повертаючи читацьку думку то до прадавніх часів, то до сучасності, то до ХХ століття, то прозираючи майбутнє. Про це свідчать поезії та поеми: «Спочатку», «Шлях», «Січеслав на світанку», «Попереду».

Свої патріотичні почування, любов до рідного краю автор висвітлює у поезіях «Екорше», «Шевченко на Орелі», «Сумний ноктюрн», «Дими із бовдурів...» та ін.

Автор щедро послуговується тропами, оскільки саме завдяки багатству його творчої палітри репрезентовано красу і біль, філософські узагальнення і засудження негативних явищ, національне самоусвідомлення і зв'язок з предками.

Найчастіше автор вживає епітети, їх можна класифікувати за певною схемою:

1) епітети – іронічні: *«пекельне царство», «сухий палеоліт», «світляні пороги», «на дуже битому шляху», «обчухрані дуби», «блістательно-пишні»;*

2) національні: *«козацька вічна слава», «свобода достеменна», «тополино-яблуневий почет»;*

3) історичні: *«карміновий крислатий капелюх», «дика ніч», «старовинні вали», «орійська природа», «кревна земля»;*

4) пейзажні: *«безлистий світ і світло нетривке», «молода трава», «попелясті будяки», «бездумний вересень».*

Наявні в творчості Віталія Старченка і метафори, які увиразнюють авторську образність:

5) *«пагорбів стомлені леви, хмар золоте руно», «глинає зором Аралу, в'яже тернові думки», «переспала зоря і згорнула рябеньке рядно»* тощо.

Думки поета та спосіб зображення має дуже індивідуальне, своєрідне вираження.

В. Старченко часто використовує прості і поширені порівняння: *«наче вулична дівка», «неначе вищій свідок», «немов потяте військо тлінне», «як футбольна свічка».*

Поет мислить глибоко і сміливо, оскільки він зображує звичайні речі у неочевидних обставинах. Автор – митець, який одразу розуміє проблеми буття і мусить висловити свою думку з цього приводу. Також не можна не відзначити, що коли питання стосується історії держави та окупаційної влади, письменник одразу приймає радикальну та засуджуючу позицію, що вказує на його прямолінійність, яка радує як дослідників, так і читачів.

Поет використовує інвективи як гостре засудження негативних явищ дійсності чи історії. Особливо виразно вони виявляються у поезіях: «Епоха перифразу», «Марення умиротвореного», «Меланхолійний маршрут», «Зона», «Переходжено нами чимало...» Важливо також додати, що художні особливості творчого стилю передають як позитивні, так і негативні емоції, заглиблюють у вічні протиставлення «мрія-дійсність, життя-смерть, правда-брехня».

Митець прагне пояснити все, що є екзистенційними переживаннями буття, пояснити все чітко, з максимальною щирістю, що таке Бог, душа, поезія, порожнеча, кохання, Україна.

Список використаних джерел

1. Старченко В. Глина для Бога. Дніпропетровськ : Січ, 2002. 83с.

ПОЕТИЧНА СТОРІНКА

МОВА СВІТУ

Андрєєва Марія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Клещова О.Є.

Ой, лети, лети піснею
По лану, по полю,
По синьому морю,
По гаю та вкраю.
Летить по світові:
По Варшаві, по Парижу,
По Берліну та по Риму.
Тепер у кожному краю
Мова наша рідна лунає.
Мова рідна лунає
В невідомому краю –
Там, де я є.
Тільки тебе немає.
Байдужість кордону...
Туга по святому...
Вертайся додому,
Додому, до себе,
Більше нічого й не треба.

МОЯ МОВА

Зінченко Леся (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Клещова О.Є.

Вибач, що рідко до тебе зверталась?
Що мала другий «разговорний язык»,
Але в житті ,такі події сталися,
В які повірити ніхто не міг.

Ти – моя рідна, і, мабуть, по крові,
Бо я – Українка, а ти – мова моя!
Ти маєш гідність: на ділі, в розмові
І гідність за тебе, тепер маю я!

Ти, моя МОВО, моя – Українська
І в кожному слові є віра та біль.
Ти знаєш, що гордість – то воля народу, –
Народу, який не зломить.

І ти, моя МОВО, тепер ти повсюди:
В думках, на вустах, у письмових рядках.
Тепер знаю точно, з тобою завжди буду
У серці, в душі та в очах!

МОЯ УКРАЇНСЬКА МОВА

Природа Вікторія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Клещова О.Є.

Великі тебе кличуть: «солов'їна»,
Для когось, ти «капець, как тяжело».
Для мене ти – єдина, найрідніша,
Так буде, є, й завжди було...

В житті все починається із мови,
Перші слова і перша колискова...
Слова кохання і любові,
І клятви вірності слова.

Я не забуду, не зречуся!
І сина я свого навчу, як слід:
«Що мова – то не просто слово,
А мова ідентифікує нас, як рід!»

МОВА НАЦІЇ – МОВА ДУШІ

Симоненко Альона (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Клещова О.Є.

*Найбільше і найдорожче добро
кожного народу – це його мова,
та жива схованка людського духу,
його багата скарбниця, в яку народ
складає і своє давнє життя і свої
сподіванки, розум, досвід, почування*

(Панас Мирний).

Для кожного народу його мова – історичний скарб з надбань пращурів, найкраща, найзворушливіша мелодія рідної землі. Мовне та історичне становлення народу споконвіку живе у людських серцях і властиве тим, хто шанує історію й культуру власного народу. Дійсно, не було жодного видатного письменника, який би не висловив любові до рідної мови, а також своєї тривоги за її долю.

Мелодійна та неповторна українська мова ввібрала в себе мелодію лісів, полів, рік і морів землі нашої. Слова нашої мови переткані вишневим цвітом, барвінком, калиною.

Відлік часу сягає до княжих далеких часів. За часів Київської Русі наше слово повновладно зазвучало на державному рівні. Потім виникли школи, друкарні, які видавали не лише духовні твори, а й підручники, наукові трактати. Але варто зазначити, що шлях нашої неньки-мови був тернистим. Скільки заборон прийшлося зазнати українській мові, починаючи з часів Петра Першого! У 1863 році один із петербурзьких циркулярів переконував, що «малоросійського язика» взагалі не існує. З ужитку виганялися рідні до болю слова. Російський цар хотів, щоб люди забули, що таке Запорозька Січ, Україна, козак...

XX століття стало ще складнішим, адже українське слово зазнало ще більших утисків, але відроджувалося й звучало на устах українців. І доки народ мав свою мову, його серце завжди оживало, гоїлося, сміялося.

З роками престижність розмовляти вишуканою українською мовою зростає, приходиться розуміння того, що добре знання мови – важлива складова освіченої людини.

Тож вслухаймося в рідне Слово, плекаймо його, бережімо його!

*Слова росли із ґрунту, мов жита.
Добірним зерном колосилась мова.
Вона як хліб. Вона мені свята
І кров'ю предків тяжко пурпурова.*

Ліна Костенко.

УКРАЇНА Й РІДНА МОВА

Шевченко Карина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)
Наук. керівник – доц. Клещова О.Є.

Україна й рідна мова...
Три такі прекрасні слова!
Для людей вони важливі,
Як осінні й літні зливи,
Як майбутнє і минуле,
Як роки, що промайнули.
Мова – це душа народу,
Що дає йому свободу,
Що міцнить, дарує сили,
Щоби націю любили.
Мова – дивний скарб культури,
Це – краса літератури.
Це – мистецтво говорити,
І співати, і творити.
Тож цінуюте рідну мову,
Немов пісню колискову...
І її несіть у світ,
У міжпростірний політ.
Бережіть її, цінуюте,
Своїм дітям подаруйте!
Пам'ятайте це усі,
Щоб не жити в хаосі!

ЩО ТАКЕ ЩАСТЯ?

Шевченко Карина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Клєщова О.Є.

Що таке щастя?
Це світ без війни,
Це дружні й надійні обійми,
Це щастя і радість,
Надія і вірність.

Що таке щастя?
Це спокій у серці,
Це чиста вода в лісовому джерельці.
Це вірна опора на чийомусь плечі,
Це ейфорія людської душі.

Що таке щастя?
Це усмішка мами,
Проведення часу разом із коханим.
Щастя – це дім, де панує тепло,
Щастя – це там, де зникає все зло.

Що таке щастя?
Це подарунок,
Це незабутній смачний поцілунок.
Це перемога й здоров'я родини,
Це незабутнє минуле дитини.

А щастя не купиш, не річ це й не слово,
Це те, що не скажеш ти помилково.
Це те, що назавжди залишить людьми,
Бо щастя – так просто. Бо щастя – це ми!

Наукове видання

ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ

Матеріали

*XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка,
присвяченої 140-річчю від дня народження
українського вченого Івана Огієнка
(15 – 16 грудня 2022 р., м. Полтава)*

Редакційна колегія:

Нікітіна А.В., д-р пед. наук, професорка (голова);
Карлова Н.М., канд. філол. наук, доц. каф. укр. мови (відпов. секретар);
Барилова Г.К., канд. філол. наук, доцентка (відпов. редактор);
Кравченко М.В., канд. філол. наук, доцентка (техн. редактор).

За заг. ред. д-ра пед. наук, проф. А.В. Нікітіної
Коректори – Г. К. Барилова, Н. М. Карлова
Комп'ютерне макетування – Н. М. Карлова

Відповідальні за випуск:

Нікітіна А.В. – д-р пед. наук, професорка (голова);
Карлова Н.М. – канд. філол. наук, доц. кафедри укр. мови (відпов. секретар).

Здано до складання 23.11.2022 р. Підписано до друку 23.12.2022 р.
Формат 60х84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Умов. друк. арк. 8,86. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Коваля, 13, м. Полтава, 36003. Тел./факс: +38 095 105 60 05.
e-mail: mail@luguniv.edu.ua; luguniv.info.edu@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.

